

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία με θέμα:

**«Το Υπερατλαντικό Δουλεμπόριο και η σχέση του με την οικονομία,
την αποικιακή πολιτική και την επέκταση της Αγγλίας/Βρετανίας
στην Καραϊβική, 1660 - 1739»**

Τριμελής επιτροπή:

Παπαθανασίου Μαρία (Επόπτρια)

Γαγανάκης Κων/νος (Α' βαθμολογητής)

Καρακατσούλη Άννα (Β' βαθμολογητής)

Φοιτητής: Χρήστος Γιαννάτος

Εξάμηνο φοίτησης: 4^ο

Αριθμός μητρώου: 1561201901039

ΑΘΗΝΑ

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2021

Περιεχόμενα

Πρόλογος.....	6
Εισαγωγή	7
Ιστοριογραφική συζήτηση.....	12
Κεφάλαιο Α΄	16
Οι απαρχές του υπερατλαντικού δουλεμπορίου: η ευρωπαϊκή αναζήτηση εργατικού δυναμικού και οι πολιτικές της Αγγλίας	16
Ο ρόλος των Πορτογάλων και η εδραίωση του δουλεμπορίου, 16 ^{ος} -17 ^{ος} αιώνας.....	18
Αγγλία και δουλεμπόριο πριν το 1660.....	22
Η συμβολή του Προτεκτοράτου και η εδραίωση του αγγλικού υπερατλαντικού δουλεμπορίου	27
Κεφάλαιο Β΄	31
Η «Βασιλική Αφρικανική Εταιρεία» και η δημιουργία κρατικού μονοπωλίου	31
Η εδαφική εξάπλωση της «Βασιλικής Αφρικανικής Εταιρείας» στην Αφρική – Η δημιουργία εμπορικών σταθμών.....	36
Οι διπλωματικές σχέσεις του Λονδίνου με Αφρικανούς ηγεμόνες – Ο John Cabess και οι Πόλεμοι της Κομέντα	39
Η «Ένδοξη Επανάσταση» και οι επιπτώσεις της στο οικονομικό μοντέλο του δουλεμπορίου	44
Κεφάλαιο Γ΄	49
Οι αγορές του υπερατλαντικού δουλεμπορίου: η βρετανική παρουσία στην Καραϊβική στις αρχές του 18 ^{ου} αιώνα.....	49
Η αρχηγική τάξη των βρετανικών αποικιών της Καραϊβικής: ο ρόλος τους στην τοπική κοινωνία και στην αυτοκρατορική οικονομία	52
Η Τζαμάικα και η θέση της στη βρετανική Καραϊβική: η ναυτική βάση και το εμπορικό σταυροδρόμι	57
Η πειρατεία και ο ρόλος της ως αρωγού αλλά και εμπόδιου στην βρετανική επέκταση στην Καραϊβική.....	60
Η Συνθήκη της Ουτρέχτης και η σημασία της απόκτησης των «Asientos de Negros».....	64
Κεφάλαιο Δ΄	70
Οι οικονομικές παράμετροι του υπερατλαντικού δουλεμπορίου: το τριγωνικό εμπόριο και η σημασία του στις αρχές του 18 ^{ου} αιώνα.....	70
Το οικονομικό μοντέλο των «Cash Crops» (βιομηχανικών καλλιεργειών): η σημασία της ζάχαρης και του κακάο στο Ατλαντικό Σύστημα	75

Τα «Coffee Houses» (Καφενεία), η «Exchange Alley» (Οδός Ανταλλαγών) και το «Royal Exchange» (Βασιλικό Ανταλλακτήριο): η σημασία των πρώιμων αγορών ομολόγων στην αποικιακή οικονομία.....	80
Η «Εταιρεία των Νοτίων Θαλασσών» και ο ρόλος της στην οικονομική επέκταση της Βρετανίας και στο υπερατλαντικό δουλεμπόριο.....	83
Επίλογος	88
Παράρτημα.....	93
Βιβλιογραφία	99
Δικτυογραφία	104
Δημοσιευμένες Πηγές	104

Πρόλογος

Η παρούσα διπλωματική εργασία εκπονήθηκε κατά το εαρινό εξάμηνο του ακαδημαϊκού έτους 2020-2021 στο Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του ΕΚΠΑ.

Ο πρόλογος είναι το πρώτο κομμάτι ενός έργου. Όμως, στην περίπτωση του παρόντος, αποτελεί παράλληλα το τελευταίο μέρος που έφυγε από το «τυπογραφείο». Μόνο μετά την αποπεράτωση ενός έργου μπορείς να νιώσεις πραγματικά την ανακούφιση μα και την ευγνωμοσύνη που θα αποτυπώσεις στις ευχαριστίες.

Αρχικά, η συγκεκριμένη εργασία δε θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί χωρίς την συμβολή της υπεύθυνης καθηγήτριάς μου, κυρίας Μαρίας Παπαθανασίου. Η άμεση και αποτελεσματική βοήθεια της καθ' όλη τη διάρκεια της φοίτησής μου στο ΠΜΣ και η στήριξη κατά την συγγραφή της εργασίας ήταν καταλυτική για την ολοκλήρωση της παρούσης. Ελπίζω το αποτέλεσμα να δικαιώσει και την ίδια, για την εμπιστοσύνη που μου έδειξε.

Στη συνέχεια θα ήθελα να ευχαριστήσω τους συμφοιτητές (και πλέον φίλους μου) στο Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών. Η χρονιά που πέρασε ήταν δύσκολη, ωστόσο η στήριξη που πήρα από την καθεμία και τον καθένα τους ξεχωριστά ήταν πολύ σημαντική για την ολοκλήρωση του παρόντος και η φιλία τους έκαναν τα δύο χρόνια στο μεταπτυχιακό αξέχαστα. Ένα μεγάλο ευχαριστώ οφείλω στην ομάδα των «Historicans», η οποία με στήριξε και με βοήθησε καθ' όλη τη διαδικασία εκπόνησης της διπλωματικής εργασίας.

Τέλος θα ήθελα να ευχαριστήσω τον Μάνο, τον Γιώργο, την Κατερίνα, τον Δημήτρη, τον Άγγελο, την Αλεξάνδρα, τον Κλεάνθη, τον Σπύρο, τη Μυρτώ και τους γονείς μου, οι οποίοι είναι πάντα στο πλευρό μου και με στηρίζουν.

Εισαγωγή

Το υπερατλαντικό δουλεμπόριο αποτελεί μία από τις σημαντικότερες εξελίξεις στην ιστορία της αμερικανικής ηπείρου. Η βίαιη μετακίνηση περίπου 12 εκατομμυρίων ανθρώπων από την Αφρική στον Νέο Κόσμο μεταμόρφωσε την κοινωνία, την οικονομία και τον δημογραφικό χάρτη της Καραϊβικής, της Νότιας και Κεντρικής Αμερικής και της ανατολικής ακτής της Βόρειας Αμερικής. Το δουλεμπόριο αποτέλεσε όχημα της ευρωπαϊκής εξάπλωσης στο δυτικό ημισφαίριο, αλλά μέσω αυτού δημιουργήθηκε και ένα νέο οικονομικό και εμπορικό δίκτυο, το οποίο έθεσε τις βάσεις για μία παγκόσμια οικονομία.

Η δουλεία ως θεσμός έχει τις ρίζες της στην απαρχή των ανθρωπίνων κοινωνιών και είναι συνυφασμένη με το σύνολο των πολιτισμών, οι οποίοι διαμόρφωσαν τη σύγχρονη, δυτική και μη, πολιτική και κοινωνική θεώρηση. Από τους Αιγυπτίους και τους Πέρσες, ως τους Αρχαίους Έλληνες, τους Ρωμαίους και τους Άραβες, η δουλεία και το δουλεμπόριο αποτελούσαν βασικό κομμάτι των κοινωνιών τους, ωστόσο το υπερατλαντικό δουλεμπόριο διαφέρει από τις προηγούμενες περιπτώσεις σε αρκετούς τομείς.

Πριν την συγκρότηση του Ατλαντικού Συστήματος, η διαδικασία απόκτησης δούλων ήταν συνυφασμένη με κάποια πολεμική ενέργεια. Μέρος των λαφύρων του κατακτητή μίας εχθρικής πόλης ήταν και ο εξανδραποδισμός των κατοίκων της και για πολλούς αιώνες το σύνολο των δούλων που απασχολούνταν στον Παλαιό Κόσμο ήταν αιχμάλωτοι πολέμου ή θύματα πειρατικών επιθέσεων. Δεν υπήρχε κάποια συγκεκριμένη «κατώτερη φυλή» η οποία από τη φύση της έπρεπε να υπηρετεί κάποια «ανώτερη», απλά οι κατακτητές μιας περιοχής αιχμαλώτιζαν τους κατοίκους της προκειμένου αυτοί να πωληθούν ως δούλοι, είτε για οικονομικό όφελος, είτε για να αποφευχθούν εξεγέρσεις.

Το υπερατλαντικό δουλεμπόριο πρόσθεσε μια καινούρια διάσταση στη διαδικασία απόκτησης δούλων, εκείνη της γεωγραφίας¹. Το σύνολο των δούλων οι οποίοι μεταφέρθηκαν στο δυτικό ημισφαίριο προερχόταν από την αφρικανική ήπειρο και το χρώμα του δέρματός τους, τους έκανε να ξεχωρίζουν και από τους Ευρωπαίους

---

¹ Black, J., *The Atlantic Slave Trade in World History*, New York, Routledge, 2015, σ. 2

αφέντες τους, αλλά και από τους αυτόχθονες της Αμερικής. Το «νέο» δουλεμπόριο συνδέθηκε άρρηκτα με τη γεωπολιτική δυναμική του Νέου Κόσμου και του Ατλαντικού, εν γένει. Η κοινωνική και η πολιτική ανισότητα, που βιώνουν έγχρωμοι κάτοικοι των ανεξάρτητων, πλέον, πρώην ευρωπαϊκών αποικιών, ακόμα και στις μέρες μας, έχουν τις ρίζες τους στο υπερατλαντικό δουλεμπόριο και τη διχαστική του φύση.

Η μελέτη, ωστόσο, του υπερατλαντικού δουλεμπορίου και του Ατλαντικού Συστήματος παρουσιάζει ορισμένα προβλήματα για τον ερευνητή. Το δουλεμπόριο αποτελεί μια από τις πλέον μελανές σελίδες στην ανθρώπινη ιστορία και, ορθώς, ο Jeremy Black κάνει λόγο για «ψυχολογικό τραύμα» στις κοινωνίες της Καραϊβικής. Εντάσσοντας το υπερατλαντικό δουλεμπόριο στο πλαίσιο μίας πρώιμης παγκόσμιας οικονομίας παρατηρούμε τον τρόπο με τον οποίο αυτό χρησιμοποιήθηκε από τις ευρωπαϊκές δυνάμεις, προκειμένου να αυξήσουν τόσο την οικονομική, όσο και την πολιτική τους επιρροή. Οι δούλοι από την Αφρική αποτελούσαν για τα παραγωγικά δεδομένα της εποχής, μία στρατηγική πρώτη ύλη· ήταν το «καύσιμο» που κινούσε τις προβιομηχανικές αποικιακές οικονομίες και η αντιμετώπισή τους από τις δουλεμπορικές δυνάμεις ήταν αντίστοιχη με εκείνη που επέδειξαν στις στρατηγικές πρώτες ύλες καθ' όλη τη διάρκεια του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα. Η μελέτη της Abigail Swingen² είναι χαρακτηριστική για τον τρόπο με τον οποίο η Αγγλία χρησιμοποίησε το δουλεμπόριο ως όχημα για οικονομική και εδαφική εξάπλωση στον Νέο Κόσμο.

Πρωτοπόροι στο υπερατλαντικό δουλεμπόριο ήταν οι Πορτογάλοι, οι οποίοι από τον 15^ο αιώνα εξερευνούσαν την ατλαντική ακτή της Αφρικής και ανέπτυσαν εμπορικές επαφές με τους τοπικούς ηγεμόνες. Η Πορτογαλία ήταν η πρώτη ευρωπαϊκή δύναμη η οποία ασχολήθηκε ενεργά με την υπερπόντια μεταφορά Αφρικανών δούλων στο δυτικό ημισφαίριο και η «τεχνογνωσία» της αποτέλεσε το πρότυπο για τους Ολλανδούς, τους Γάλλους και τους Άγγλους εμπόρους, κατά τους επόμενους αιώνες. Η κληρονομιά της πορτογαλικής εμπλοκής με το δουλεμπόριο είναι και εκείνη που διήρκεσε περισσότερο, με την πρώην αποικία της, τη Βραζιλία να είναι εκείνη που το κατήργησε τελευταία. Το δίτομο έργο του Disney³, αλλά και η

---

² Swingen, A., *Competing Visions of Empire; Labor, Slavery and the Origins of the British Atlantic Empire*, New Haven, Yale University Press, 2015

³ Disney, A. R., *A History of the Portuguese, and the Portuguese Empire from the Beginnings to 1807, vol.1- 2: The Portuguese Empire*, Cambridge, Cambridge University Press, 2009

μελέτη των Diffie και Winius⁴ εξετάζουν ενδελεχώς το ζήτημα της πορτογαλικής συμβολής στο Ατλαντικό Σύστημα.

Το εμπόριο με τη Δυτική Αφρική εξελισσόταν σε ιδιαίτερα προσοδοφόρο και η πρώτη απόπειρα της Αγγλίας να αποκομίσει οφέλη από αυτό ήταν μέσω της μονοπωλίου της «Βασιλικής Αφρικανικής Εταιρείας». Μέσα από δυο έργα του ο Βρετανός ιστορικός William Pettigrew⁵ αναλύει τους λόγους δημιουργίας της εταιρείας, τον τρόπο λειτουργίας της αλλά και τους λόγους της κατάρρευσής της⁶. Η δυσαρέσκεια των Άγγλων αποίκων της Καραϊβικής, ιδιαίτερα της Τζαμάικα και των Μπαρμπάντος, για το δεσμευτικό μονοπώλιο της εταιρείας, οδήγησε στην άρση του, στα τέλη του 17^{ου} αιώνα και την σταδιακή απελευθέρωση του δουλεμπορίου στην Αγγλία. Σημαντικό ρόλο σε αυτή διαδραμάτισαν οι οικονομικοί και πολιτικοί παράγοντες των αποικιών. Ιδιοκτήτες φυτειών και δουλέμποροι, με βάση επιχειρήσεων την Καραϊβική βρέθηκαν σε θέση να μπορούν να επηρεάσουν τις πολιτικές του Λονδίνου και η Nuala Zahedieh σκιαγραφεί την κατάσταση στην πρώιμη αγγλική αποικία της Τζαμάικα εξηγώντας πως το μοντέλο φυτειών, το οποίο αναπτύχθηκε στα Μπαρμπάντος και επεκτάθηκε στις υπόλοιπες αγγλικές αποικίες, οδήγησε στη ραγδαία αύξηση των βρετανικών κερδών από τα αποικιακά αγροτικά προϊόντα⁷.

Η ενασχόληση με το ατλαντικό εμπόριο μεταμόρφωσε όχι μόνο τον βρετανικό οικονομικό τρόπο σκέψης αλλά και την ίδια την κοινωνική ζωή της Βρετανίας. Οι πρώιμες αγορές ομολόγων και μετοχών, οι οποίες δημιουργήθηκαν λόγω της ανάγκης για διασφάλιση των επικίνδυνων εμπορικών αποστολών αποτέλεσαν τη βάση πάνω στην οποία δομήθηκε το σύγχρονο καπιταλιστικό σύστημα. Οι εταιρείες αμοιβαίου κεφαλαίου διασφάλιζαν την συγκέντρωση ποσών από αρκετούς επενδυτές οι οποίοι εξασφάλιζαν, ως ένα βαθμό, τα κέρδη τους, ενώ στην πόλη του Λονδίνου είχαν την έδρα τους και οι πρώτες ασφαλιστικές εταιρείες. Οι χώροι στον οποίο λάμβαναν χώρα οι συγκεκριμένες διεργασίες ποίκιλλαν, από το Χρηματιστήριο του Λονδίνου

---

⁴ Winius, G., Diffie, B. W., *Foundations of the Portuguese Empire 1415-1580*, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1977

⁵ Pettigrew, W., *Freedom's Debt; the Royal African Company and the Politics of the Atlantic Slave Trade 1672-1752*, Williamsburg, The University of North Carolina Press, 2013

⁶ Pettigrew, W., "Free to Enslave: Politics and the Escalation of Britain's Transatlantic Slave Trade", *William and Mary Quarterly*, τ. 64/1 (2007)

⁷ Zahedieh, N., "Trade, Plunder and Economic Development in Early English Jamaica 1655-1689", *The Economic History Review*, τ. 39/2 (1986)

μέχρι τα καφενεία της «Exchange Alley» (Οδός Ανταλλαγών). Το δουλεμπόριο είναι υπεύθυνο για την εισαγωγή πολλών καινοτομιών στην ευρωπαϊκή και συγκεκριμένα στην βρετανική κοινωνία και η επιρροή των αποικιακών αγροτικών προϊόντων είναι εμφανής στη βρετανική αστική ζωή ως σήμερα, ακόμα και δυο αιώνες μετά την κατάργηση του δουλεμπορίου στη Βρετανική Αυτοκρατορία.

Η παρούσα εργασία θα επιχειρήσει να αναλύσει τον ρόλο που διαδραμάτισε το υπερατλαντικό δουλεμπόριο στην αγγλική και μετέπειτα βρετανική εδαφική εξάπλωση και οικονομική διεύρυνση στην Καραϊβική. Η ιστορική περίοδος την οποία καλύπτει η μελέτη εκτείνεται από την παλινόρθωση του οίκου των Στιούαρτ μέχρι την κήρυξη του Άγγλο-ισπανικού Πολέμου του 1739 (ή Πολέμου για το Αυτί του Τζένκινς). Η επιλογή της περιόδου έγινε με κριτήριο τις σημαντικές εξελίξεις, οι οποίες έλαβαν χώρα το συγκεκριμένο διάστημα. Η παλινόρθωση της μοναρχίας, στα 1660, συμπίπτει με την ίδρυση της «Βασιλικής Αφρικανικής Εταιρείας», μίας οργανωμένης κρατικής προσπάθειας εμπλοκής και ελέγχου του δουλεμπορίου. Μέσω αυτής το αγγλικό/βρετανικό ενδιαφέρον για το αποικιακό εμπόριο μεγαλώνει και η αυγή του 18^{ου} αιώνα βρίσκει το σύνολο, σχεδόν, του εμπορικού κόσμου της Βρετανίας να απασχολείται στην αποικιακή οικονομική και εμπορική δραστηριότητα, πολύ σημαντικό στοιχείο των οποίων ήταν το δουλεμπόριο. Το πρώτο μισό του 18^{ου} αιώνα χαρακτηρίζεται από προσπάθειες των Βρετανών εμπόρων να αποκτήσουν τον έλεγχο του υπερατλαντικού δουλεμπορίου, συνεπικουρούμενοι και από τις ενέργειες της ίδιας της βρετανικής κυβέρνησης, η οποία ερχόταν σε αντιπαράθεση με τις υπόλοιπες αποικιακές δυνάμεις, που επιθυμούσαν το ίδιο. Το 1739 μία αντιπαράθεση των Ισπανών με τους Βρετανούς σχετικά με την επιρροή που είχαν οι τελευταίοι στη μεταφορά Αφρικανών δούλων στις ισπανικές αποικίες θα οδηγήσει σε πολεμική σύγκρουση, η οποία θα μετασηματίσει και την βρετανική οπτική σχετικά με τον έλεγχο του δουλεμπορίου. Η ανάλυση κινείται σε τέσσερις άξονες.

Ο πρώτος εξετάζει τις απαρχές του υπερατλαντικού δουλεμπορίου και τους λόγους για τους οποίους οι Ευρωπαίοι ενεπλάκησαν σε αυτό. Η ανάγκη εξεύρεσης εργατικού δυναμικού για τις αποικίες του Νέου Κόσμου δημιούργησε μία νέα μεγάλη αγορά, οι οικονομικές προοπτικές της οποίας οδήγησαν την πλειονότητα των κρατών της Δυτικής Ευρώπης, συμπεριλαμβανομένης της Αγγλίας, να προσπαθούν να αποκτήσουν μερίδιο σε αυτή.

Ο δεύτερος άξονας είναι η μελέτη της πρώιμης αγγλικής εμπλοκής στην εμπορική πραγματικότητα του Ατλαντικού Συστήματος. Η Αγγλία της Παλινόρθωσης εισήλθε στο υπερατλαντικό δουλεμπόριο υπό τη σκέπη του κρατικού μονοπωλίου και σε συνδυασμό με την αύξηση της ναυτικής και στρατιωτικής της ισχύος και την ήττα των ανταγωνιστών της κατόρθωσε να αποκτήσει το μεγαλύτερο μερίδιο της αγοράς των Αφρικανών δούλων. Το εμπόριο, ωστόσο, ήταν πολύ προσοδοφόρο για να παραμείνει στα χέρια του κράτους και οι πολιτικές εξελίξεις στο Λονδίνο οδήγησαν στην άνοδο των ανεξάρτητων εμπόρων και τη γιγάντωση του βρετανικού δουλεμπορίου.

Ο τρίτος αφορά την Καραϊβική και τις αγορές των δούλων. Εξετάζεται η αποικιακή οικονομία της Τζαμάικα και των Μπαρμπάντος και δίνεται ιδιαίτερη βάση στο ρόλο που διαδραμάτισαν τα αποικιακά προϊόντα, τα οποία είχαν μεγάλη ζήτηση στην Ευρώπη. Οι Βρετανοί εισήγαγαν αυξημένο αριθμό δούλων από την Αφρική για να καλύψουν τις ανάγκες σε εργατικό δυναμικό στις φυτείες και συνεπώς την αύξηση της ζήτησης των αποικιακών προϊόντων στην Ευρώπη.

Ο τέταρτος άξονας ασχολείται με τις οικονομικές παραμέτρους του δουλεμπορίου και του Ατλαντικού συστήματος. Γίνεται αναφορά στο οικονομικό μοντέλο του Τριγωνικού Εμπορίου, καθώς και στη σημασία των πρώιμων αγορών ομολόγων και μετοχών. Με τη Συνθήκη της Ουτρέχτης η Βρετανία αποκτά πρόσβαση στις αγορές της ισπανικής Αμερικής, και παράλληλα το αποκλειστικό δικαίωμα να τις προμηθεύει με δούλους. Η «Εταιρεία των Νοτίων Θαλασσών», στην οποία ανατίθεται το αποκλειστικό συμβόλαιο μεταφοράς Αφρικανών δούλων στην ισπανική Αμερική («Asientos de Negros»), θα χρησιμοποιηθεί προκειμένου να χρηματοδοτήσει τη βρετανική επέκταση στο δυτικό ημισφαίριο, μέσω της διαχείρισης του δημοσίου χρέους της Βρετανίας.

Ο επίλογος της εργασίας θα συνοψίσει τα παραπάνω και θα καταδεικνύει την άρρηκτη σύνδεση, η οποία υφίσταται, μεταξύ του υπερατλαντικού δουλεμπορίου και της ραγδαίας εξάπλωσης της αγγλικής και μετέπειτα βρετανικής επιρροής στην Καραϊβική, κατά το δεύτερο μισό του 17^{ου} και το πρώτο μισό του 18^{ου} αιώνα.

Ιστοριογραφική συζήτηση

Η βάση για τη συγκεκριμένη εργασία αποτελείται από τα έργα της Abigail Swingen (*Competing Visions of Empire; Labor, Slavery and the Origins of the British Atlantic Empire, 2015*) και του William Pettigrew (*Freedom's Debt; the Royal African Company and the Politics of the Atlantic Slave Trade 1672-1752, 2013*), μέσα στα οποία αναλύεται ο ρόλος του υπερατλαντικού δουλεμπορίου ως εργαλείου οικονομικής και πολιτικής εξάπλωσης της επιρροής του Λονδίνου, κατά την υπό εξέταση περίοδο και βρίσκονται στον πυρήνα αυτών που θα επιχειρήσω να αναδείξω.

Η Swingen εξετάζει εάν η Ατλαντική Αυτοκρατορία της Βρετανίας θα ήταν δυνατή χωρίς το δουλεμπόριο και καταλήγει στο ότι η ανάπτυξη του συστήματος των φυτειών και η γιγάντωση των παραγωγικών αναγκών των αποικιών, σε συνδυασμό με την απουσία πρόθυμων Άγγλων να εργαστούν στις φυτείες και το μεγάλο περιθώριο κέρδους της αποικιακής ελίτ οδήγησαν το Λονδίνο στην ενεργή εμπλοκή με το δουλεμπόριο. Ο Pettigrew πραγματεύεται αυτήν ακριβώς την πρόιμη κρατικά οργανωμένη απόπειρα ελέγχου του υπερατλαντικού δουλεμπορίου μέσω του μονοπωλίου της «Βασιλικής Αφρικανικής Εταιρείας» (RAC). Μέσα στο βιβλίο του παρουσιάζεται η πολιτικοποίηση του υπερατλαντικού δουλεμπορίου και η συζήτηση που δημιουργήθηκε στο εσωτερικό της αγγλικής πολιτικής σκηνής, σχετικά με την διατήρηση ή όχι του μονοπωλίου της RAC, στα τέλη του 17^{ου} αιώνα. Από αυτό γίνεται σαφές ότι το υπερατλαντικό δουλεμπόριο και κατ' επέκταση η παροχή εργατικού δυναμικού για τις φυτείες της αγγλικής/βρετανικής Καραϊβικής κατείχε εξέχουσα θέση στην πολιτική πραγματικότητα του Λονδίνου.

Το υπερατλαντικό δουλεμπόριο ως γεγονός και εξέλιξη στη διαμόρφωση της αμερικανικής ηπείρου έχει απασχολήσει αρκετά την ιστορική κοινότητα, ιδιαίτερα στο πλαίσιο μίας ανθρωπολογικής προσέγγισης. Τόσο ο Jeremy Black (*The Atlantic Slave Trade in World History, 2015*) όσο και οι Herbert Klein (*The Atlantic Slave Trade, 2010*) και John Thornton (*Africa and Africans in the Making of the Atlantic World, 2011*) εξετάζουν τους λόγους της βίαιης μετακίνησης των Αφρικανών δούλων προς το Νέο Κόσμο, το ρόλο των Αφρικανών ηγεμόνων σε αυτή και τη διαμόρφωση της σύγχρονης πολιτισμικής ταυτότητας των περιοχών της Καραϊβικής που δέχθηκαν δούλους.

Κοινός παρονομαστής σε όλα τα έργα που έχουν αναφερθεί είναι η σημασία της δημιουργίας του συστήματος φυτειών, στην εξάπλωση του υπερατλαντικού δουλεμπορίου και η ανάγκη για διαρκή στελέχωσή τους με εργατικό δυναμικό. Η εκτεταμένη καλλιέργεια καπνού, καφέ, κακάο και κυρίως ζάχαρης είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την εξάπλωση του δουλεμπορίου στην Καραϊβική, γεγονός που εξετάζει τόσο η Nuala Zahedieh (*Trade, Plunder and Economic Development in Early English Jamaica 1655-1689, 1986*) όσο και οι A. B. Leonard και David Pretel (*The Caribbean and the Atlantic World Economy; Circuits of Trade, Money and Knowledge 1650-1914, 2015*) αλλά και ο Philip Curtin (*The Rise and Fall of the Plantation Complex, 1998*). Η προσέγγιση και των τεσσάρων μελετητών βασίζεται στην ανάλυση των οικονομικών και παραγωγικών παραμέτρων που κατέστησαν το δουλεμπόριο σημαντικό μέρος της Ατλαντικής οικονομίας, κατά την υπό εξέταση περίοδο.

Στο πλαίσιο της οικονομικής και εμπορικής προσέγγισης του υπερατλαντικού δουλεμπορίου, ο Matthew Mitchell (*“Legitimate Commerce” in the Eighteenth Century: The Royal African Company of England Under the Duke of Chandos, 1720—1726, 2013*) προσεγγίζει το δουλεμπόριο υπό αυστηρά «ρεαλιστικούς» (ή κυνικούς) όρους. Για τα δεδομένα του 18^{ου} αιώνα το δουλεμπόριο ήταν μία ασχολία η οποία δεν στιγμάτιζε κοινωνικά τους εμπλεκόμενους και σε πολλές περιπτώσεις αποτελούσε και μέσον οικονομικής και κοινωνικής ανέλιξης, όπως παρουσιάζει ο ίδιος ιστορικός σε πρόσφατο έργο του (*The Prince of Slavers; Humphry Morice and the Transformation of Britain’s Transatlantic Slave Trade, 1698-1732, 2020*).

Σχετικά με το ευρύτερο ιστορικό πλαίσιο, η δευτερογενής βιβλιογραφία στην οποία στηρίχθηκα αποτελείται από ορισμένα βασικά έργα. Στην περίπτωση του υπερατλαντικού δουλεμπορίου εν γένει, πρόκειται για τα προαναφερθέντα έργα των Jeremy Black (*The Atlantic Slave Trade in World History, 2015*) και Herbert Klein (*The Atlantic Slave Trade, 2010*), για την αγγλική/βρετανική εξωτερική και αποικιακή πολιτική ο συλλογικός τόμος που επιμελήθηκε ο P. J. Marshall (*The Oxford History of the British Empire Volume II: The Eighteenth Century, 1998*) και το βιβλίο του Lenman (*Britain’s Colonial Wars 1688-1783, 2014*), ενώ για την οικονομική και εμπορική πραγματικότητα, της υπό εξέταση περιόδου, και τη σχέση της με το δουλεμπόριο ιδιαίτερα χρήσιμα ήταν τα έργα των Keith Sandiford (*The Cultural Politics of Sugar: Caribbean Slavery and Narratives of Colonialism, 2000*)

και Kenneth Morgan (*Slavery and the British Empire; From Africa to America, 2007*).

Οι πρωτογενείς πηγές στις οποίες στηρίχθηκε η παρούσα εργασία αποτελούν μαρτυρίες και γραπτά ανθρώπων σύγχρονων με την υπό εξέταση περίοδο, αλλά και κυβερνητικά έγγραφα της εποχής. Η διάσωση της πρωτότυπης Βασιλικής Χάρτας της RAC από το 1672 στην ιστοσελίδα των National Archives της Βρετανίας, αποτέλεσε ένα σημαντικό εργαλείο για την ολοκλήρωση της μελέτης μου. Οι μαρτυρίες του Daniel Defoe (*A general history of the pyrates, from their first rise and settlement in the Island of Providence, to the present time. With the remarkable actions and adventures of the two female pyrates Mary Read and Anne Bonny*, London, C. Rivington) και του Willem Bosman (*A new and accurate description of the coast of Guinea, divided into the Gold, the Slave, and the Ivory coasts*) συνέβαλλαν επίσης στην, όσο το δυνατόν, πιο ολοκληρωμένη εξέταση του θέματος. Ιδιαίτερη μνεία, οφείλω στη βάση δεδομένων <https://www.slavevoyages.org>, μέσω της οποίας είχα πρόσβαση σε δεδομένα για τους ακριβείς αριθμούς Αφρικανών δούλων που μεταφέρθηκαν στο Νέο Κόσμο. Το σύνολο των αριθμητικών δεδομένων της εργασίας βασίζεται σε αυτή.

Συνοψίζοντας, το θέμα προσεγγίζεται κάνοντας χρήση μεθοδολογικών εργαλείων πολιτικής οικονομίας και πολιτικής και οικονομικής ιστορίας. Τόσο η επιλογή της δευτερογενούς βιβλιογραφίας όσο και η προσέγγιση των πρωτογενών πηγών, που χρησιμοποιήθηκαν αποσκοπούν στο να συνδέσουν την ιστορία της αγγλικής/βρετανικής αποικιοκρατίας με την ιστορία της Ατλαντικής οικονομίας, με κοινό άξονα το υπερατλαντικό δουλεμπόριο

Τα ερωτήματα που προκύπτουν από τα παραπάνω είναι κατά πόσον η αγγλική/βρετανική επέκταση στην Καραϊβική συνδέεται με το υπερατλαντικό δουλεμπόριο, ποιοι είναι οι λόγοι που το Λονδίνο κατέληξε να είναι ο μεγαλύτερος «δουλέμπορος» του 18ου αι. και ποιο ρόλο διαδραμάτισε η ενασχόληση των Άγγλων/Βρετανών με το δουλεμπόριο με τη δημιουργία και την εξέλιξη των οικονομικών ηθών και θεσμών της βρετανικής κοινωνίας και πόσο αλληλένδετα είναι με την Ατλαντική οικονομία στο σύνολό της

. Η παρούσα διπλωματική εργασία, ενταγμένη στην οικονομική και πολιτική ιστορία επιχειρεί να παρουσιάσει την αλληλένδετη σχέση των παραπάνω, χάρις σε άρθρα, μονογραφίες και συλλογικούς τόμους⁸.

---

⁸ Για πλήρη βιβλιογραφία βλ. σ. 97

Κεφάλαιο Α'

Οι απαρχές του υπερατλαντικού δουλεμπορίου: η ευρωπαϊκή αναζήτηση εργατικού δυναμικού και οι πολιτικές της Αγγλίας

Στις 29 Μαΐου 1453, οθωμανικές δυνάμεις κατέλαβαν την Κωνσταντινούπολη και κατέλυσαν τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία. Η παραπάνω εξέλιξη μετατόπισε το εμπορικό ενδιαφέρον των ευρωπαϊκών κρατών προς τη δύση, καθώς η πολιτική και διπλωματική πραγματικότητα της ανατολικής Μεσογείου μεταβαλλόταν. Οι πλούσιες αγορές στο ανατολικό σύνορο της χριστιανικής Ευρώπης κυριαρχούνταν, πλέον, ολοκληρωτικά από ισλαμικά κράτη και ενώ αυτό δεν αποτελεί καινοτομία για την Αίγυπτο ή τη Συρία, οι οποίες βρίσκονταν σε αραβικά χέρια από τον 7^ο αιώνα, η κατάκτηση της Κωνσταντινούπολης από τους Οθωμανούς κατέστησε το προσοδοφόρο ευρωπαϊκό εμπόριο με την Μαύρη Θάλασσα ιδιαίτερα επισφαλές⁹.

Από τον 13^ο αιώνα, έμποροι από τη Βενετία και τη Γένουα είχαν εγκατασταθεί στη χερσόνησο της Κριμαίας και στις εκβολές του ποταμού Δον και τροφοδοτούσαν την Ευρώπη με πληθώρα προϊόντων, όπως σιτηρά και δούλους, παρακάμπτοντας την ελεγχόμενη από μουσουλμανικά κράτη λεκάνη της ανατολικής Μεσογείου¹⁰. Η παρουσία της αυτοκρατορίας των Μογγόλων αποτελούσε τον κύριο λόγο για την ύπαρξη του παραπάνω εμπορικού δικτύου, καθώς το εκτεταμένο κράτος τους ευνοούσε τη μεταφορά αγαθών από τα βάθη της Ασίας, ενώ οι συνεχείς επιδρομές που πραγματοποιούσαν σε βάρος των ρωσικών πριγκιπάτων του βορρά παρήγαγαν μεγάλο αριθμό αιχμαλώτων, οι οποίοι πωλούνταν ως δούλοι. Η παγίωση, όμως, των Οθωμανών στην περιοχή, σε συνδυασμό με τη στρατηγική θέση που κατείχε η νέα πρωτεύουσα των σουλτάνων για τον έλεγχο του παραπάνω εμπορίου, δημιούργησε προβλήματα στους Ευρωπαίους εμπόρους, καθώς η ζήτηση των Οθωμανών για δούλους αντικατέστησε εκείνη των ιταλικών πόλεων. Το αποτέλεσμα ήταν η μείωση της εισροής δούλων από τη Μαύρη Θάλασσα που ανάγκασε τους Ευρωπαίους να αναζητήσουν εναλλακτικές πηγές απόκτησης εργατικού δυναμικού¹¹.

---

⁹ Curtin, P. D., *The Rise and Fall of the Plantation Complex*, Cambridge, Cambridge University Press, 1998, σ. 10

¹⁰ Στο ίδιο, σ. 9

¹¹ Black, J., ό. π., σ. 21

Στα τέλη του 15^{ου} αιώνα, η παραπάνω ανάγκη γίνεται ιδιαίτερα εμφανής, με την αυγή της εποχής των ανακαλύψεων και τη σταδιακή εγκατάσταση των Ισπανών και των Πορτογάλων στο Νέο Κόσμο. Τα δύο ιβηρικά βασίλεια εκκινούσαν τη διαδικασία δημιουργίας μόνιμων αποικιών στην Αμερική και στις πρώτες δεκαετίες του 16^{ου} αιώνα, συγκρούστηκαν με τους ήδη εγκατεστημένους πολιτισμούς στη νέα ήπειρο. Οι κατακτητικοί πόλεμοι των Ισπανών απέναντι στους Αζτέκους (1519-1521), τους Ίνκα (1532-1571) και τους Μάγια (1517-1544)¹² αποσκοπούσαν, όχι μόνο στην εδαφική επέκταση και στην εξάπλωση του Καθολικισμού, αλλά και στην κυριαρχία επί ιθαγενών, οι οποίοι θα εργαζόνταν για τους κατακτητές ενώ ταυτόχρονα θα μούνταν στην χριστιανική πίστη¹³. Το παραπάνω σύστημα (ισπ. «encomienda») είχε εφαρμοστεί με επιτυχία κατά τη διάρκεια της «Ανακατάληψης»¹⁴ (ισπ. «Reconquista») και εφαρμόστηκε εκτεταμένα στα νέα εδάφη του ισπανικού στέμματος στο δυτικό ημισφαίριο.

Η πρακτική των «encomienda», ωστόσο, δε θα μακροημερεύσει και οι Ισπανοί θα αναγκαστούν να στραφούν σε εναλλακτικές πηγές άντλησης φθηνού εργατικού δυναμικού. Οι πρώτοι Ευρωπαίοι άποικοι μεταφέρουν στον Νέο Κόσμο ασθένειες, για τις οποίες ο ιθαγενής πληθυσμός της προκολομβιανής Αμερικής δε διαθέτει αντισώματα, με αποτέλεσμα τον αποδεκατισμό του· υπολογίζεται ότι ασθένειες, όπως η ευλογιά, η γρίπη και η σύφιλη ευθύνονται για τον θάνατο έως και 90% των κατοίκων του Μεξικού, ενώ στην περιοχή της σημερινής Βενεζουέλας το ποσοστό άγγιξε το 70%¹⁵. Οι επιδημίες, σε συνδυασμό με τη σκληρή μεταχείριση των ιθαγενών της Καραϊβικής και της κεντρικής Αμερικής οδήγησαν σε δραματική μείωση του πληθυσμού και σε απώλεια των εργατικών χεριών, τα οποία απαιτούσε η αποικιακή διοίκηση, ενώ οι προσπάθειες του Βαρθολομαίου ντε λας Κάσας (ισπ. «Bartolomé de las Casas»), Δομινικανού ιερέα και πρώην ιδιοκτήτη φυτειών, οδήγησαν το βασιλιά Κάρολο Α' να καταργήσει το δικαίωμα των αποίκων να υποδουλώνουν γηγενείς στην ισπανική Αμερική με τους «Νέους Νόμους» (ισπ. «Leyes Nuevas») του 1542¹⁶. Τα «encomienda» θα εκλείψουν σταδιακά και θα

---

¹² Φλιτούρης, Λ., *Αποικιακές Αυτοκρατορίες*, Αθήνα, Εκδόσεις Ασίνη, 2014, σ. 59

¹³ Klein, H., *The Atlantic Slave Trade*, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, σ. 18

¹⁴ Meade, T., *A Modern History of Latin America; 1800 to Present*, Chichester, Blackwell Publishing Ltd., 2016, σ. 26

¹⁵ Στο ίδιο, σ. 28

¹⁶ Black, J., ό. π., σ. 24

παραμείνουν κενό γράμμα, έως την πλήρη κατάργησή τους, στα τέλη του 18^{ου} αιώνα¹⁷.

Όμως το κενό στο εργατικό δυναμικό που δημιούργησαν οι κατακτητές είτε έμμεσα, με την εξάπλωση θανατηφόρων ασθενειών, είτε άμεσα, με τις ωμότητες απέναντι στους ιθαγενείς, έπρεπε να καλυφθεί¹⁸. Ο Λάς Κάσας αντιμετώπισε σφοδρή αντίδραση από τους ιδιοκτήτες των φυτειών στην Κούβα και στην Ισπανιόλα, αλλά κατόρθωσε να αναγνωριστούν ορισμένα δικαιώματα στους αυτόχθονες που ασπάζονταν το Καθολικό δόγμα. Ως αντιπρόταση για την έλλειψη εργατικών χεριών, ο Ισπανός ιερέας εισηγήθηκε την εισαγωγή Αφρικανών δούλων¹⁹ στην ισπανική Αμερική, πρακτική που, όπως θα αναλυθεί παρακάτω, εφάρμοζαν ήδη οι Πορτογάλοι στην αποικία τους στη Βραζιλία.

Ο ρόλος των Πορτογάλων και η εδραίωση του δουλεμπορίου, 16^{ος}-17^{ος} αιώνας

Το πορτογαλικό βασίλειο αποτέλεσε την πρώτη ευρωπαϊκή δύναμη που ήρθε σε επαφή με τη δυτική Αφρική, τόσο ως επίδοξοι κατακτητές, όσο και ως έμποροι, όταν το 1415 η πόλη της Θέουτα (ισπ. «Ceuta»), στην μεσογειακή ακτή του Μαρόκο, θα περιέλθει στην κατοχή της Λισαβώνας. Οι λόγοι για την πραγματοποίηση της αποστολής, ήταν εθνικοί και θρησκευτικοί, (συνέχιση της «Ανακατάληψης»), αλλά αυτό που έπεισε τους χρηματοδότες της εκστρατείας ήταν η στρατηγική θέση που κατείχε το λιμάνι στον έλεγχο των εμπορικών οδών που διέσχιζαν την έρημο Σαχάρα και μετέφεραν στις μεσογειακές αγορές εμπορεύματα, όπως χρυσό, ελεφαντόδοντο και, φυσικά, δούλους²⁰. Η κατοχή της Θέουτα θα αποτελέσει αγκάθι στις διπλωματικές σχέσεις του ιβηρικού βασιλείου με το ισχυρό σουλτανάτο του Μαρόκο και θα ωθήσει τους Πορτογάλους σε αναζήτηση νέων εμπορικών οδών προς την υποσαχάρια Αφρική.

Το μεγαλύτερο εμπόδιο για την εξερεύνηση των ατλαντικών παραλίων της Αφρικής ήταν ο ίδιος ο Ατλαντικός Ωκεανός, ωστόσο, κατά τη διάρκεια του 15^{ου}

---

¹⁷ Στο ίδιο, σ. 41

¹⁸ Στο ίδιο, σ. 22

¹⁹ Φλιπούρης, Λ., ό. π., σ. 71

²⁰ Disney, A. R., ό. π., σ. 1

αιώνα, μέσα από έναν συνδυασμό εμπειρικής γνώσης για τα ρεύματα και τις παλίρροιες του και κατασκευής ανθεκτικότερων, ωκεανοπόρων πλοίων²¹, οι Πορτογάλοι ναυτικοί θα προωθηθούν νοτιότερα και θα εγκαταστήσουν εμπορικούς σταθμούς σε ολόκληρη τη δυτική ακτή της Αφρικής, φθάνοντας στο νοτιότερο σημείο της ηπείρου το 1488²². Από τις οχυρωμένες αυτές θέσεις, τα «feitorias», η Πορτογαλία θα ξεκινήσει να εμπορεύεται δούλους και το πρώτο τέτοιο ταξίδι θα ολοκληρωθεί το 1516, όταν ο Cristóvão Coimbra, θα αποβιβάσει στο λιμάνι της Λισαβώνας 298 δούλους από το Κονγκό²³.

Οι πρώτες περιοχές που εξερευνήθηκαν ήταν τα νησιωτικά συμπλέγματα των Καναρίων Νήσων και οι Αζόρες, πράγμα λογικό αν ληφθεί υπόψη η σχετική εγγύτητά τους με την Ευρώπη. Τα πρώτα πορτογαλικά πλοία, τα οποία μετέφεραν αποίκους θα καταπλεύσουν στο Πόρτο Σάντο στις Αζόρες στα τέλη της δεκαετίας του 1430²⁴. Σε εκείνα τα νησιά θα τεθούν και οι βάσεις για τις πρώτες αποστολές στην Αφρική για την απόκτηση δούλων, προκειμένου να εργαστούν στις ραγδαία αναπτυσσόμενες φυτείες ζάχαρης²⁵. Το νησί της Μαδέιρα θα αποτελέσει το πρώτο έδαφος, εκτός Ευρώπης, όπου οι Πορτογάλοι θα εισαγάγουν με επιτυχία το ζαχαροκάλαμο, το 1452 και θα παραμείνει από τους μεγαλύτερους παραγωγούς παγκοσμίως, μέχρι να το ξεπεράσει η παραγωγή της Βραζιλίας, στα μέσα του 16^{ου} αιώνα²⁶. Για να ικανοποιηθεί η ζήτηση για εργατικά χέρια, οι Πορτογάλοι θα εισαγάγουν μεγάλο αριθμό Βερβέρων από το Μαρόκο, οι οποίοι, όμως, σταδιακά θα αντικατασταθούν από δούλους από την περιοχή της Γουινέας και του ποταμού Κονγκό²⁷.

Η ανακάλυψη και η μετέπειτα αποίκιση της Βραζιλίας από το πορτογαλικό στέμμα αποτελεί ένα κομβικό γεγονός για την εξάπλωση του υπερατλαντικού δουλεμπορίου. Το 1500 ο Πέδρο Καμπράλ θα ιδρύσει το Πόρτο Σεγκούρο, το οποίο, έως το 1530, θα λειτουργεί ως ο μοναδικός εμπορικός σταθμός της Λισαβώνας στην περιοχή²⁸. Η πτώση της παραγωγής ζάχαρης στην Ινδία, την ίδια περίοδο, θα ωθήσει

---

²¹ Στο ίδιο, σ. 27

²² Φλιτούρης, Λ., ό. π., σ. 34

²³ <https://www.slavevoyages.org/voyage/database#results> (τ. π. 26/4/2021)

²⁴ Winius, G., Diffie, B. W., ό. π., σ. 62

²⁵ Klein, H., ό. π., σ. 18

²⁶ Winius, G., Diffie, B. W., ό. π., σ. 306

²⁷ Disney, A. R., ό. π., σ. 87-88

²⁸ Φλιτούρης, Λ., ό. π., σ. 41

τους Πορτογάλους να εισαγάγουν το φυτό στη νέα τους αποικία, γεγονός που θα οδηγήσει και στην υποδούλωση μεγάλου αριθμού ιθαγενών, προκειμένου να χρησιμοποιηθούν στις φυτείες. Κατά τη διάρκεια του 16^{ου} αιώνα, οι ανάγκες μίας μέτριας σε έκταση και παραγωγική ικανότητα φυτείας ζάχαρης στη Βραζιλία απαιτούσε την εργασία τουλάχιστον 200 δούλων²⁹. Οι σκληρές συνθήκες εργασίας, ωστόσο, σε συνδυασμό με τις ασθένειες που έφεραν οι Ευρωπαίοι, ευνοούσαν τη διασπορά επιδημιών και δημιουργούσαν την ανάγκη εξεύρεσης νέου εργατικού δυναμικού· την περίοδο 1560-1563, οι ιθαγενείς της Βραζιλίας αποδεκατίστηκαν από την εμφάνιση ευλογιάς και ιλαράς και ως αποτέλεσμα η αποικία εισήγαγε περισσότερους από 40.000 Αφρικανούς δούλους, στα τέλη του 16^{ου} αιώνα³⁰.

Οι πρώτοι δούλοι από τη δυτική Αφρική εμφανίστηκαν στον Νέο Κόσμο, κυρίως στην ισπανική Καραϊβική, σε μικρούς αριθμούς στην αρχή του 16^{ου} αιώνα, για να εργαστούν όχι ως εργάτες φυτειών, αλλά ως οικιακοί υπηρέτες για λογαριασμό της αποικιακής αρχηγετικής τάξης. Ο λόγος για αυτό ήταν ότι η προσφορά σε Αφρικανούς δούλους ήταν μικρότερη της ζήτησης και, ως εκ τούτου, το κόστος μεταφοράς και αγοράς τους ήταν υψηλό, επομένως και το κόστος τους κατά πολύ μεγαλύτερο από το κόστος των αυτοχθόνων του Νέου Κόσμου. Ένας ακόμη λόγος για αυτό ήταν και ότι δεν υπήρχαν οι κατάλληλες υποδομές για την οργανωμένη μεταφορά δούλων από την αφρικανική ήπειρο απευθείας στις αμερικανικές αποικίες³¹. τα πρώτα πλοία κατέπλεαν στην Καραϊβική, μέσω των ισπανικών λιμανιών, όπως η Σεβίλλη, το Καντίζ και το Βίγκο. Είναι αξιοσημείωτο πως την ευθύνη για τη μεταφορά Αφρικανών δούλων στην Ευρώπη αναλάμβαναν πορτογαλικά πλοία, ακόμα και προς τη μητροπολιτική Ισπανία³², γεγονός που καταδεικνύει τη σημαντική θέση που κατείχε η Λισαβόνα, τα πρώτα χρόνια του υπερατλαντικού δουλεμπορίου.

Οι Πορτογάλοι έμποροι, λόγω των εκτεταμένων επαφών τους στη δυτική Αφρική, ήταν κυρίαρχοι στην υπερπόντια μεταφορά δούλων και όταν το ισπανικό στέμμα αποφάσισε να οργανώσει την αγορά τους για τις ανάγκες των αποικιών του, ήταν φυσικό επακόλουθο η στροφή του σε εκείνους. Το 1518 η Μαδρίτη εξέδωσε τις πρώτες άδειες αποκλειστικής εμπορίας Αφρικανών δούλων στην Καραϊβική (ισπ.

²⁹ Disney, A. R., ό., π., σ. 236-237

³⁰ Black, J., ό. π., σ. 27

³¹ Στο ίδιο, σ. 25

³² <https://www.slavevoyages.org/voyage/database#results> (τ. π. 27/4/2021)

«Asientos de Negros», βλ. παρακάτω). Με αυτές εξουσιοδοτούνταν συγκεκριμένοι έμποροι ώστε να μεταφέρουν απευθείας δούλους από τη δυτική Αφρική στις αγορές της Καραϊβικής, μειώνοντας κατ' αυτόν τον τρόπο το κόστος τους. Η υιοθέτηση των «Asientos» επιβλήθηκε και λόγω της δραματικής μείωσης του ιθαγενούς πληθυσμού από την κακομεταχείριση και τις ασθένειες, όπως αναφέρθηκε παραπάνω³³. Σύντομα, τα δρομολόγια ξεκίνησαν και το 1525 ο Pero Monteiro αποβίβασε 287 δούλους από το Σάο Τόμε στην Ισπανιόλα³⁴.

Το τέλος του 16^{ου} αιώνα βρήκε την Πορτογαλία ως την εξέχουσα δουλεμπορική δύναμη. Οι εμπορικές της επαφές με τους Αφρικανούς ηγεμόνες είχαν παγιωθεί, οι οχυρωμένοι σταθμοί της Λισαβώνας λειτουργούσαν, τόσο ως αποθήκες προϊόντων, όσο και ως μέσον προβολής της ναυτικής της ισχύος και το ισχυρό ναυτικό της διαφύλασσε την ομαλή συνέχιση του επικερδούς αποικιακού εμπορίου. Η εξάπλωση νέων αγροτικών προϊόντων από τον Νέο Κόσμο στην Ευρώπη, όπως ζάχαρη, κακάο και καφές, αύξησαν την ανάγκη για εντατικοποίηση της καλλιέργειάς τους, γεγονός που αύξησε τη ζήτηση για περισσότερους δούλους. Μέχρι τα μέσα του 17^{ου} αιώνα, η Λισαβόνα ελέγχει σταθερά τη ροή Αφρικανών δούλων στην Αμερική, με τη Βραζιλία να δέχεται τη μεγαλύτερη εισροή αυτών (42%)³⁵. Στον αντίποδα, τα νησιά της Καραϊβικής δέχθηκαν, την ίδια χρονική περίοδο, ποσοστό λίγο μικρότερο του 10%³⁶.

Ωστόσο την ίδια περίοδο, Ολλανδοί και Άγγλοι έμποροι και πειρατές θα εμφανιστούν στον Ατλαντικό και θα διεκδικήσουν μερίδιο στο επικερδές δουλεμπόριο³⁷. Η εμφάνιση Άγγλων ναυτικών στην Καραϊβική θα συνδυαστεί και με την ίδρυση δικών τους αποικιών στην περιοχή, όπως στον Άγιο Χριστόφορο (1624) και στα Μπαρμπάντος (1627)³⁸, στις οποίες θα δημιουργηθούν φυτείες, στα ισπανικά και πορτογαλικά πρότυπα. Προκειμένου να εξασφαλιστεί η σταθερή ροή εργατικού

---

³³ Black, J., ό. π., σ. 25

³⁴ <https://www.slavevoyages.org/voyage/database#results> (τ. π. 27/4/2021)

³⁵ Black, J., ό. π., σ. 42-43

³⁶ <https://www.slavevoyages.org/voyage/database#tables> (τ. π. 9/10/2021)

³⁷ Black, J., ό. π., σ. 41

³⁸ Swingen, A., ό. π., σ. 16

δυναμικού σε αυτές, οι Άγγλοι θα αναμειχθούν ενεργά με το υπερατλαντικό δουλεμπόριο³⁹.

Αγγλία και δουλεμπόριο πριν το 1660

Είναι γνωστό ότι το αγγλικό βασίλειο εισήλθε καθυστερημένα στον αποικιακό ανταγωνισμό, στις αρχές του 17^{ου} αιώνα, ενώ οι εσωτερικές κρίσεις που αντιμετώπισε κατά τις πρώτες δεκαετίες της βασιλείας του οίκου των Στιούαρτ με αποκορύφωμα την εννεαετή εμφύλια σύρραξη ανάμεσα σε Μοναρχικούς και Κοινοβουλευτικούς, μοιραία τοποθετούνταν πιο ψηλά στην κλίμακα προτεραιοτήτων από μία επιθετική αποικιακή εξάπλωση.

Ωστόσο, παρά την απουσία αγγλικών αποικιών και εμπορικών σταθμών, η παρουσία Άγγλων ναυτικών στο δυτικό ημισφαίριο χρονολογείται από την αυγή της εποχής των ανακαλύψεων. Πέντε, μόλις, χρόνια μετά το πρώτο ταξίδι του Χριστόφορου Κολόμβου στην Καραϊβική, ο βασιλιάς Ερρίκος Ζ' χρηματοδότησε τον Ιταλό εξερευνητή Τζιοβάνι Καμπότο (αγγλ. «John Cabot»), προκειμένου να αναζητήσει και να εντοπίσει ένα βορειοδυτικό πέρασμα προς τις Ινδίες. Το 1497 ο Κάμποτ αποβιβάστηκε στις ακτές της Νέας Γης (σημ. Καναδάς) και πιστεύοντας ότι είχε φτάσει στην Ασία, θεώρησε την αποστολή επιτυχημένη και επέστρεψε στην Αγγλία⁴⁰. Τον επόμενο χρόνο ηγήθηκε νέας αποστολής, αλλά το πλοίο του χάθηκε στη θάλασσα⁴¹. Με την ανάρρηση του Ερρίκου Η' στο θρόνο, το 1509, οι εξερευνητικές αποστολές στη δύση σταμάτησαν, καθώς ο νέος μονάρχης επικέντρωσε την εξωτερική του πολιτική στην Ευρώπη⁴². Έπρεπε να περάσει περισσότερος από μισός αιώνας για να επιστρέψουν οι Άγγλοι στις δυτικές θάλασσες, ως εξερευνητές, έμποροι και πειρατές.

---

³⁹ Beckles, H., “The Hub of Empire: The Caribbean and Britain in the Seventeenth Century”, στο Nicholas Canny (επιμ.), *The Oxford History of the British Empire, vol. 1, The Origins of Empire*, Oxford, Oxford University Press, 1998, σ. 221

⁴⁰ Andrews, K., *Trade, Plunder and Settlement; maritime enterprise and the genesis of the British Empire 1480-1630*, Cambridge, Cambridge University Press, 1984, σ. 45

⁴¹ Ferguson, N., *Colossus: The Price of America's Empire*, London, Penguin, 2005, σ. 4

⁴² Loades, D. M., *Henry VIII: court, church and conflict*, London, The National Archives, 2009, σ. 69

Η άνοδος στο θρόνο της Ελισάβετ Α΄, το 1558, σήμανε την οριστική στροφή της χώρας στη θρησκευτική μεταρρύθμιση, γεγονός που έφερε το Λονδίνο σε τροχιά σύγκρουσης με τον Καθολικό μονάρχη της Ισπανίας. Ο βασιλιάς Φίλιππος Β΄ κυβερνούσε το μεγαλύτερο και πλουσιότερο κράτος στη γη και η Αγγλία, αδυνατώντας να ανταγωνιστεί την οικονομική δύναμη του ιβηρικού βασιλείου, επιδόθηκε στην παρενόχληση του αποικιακού εμπορίου και των νηοπομπών της ισπανικής αυτοκρατορίας⁴³. Αυτός ο στόχος μπορούσε να επιτευχθεί, είτε με την απευθείας κατάληψη ισπανικών πλοίων, είτε με επιδρομές σε παράκτιους οικισμούς. Ωστόσο, τέτοιες επιθετικές ενέργειες τείνουν να τραβούν την προσοχή και ο πλέον ασφαλής τρόπος να πληγεί η οικονομική δύναμη της Μαδρίτης, στις αρχές της δεκαετίας του 1560, ήταν το λαθρεμπόριο. Με αυτόν τον τρόπο οι διπλωματικές σχέσεις των δύο κρατών διέτρεχαν μικρότερο κίνδυνο να διαταραχθούν⁴⁴.

Είναι, ωστόσο, σκόπιμο να τονιστεί πως οι επίδοξοι λαθρέμποροι δε δρούσαν αυτοβούλως, τουλάχιστον στο μεγαλύτερο μέρος τους. Το αγγλικό στέμμα εξέδιδε ειδικές άδειες (αγγλ. «letters of marque») οι οποίες παρείχαν μια σχετική νομική προστασία στους κατόχους τους, με αντάλλαγμα μέρος από τα κέρδη του ταξιδιού. Τέτοιες άδειες κατείχαν προσωπικότητες όπως ο Φράνσις Ντρέικ, ο Γουόλτερ Ράλεϊ και ο Μάρτιν Φρόμπισερ⁴⁵, αλλά ο πρώτος που συνειδητοποίησε τη σημασία του δουλεμπορίου για την ισπανική οικονομία και τα οφέλη που μπορεί να αποκομίσει το Λονδίνο από αυτό, ήταν ο Τζον Χόκινς (αγγλ. «John Hawkins»)⁴⁶.

Ο Τζον Χόκινς αποτελεί ένα ιδιαίτερο κεφάλαιο στην αγγλική ιστορία και είναι μία από τις πλέον αμφιλεγόμενες προσωπικότητες, όσον αφορά την παρακαταθήκη του. Κατά τη διάρκεια της ζωής του επέδειξε ιδιαίτερο ζήλο για την οργάνωση και αναμόρφωση του Βασιλικού Ναυτικού και θεωρείται από τους κύριους υπευθύνους για την επιτυχή απόκρουση της «Ισπανικής Αρμάδας», το 1588. Ωστόσο, ο Χόκινς ήταν, επίσης, από τους πρώτους Άγγλους που αναμείχθηκαν ενεργά με το υπερατλαντικό δουλεμπόριο και έθεσε τις βάσεις για την επέκτασή του, τις επόμενες δεκαετίες⁴⁷.

---

⁴³ Ferguson, N., ό. π., σ. 7

⁴⁴ Beckles, H., ό. π., σ. 219

⁴⁵ Περισσότερες πληροφορίες για τους «Θαλασσόλυκους» της Ελισάβετ Α΄ (αγγλ. «Sea-Dogs») παρέχει και το: Dudley, W. G., “Elizabeth’s Sea-Dogs”, *Military History*, τ. 30/4 (2013)

⁴⁶ Black, J., ό. π., σ. 33

⁴⁷ <https://www.rmg.co.uk/stories/topics/john-hawkins-admiral-privateer-slave-trader> (τ. π. 28/4/2021)

Γεννημένος στο Πλίμουθ το 1532, ήταν γόνος εμπορικής οικογένειας και από νεαρή ηλικία ασχολήθηκε με το θαλάσσιο εμπόριο, πραγματοποιώντας εμπορικές αποστολές στα Κανάρια Νησιά. Όταν το 1562 η Ελισάβετ η Α' του χορήγησε την άδεια του κουρσάρου, ο Χόκινς ήταν ήδη ένας πεπειραμένος ναυτικός. Επικεφαλής τριών πλοίων, έπλευσε προς τη δυτική Αφρική και γνωρίζοντας τη μεγάλη ζήτηση που είχαν οι ισπανικές αποικίες της Καραϊβικής για δούλους, πραγματοποίησε επιδρομές σε παράκτιους οικισμούς και αιχμαλώτισε αρκετούς Αφρικανούς. Ο σκοπός του ήταν να τους πουλήσει ως δούλους στην Ισπανιόλα, γεγονός που έγινε όταν έφθασε στην Καραϊβική τον Απρίλιο του 1563· το «φορτίο» αριθμούσε 279 δούλους (από τους 300 που επιβίβαστηκαν από τη Σιέρα Λεόνε)⁴⁸.

Η παραπάνω ήταν η πρώτη αγγλική δουλεμπορική αποστολή στην ιστορία⁴⁹ και τα προϊόντα που μετέφερε πίσω στην Ευρώπη ο Χόκινς, όπως δέρματα, μαργαριτάρια και κυρίως ζάχαρη, λειτούργησαν καταλυτικά ώστε η βασίλισσα να δώσει τη συγκατάθεσή της για νέες δουλεμπορικές αποστολές. Ο Χόκινς θα πραγματοποιήσει άλλα τρία ταξίδια στη δυτική Αφρική, το 1565, το 1568 και το 1570, στα οποία θα συμμετάσχουν συνολικά δέκα πλοία που θα μεταφέρουν περισσότερους από 1200 Αφρικανούς στα σκλαβοπάζαρα της ισπανικής Καραϊβικής⁵⁰. Η φήμη του ως λαθρεμπόρου μεγάλωνε και η ζημία που προκαλούσε στον οικονομικό έλεγχο των αποικιών από τη Μαδρίτη ανάγκασε τον αντιβασιλέα της Νέας Ισπανίας να παρέμβει⁵¹. Το 1593 ο Τζον Χόκινς αιχμαλωτίστηκε από τους Ισπανούς και δύο χρόνια αργότερα, το πλοίο που τον μετέφερε βυθίστηκε στα ανοιχτά του Πουέρτο Ρίκο.

Τα τέλη του 16^{ου} αιώνα βρίσκουν την Αγγλία σε μία κατάσταση αποχής από το υπερατλαντικό δουλεμπόριο. Οι αποστολές του Χόκινς, οι πρώτες οργανωμένες δουλεμπορικές απόπειρες του Λονδίνου, απέφεραν μεγάλα κέρδη στους χρηματοδότες τους, μεταξύ αυτών και στο Στέμμα⁵², ωστόσο η μεταβολή της διπλωματικής πραγματικότητας στην Ευρώπη, με την έκρηξη του αγγλο-ισπανικού Πολέμου (1585), σε συνδυασμό με τον περιορισμένο ενθουσιασμό των υπολοίπων

⁴⁸ <https://www.slavevoyages.org/voyage/database#results> (τ. π. 28/4/2021)

⁴⁹ Morgan, K., *Slavery and the British Empire; From Africa to America*, Oxford, Oxford University Press, 2007, σ. 56

⁵⁰ Στο ίδιο, (τ. π. 28/4/2021)

⁵¹ Black, J., ό. π., σ. 33

⁵² Appleby, J., "War, Politics and Colonization", στο Nicholas Canny (επιμ.), *The Oxford History of the British Empire, vol. 1, The Origins of Empire*, Oxford, Oxford University Press, 1998, σ. 59

κουρσάρων, όπως ο Ντρέικ, για το δουλεμπόριο, απομάκρυνε την προοπτική της περαιτέρω ανάμειξης των Άγγλων σε αυτό. Η πλειοψηφία των αγγλικών ταξιδιών στη δυτική Αφρική δεν είχε σκοπό την απόκτηση δούλων, αλλά αγαθών, όπως πιπέρι, κερί, ελεφαντόδοντο και χρυσό, συναλλαγές για τις οποίες δεν απαιτούνταν η επικίνδυνη διάσχιση του Ατλαντικού. Σε αυτό συνηγορεί και η απουσία αγγλικών οχυρωματικών βάσεων, στα πρότυπα των πορτογαλικών «feitorias», στις ακτές της Αφρικής⁵³. Το Λονδίνο θα αντιμετωπίσει εσωτερικές κρίσεις στο πρώτο μισό του 17^{ου} αιώνα και παρά τη σύσταση ορισμένων αποικιών στην Καραϊβική, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, το δουλεμπόριο θα απασχολήσει την αγγλική κοινή γνώμη εκ νέου κατά τη δεκαετία του 1640.

Το 1603 η Ελισάβετ Α' πεθαίνει και στον θρόνο της Αγγλίας ανεβαίνει ο Ιάκωβος Α', ο πρώτος μονάρχης του οίκου των Στιούαρτ. Ο νέος βασιλιάς ευνοούσε ειρηνικές σχέσεις με τους Αψβούργους και αφού υπέγραψε συνθήκη ειρήνης με της Ισπανία το 1604, αποστασιοποιήθηκε από τις υποθέσεις της Καραϊβικής και του νοτίου Ατλαντικού, θεωρώντας ότι ανήκουν στη σφαίρα επιρροής της Μαδρίτης. Αντιθέτως η αγγλική επέκταση επικεντρώθηκε στο βόρειο τμήμα της αμερικανικής ηπείρου, μακριά από τον απευθείας ανταγωνισμό με την ιβηρική μοναρχία.

Οι αγγλικές προσπάθειες εγκατάστασης στο Νέο Κόσμο έγιναν μέσω εταιρειών με βασιλική πατρωνία (αγγλ. «Chartered Companies»). Το 1606 ο Ιάκωβος Α' παραχωρεί βασιλική χάρτα στην «Εταιρεία της Βιργινίας» («Virginia Company»), η οποία, ένα χρόνο αργότερα, θα ιδρύσει τη «Jamestown», τον πρώτο επιτυχημένο αγγλικό οικισμό στην αμερικανική ήπειρο⁵⁴. Το 1609 αποικίστηκε το νησί των Βερμούδων, μέσω της Εταιρείας της Βιργινίας και το 1615 πέρασε στην κατοχή της «Εταιρείας των Νήσων Σόμερ» (αγγλ. «Sommer Isles Company»). Το 1620 ο βασιλιάς παραχωρεί στο «Συμβούλιο της Νέας Αγγλίας» («Council of New England»), μιας ακόμα εταιρείας αποικισμού, το δικαίωμα εγκατάστασης στην περιοχή της σημερινής Μασαχουσέτης και του Μέιν.

Εκτός από την επιθυμία του Λονδίνου να μη διαταράξει τις σχέσεις του με την ισπανική αυτοκρατορία η ίδρυση αποικιών εγκατάστασης στη βόρεια Αμερική

---

⁵³ Στο ίδιο, σ. 44

⁵⁴ Horn, J., «Tobacco Colonies: The Shaping of English Society in the Seventeenth Century Chesapeake», στο Nicholas Canny (επιμ.), *The Oxford History of the British Empire vol. 1 The Origins of Empire*, Oxford, Oxford University Press, 1998, σ. 170

εξυπηρετούσε κι άλλους σκοπούς. Ο σπουδαιότερος ήταν η αύξηση, στα τέλη του 16^{ου} και στις αρχές του 17^{ου} αιώνα, των φτωχών και άνεργων (αγγλ. «*paupers*») στις πόλεις της Αγγλίας και η αδυναμία του κράτους να τους προσφέρει εργασία, τροφή και στέγη. Ο μεγάλος αριθμός τους ανησυχούσε το Στέμμα και τους αντιμετώπιζε ως έναν εν δυνάμει αποσταθεροποιητικό παράγοντα του καθεστώτος, θεωρώντας πως η φτώχεια και η ανεργία, μοιραία οδηγούν σε εγκληματικές και παραβατικές συμπεριφορές⁵⁵.

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1620 οι αγγλικές αποικίες στη βόρεια Αμερική επιδόθηκαν στην καλλιέργεια βασικών τροφών («*staple foods*»), όπως το καλαμπόκι και το σιτάρι, ωστόσο, οι άποικοι στην περιοχή της Βιργινίας, ξεκίνησαν να καλλιεργούν και να εξαγάγουν, με εντατικούς ρυθμούς, καπνό. Το νέο προϊόν θα γνωρίσει πολύ μεγάλη επιτυχία στην Ευρώπη και θα μεγαλώσει ακόμα περισσότερο την ανάγκη των αποικιών για εργατικά χέρια. Την ίδια περίοδο, στα Μπαρμπάντος, οι πρώτες φυτείες ζάχαρης θα δημιουργήσουν παρόμοια ζήτηση και σε συνδυασμό με τα γεγονότα στην ίδια τη μητρόπολη, μεγάλος αριθμός Άγγλων θα μετοικήσει στον Νέο Κόσμο⁵⁶, είτε εθελοντικά, είτε με κρατική εντολή.

Το Λονδίνο εκτόπιζε τα ανεπιθύμητα στοιχεία της αγγλικής κοινωνίας, μεταξύ αυτών και καταδικασμένους εγκληματίες, με συμβόλαια υποχρεωτικής υπηρεσίας («*indentured servitude*»). Εκείνα όριζαν ότι ο υπογράφων όφειλε εργασία χωρίς αμοιβή για ορισμένο χρονικό διάστημα (συνήθως 4-5 χρόνια), σε αντάλλαγμα για την κάλυψη των εξόδων του ταξιδιού του⁵⁷. Η παραπάνω μέθοδος ήταν η, σχεδόν αποκλειστική, πηγή φθηνού εργατικού δυναμικού των αγγλικών αποικιών, είτε στις φυτείες, είτε στις οικίες της αποικιακής ελίτ. Η πλειοψηφία όσων θα εργαζόνταν με το καθεστώς των συμβολαίων υποχρεωτικής υπηρεσίας αποτελούνταν από νέες και νέους μέχρι 20 ετών (ακόμα και παιδιά), οι οποίοι προερχόμενοι από τα κατώτερα στρώματα της αγγλικής κοινωνίας, είχαν λίγους λόγους να παραμείνουν στην Ευρώπη και έβλεπαν το ταξίδι στον Νέο Κόσμο ως ευκαιρία⁵⁸. Η προτίμηση των αποικιακών αρχών για το παραπάνω εργατικό δυναμικό, δεν απέκλειε εντελώς την εισαγωγή δούλων από την Αφρική: το 1616 έφθασε το πρώτο πλοίο με δούλους στα

---

⁵⁵ Swingen, A., ό. π., σ. 16

⁵⁶ Horn, J., ό. π., σ. 176

⁵⁷ Στο ίδιο, σ. 177

⁵⁸ Swingen, A., ό. π., σ. 15

Μπαρμπάντος. Όμως, οι αριθμοί τους τη συγκεκριμένη περίοδο ήταν περιορισμένοι⁵⁹.

Ωστόσο η δεκαετία του 1640 σηματοδοτεί την στροφή των Αγγλων εμπόρων και ιδιοκτητών φυτειών, στην εισαγωγή Αφρικανών δούλων στις Δυτικές Ινδίες. Οι εργαζόμενοι με συμβόλαια αναγκαστικής εργασίας («indentured servitude») μπορούσαν να απασχοληθούν στις αγροτικές εργασίες για περιορισμένο χρονικό διάστημα, γεγονός που τους καθιστούσε λιγότερο ανταγωνιστικούς από τους δούλους, ενώ, λόγω και των πολιτικών εξελίξεων στην Αγγλία, ο αριθμός των εργατών με συμβόλαια αναγκαστικής εργασίας που μετοικούσαν στην Καραϊβική μειώθηκε (οι περισσότεροι προτιμούσαν τις βορειοαμερικανικές αποικίες), δημιουργώντας την ανάγκη για εργατικά χέρια. Τέλος, η πτώση της τιμής του καπνού, οδήγησε τα Μπαρμπάντος να στραφούν στην καλλιέργεια ζάχαρης, αυξάνοντας με αυτόν τον τρόπο τη ζήτηση για δούλους⁶⁰.

Την ίδια περίοδο, οι νικητές του εμφυλίου πολέμου στην Αγγλία θα στραφούν στην Καραϊβική, τόσο για να σταθεροποιήσουν το νέο καθεστώς, όσο και για να αυξήσουν τις οικονομικές προοπτικές της Αγγλίας, ως αποικιακής δύναμης. Η Κοινοπολιτεία, με επικεφαλής τον Όλιβερ Κρόμγουελ, θα ακολουθήσει επιθετική πολιτική στις Δυτικές Ινδίες και θα θέσει τη νομική βάση για να γίνει το Λονδίνο η κατεξοχήν δουλεμπορική δύναμη του 18^{ου} αιώνα⁶¹.

Η συμβολή του Προτεκτοράτου και η εδραίωση του αγγλικού υπερατλαντικού δουλεμπορίου

Εξερχόμενο από τη δεύτερη φάση του εμφυλίου πολέμου, το Κοινοβούλιο βρέθηκε επικεφαλής μια οικονομικά ρημαγμένης χώρας. Το 1648 το πραξικόπημα του συνταγματάρχη Πράιντ έφερε την εξουσία στα χέρια μελών του Κοινοβουλίου, φιλικά προσκείμενων στον «Νέο Πρότυπο Στρατό» (αγγλ. «New Model Army») και το νέο κυρίαρχο κυβερνητικό όργανο (αγγλ. «Rump Parliament») προχώρησε στην ψήφιση πολλών νόμων που άπτονταν θρησκευτικών και οικονομικών ζητημάτων. Ο

---

⁵⁹ Black, J., ό. π., σ. 44

⁶⁰ Στο ίδιο, σ. 44

⁶¹ Beckles, H., ό. π., σ. 224

κύριος άξονας ήταν η θρησκευτική αρετή «godliness»), ενώ έγινε προσπάθεια να περιοριστούν ριζοσπαστικές πουριτανικές σέκτες, όπως οι Κουάκεροι. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ήταν ο νόμος περί μοιχείας του 1650 «Adultery Act»), ο οποίος επέσειε τη θανατική ποινή⁶².

Το Κοινοβούλιο επέδειξε παρόμοιο ζήλο και στην προσπάθειά του να ανασυντάξει το κατεστραμμένο από τον πόλεμο αγγλικό εμπόριο, θωρακίζοντας, παράλληλα τα αγγλικά κεφάλαια από τον ξένο ανταγωνισμό. Η πρώτη κίνηση ήταν η ίδρυση της «Επιτροπής Εμπορίου» «Commission of Trade», σημ. «Board of Trade»), το 1651, με αρμοδιότητες σχετικές με το εγχώριο και διεθνές εμπόριο, τους δασμούς στα αποικιακά λιμάνια, τις φυτείες, την προώθηση των αγγλικών οικονομικών συμφερόντων κ. α.⁶³. Η «Επιτροπή Εμπορίου» αποτελούσε, πρακτικά, το όργανο ελέγχου της κυβέρνησης του Λονδίνου για όλες τις εμπορικές και αποικιακές δραστηριότητες των Άγγλων και μετέπειτα των Βρετανών εμπορών, μέχρι και την ίδρυση του Υπουργείου Αποικιών, τον 19^ο αιώνα.

Η σημαντικότερη, ίσως, συμβολή του Όλιβερ Κρόμγουελ και της κυβέρνησής του προς την κατεύθυνση παγκόσμιας πολιτικής του Λονδίνου, ωστόσο, αποτέλεσε η ψήφιση της πρώτης «Πράξης Ναυσιπλοΐας» («Navigation Act»), τον Οκτώβριο του 1651⁶⁴. Διαπνεόμενη από το πνεύμα του мерκαντισμού, στόχος της ήταν η θωράκιση του αγγλικού εμπορίου από τον ξένο (κυρίως ολλανδικό)⁶⁵ ανταγωνισμό και η τόνωση των αγγλικών εξαγωγών⁶⁶. Η σημασία της δεν έγκειται τόσο στον έλεγχο που επιθυμούσε το Λονδίνο να ασκήσει στις αποικίες του, όσο στο γεγονός ότι αποτελεί την πρώτη προσπάθεια της κεντρικής εξουσίας να διαδραματίσει κεντρικό ρόλο στο αγγλικό εμπόριο, είτε με την Ευρώπη, είτε με τις αποικίες της⁶⁷.

Η Πράξη όριζε ότι η είσοδος των πλοίων, τα οποία μετέφεραν εμπορεύματα από την Ευρώπη, την Αμερική, την Ασία ή την Αφρική, στα αγγλικά λιμάνια, είτε στην Ευρώπη, είτε στις αποικίες της Αγγλίας, αποτελούσε προνόμιο εκείνων, τα

⁶² Kenyon, J. P., *The Stuart Constitution*, Cambridge, Cambridge University Press, 1969, σ. 330

⁶³ Andrews, C. M., *British Committees, Commissions and Councils of Trade and Plantations 1622-1675*, Baltimore, The John Hopkins Press, 1908, σ. 24

⁶⁴ Φλιτούρης, Λ., ό. π., σ. 108

⁶⁵ Koot, C. J., *Empire at the Periphery British Colonists, Anglo-Dutch Trade, and the Development of the British Atlantic, 1621-1713*, New York, New York University Press, 2011, σ. 118

⁶⁶ Φλιτούρης, Λ., ό. π., σ. 109

⁶⁷ Braddick, M. J., “The English Government; War, Trade and Settlement, 1625-1688”, στο Nicholas Canny (επιμ.), *The Oxford History of the British Empire vol. 1 The Origins of Empire*, Oxford, Oxford University Press, 1998, σ. 294

οποία διέθεταν Άγγλο κυβερνήτη και στην πλειοψηφία τους αγγλικό πλήρωμα. Η Πράξη δεν απαγόρευε τις εξαγωγές σε άλλες χώρες, αλλά απαγόρευε τις εισαγωγές προϊόντων από αυτές σε πλοία που δεν πληρούσαν τις παραπάνω προϋποθέσεις⁶⁸. Η παραβίαση των παραπάνω περιορισμών επέσειε την κατάσχεση του πλοίου και του φορτίου του.

Η Πράξη του 1651, όπως γίνεται κατανοητό, ήταν δύσκολο να επιβληθεί, ωστόσο έγιναν προσπάθειες να ενισχυθεί το αγγλικό ναυτικό προκειμένου να καταπολεμηθεί το λαθρεμπόριο⁶⁹. Το πνεύμα του οικονομικού προστατευτισμού διατηρήθηκε και με την ψήφιση της ανανεωμένης εκδοχής της «Navigation Act 1660»), με την παλινόρθωση της μοναρχίας, αλλά και με την ψήφιση της «Staple Act», το 1663⁷⁰.

Εκτός από τις νομικές ρυθμίσεις για την επάνοδο της Αγγλίας στον παγκόσμιο αποικιακό και εμπορικό ανταγωνισμό, ο Όλιβερ Κρόμγουελ γνώριζε πως για να έχουν πρακτική αξία, τόσο η «Πράξη Ναυσιπλοΐας», όσο και η πολιτική οικονομικού προστατευτισμού που ακολουθούσε, θα έπρεπε να εφαρμοστεί ένα επεκτατικό πρόγραμμα, σε βάρος των ήδη εγκατεστημένων ευρωπαϊκών δυνάμεων στον πλούσιο εμπορικό κόμβο της Καραϊβικής (την οποία, εύστοχα ονομάζει η Hilary Beckles, «Λίκνο της Αυτοκρατορίας»). Έπειτα από προσεκτικές διπλωματικές κινήσεις και με μάλλον πολιτικά, παρά θρησκευτικά κριτήρια, η Αγγλία εφάρμοσε το «Δυτικό Σχέδιο» («Western Design») και επιτέθηκε στις ισπανικές κτήσεις της Ισπανιόλα και της Τζαμάικα, κατορθώνοντας να αποκτήσει τον έλεγχο της τελευταίας, το 1655⁷¹.

Είναι σημαντικό, ωστόσο, να ειπωθεί πως ο άμεσος απόηχος της κατάληψης του νησιού δεν ήταν θετικός και οι επικεφαλής της εκστρατείας, Γουίλιαμ Πέν και Ρόμπερτ Βέναμπλς, φυλακίστηκαν με την επιστροφή τους στην Αγγλία, λόγω της αποτυχίας του να καταλάβουν την Ισπανιόλα, η οποία ήταν και ο βασικός στόχος της

---

⁶⁸ Zahedieh, N., “Overseas Expansion and Trade in the Seventeenth Century”, στο Nicholas Canny (επιμ.), *The Oxford History of the British Empire vol. 1 The Origins of Empire*, Oxford, Oxford University Press, 1998, σ. 406

⁶⁹ Braddick, M. J., ό. π., σ. 288

⁷⁰ Στο ίδιο, σ. 294, Αναφερόμενη και ως η Τρίτη «Πράξη Ναυσιπλοΐας», προέβλεπε ότι όλα τα πλοία που μετέφεραν αγαθά κάθε είδους προς τις αγγλικές αποικίες θα έπρεπε να ελλιμενιστούν στην Αγγλία, ώστε να τιμολογηθούν τα εμπορεύματα και ακολούθως να αποπλεύσουν για τον προορισμό τους.

⁷¹ Beckles, H., ό. π., σ. 219

επιχείρησης⁷². Από το παραπάνω μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η Τζαμάικα θεωρούνταν κτήση μικρής σημασίας για την Ισπανία, με δεδομένο τόσο τη μικρή σε αριθμό φρουρά της, όσο και τις σχετικά ελλιπείς οχυρώσεις της⁷³ και στόχος του λόρδου Προστάτη ήταν μεν η κατάληψη νέων εκτάσεων στην Καραϊβική, αλλά και η πρόκληση οικονομικής ζημίας στη Μαδρίτη, δια της απόσπασης από τον έλεγχό της μίας προσοδοφόρας αποικίας· στα 1655 η Τζαμάικα δεν συγκαταλέγονταν σε αυτήν την κατηγορία⁷⁴.

Ωστόσο, όπως θα αναλυθεί παρακάτω, η Τζαμάικα θα εξελιχθεί σε μία από τις σημαντικότερες κτήσεις του Λονδίνου, κατά τους επόμενους αιώνες⁷⁵. Η στρατηγική της θέση θα επιτρέψει στους Άγγλους και μετέπειτα στους Βρετανούς να πραγματοποιούν πειρατικές επιδρομές στις ισπανικές, γαλλικές και ολλανδικές αποικίες της Καραϊβικής και της κεντρικής και νότιας Αμερικής, ενώ με την εισαγωγή της καλλιέργειας ζάχαρης, τη δεκαετία του 1660, το νησί θα μετατραπεί σε κέντρο του υπερατλαντικού δουλεμπορίου, ανταγωνιζόμενο τη Βραζιλία⁷⁶.

Οι παραπάνω ενέργειες της κυβέρνησης του Όλιβερ Κρόμγουελ κατόρθωσαν να βγάλουν της Αγγλία από τις καταστροφικές συνέπειες της εμφύλιας σύρραξης και της προσέδωσαν την κατεύθυνση της παγκόσμιας πολιτικής που θα ακολουθούσε το Λονδίνο, τους επόμενους αιώνες. Η «Πράξη Ναυσιπλοΐας» έδωσε στην κεντρική κυβέρνηση το νομικό εργαλείο, ώστε να προστατεύει το αγγλικό εμπόριο και η επέκταση του αγγλικού ελέγχου στην Καραϊβική, με την κατάληψη της Τζαμάικα, άνοιξε το δρόμο για νέες αγορές και πεδία οικονομικών και εμπορικών δραστηριοτήτων. Η απόκτηση του νησιού θα μεταβάλει τη δημογραφική του σύνθεση, με τους Ισπανούς αποίκους να καταφεύγουν στην Κούβα και την Ισπανιόλα και Άγγλους ναυτικούς και εμπόρους να έρχονται στη θέση τους και θα γιγαντώσει τις οικονομικές προοπτικές του.

Η παλινόρθωση του οίκου των Στιούαρτ το 1660, θα σημάνει την εντατικοποίηση της επιχείρησης εκμετάλλευσης της νέας αποικίας και μέσα σε έναν μόλις χρόνο ο πληθυσμός των δούλων στην Τζαμάικα θα πολλαπλασιαστεί⁷⁷. Η

---

⁷² Barry, C., *The Cromwellian Protectorate*, Manchester, Manchester University Press, 2002, σ. 134

⁷³ Rodger, N. A. M., *The Command of the Ocean*, New York, W. W. Norton Co., 2005, σ. 23

⁷⁴ Barry, C., ό. π., σ. 134

⁷⁵ Baratt, J., *Cromwell's War at Sea*, Barnsley, Penn and Sword Books Ltd., 2006, σ. 202

⁷⁶ Beckles, H., ό. π., σ. 224

⁷⁷ Στο ίδιο, σ. 224-225

αύξηση της παραγωγικής ικανότητας του νησιού σήμανε την αύξηση της ζήτησης για εργατικά χέρια, δηλαδή, για Αφρικανούς δούλους. Η ικανοποίηση αυτής της ζήτησης θα καλυπτόταν από το Στέμμα, το οποίο θα θεσμοθετήσει τον μονοπωλιακό χαρακτήρα του υπερατλαντικού δουλεμπορίου, με την ίδρυση της «Βασιλικής Αφρικανικής Εταιρείας» (αγγλ. «Royal African Company»). Οι βάσεις για την επέκταση και εδραίωση του αγγλικού δουλεμπορίου είχαν τεθεί.

Κεφάλαιο Β΄

Η «Βασιλική Αφρικανική Εταιρεία» και η δημιουργία κρατικού μονοπωλίου

Το 1660 η περίοδος όπου η διακυβέρνηση της Αγγλίας βρισκόταν στα χέρια των Κοινοβουλευτικών έλαβε τέλος, όταν ο Κάρολος Β΄ ανήλθε στο θρόνο, κατά την παλινόρθωση του οίκου των Στιούαρτ και της μοναρχίας. Το ίδιο έτος, ο νέος βασιλιάς εξέδωσε «Βασιλική Χάρτα» (αγγλ. «Royal Charter») στην «Εταιρεία των Βασιλικών Εξερευνητών περί Εμπορίου στην Αφρική» (αγγλ. «Company of Royal Adventurers Trading in Africa»), η οποία θα μετασηματιστεί το 1672 στην «Βασιλική Αφρικανική Εταιρεία» (αγγλ. «Royal African Company»), παραχωρώντας της την αποκλειστικότητα του εμπορίου στην δυτική Αφρική. Παρά το γεγονός ότι ο κύριος σκοπός της εταιρείας ήταν η αναζήτηση και εμπορία χρυσού, γρήγορα οι δραστηριότητές της επεκτάθηκαν και σε άλλα εμπορεύματα, όπως ελεφαντόδοντο και δούλους.

Για να γίνει κατανοητή η σημασία αυτού του γεγονότος, αξίζει να σημειωθεί, πως από την ίδρυσή της μέχρι και το 1720, η εταιρεία ήταν υπεύθυνη για τη μεταφορά περισσότερων από 150.000 δούλων, κατά κύριο λόγο στη βρετανική Καραϊβική. Η RAC θα αποτελέσει το εργαλείο για την εδραίωση του Λονδίνου ως κυρίαρχης δουλεμπορικής δύναμης για τα επόμενα 150 χρόνια και θα εκτοπίσει, σε μεγάλο βαθμό τους Ολλανδούς και τους Γάλλους από την αγορά του δουλεμπορίου στην Καραϊβική. Είναι χαρακτηριστικό, ότι το 1673 η Αγγλία κατείχε το 33% της αγοράς δούλων, ενώ μία δεκαετία αργότερα, το ποσοστό ανήλθε στο 74%⁷⁸.

---

⁷⁸ Pettigrew, W., *Freedom's Debt: the Royal African Company and the Politics of the Atlantic Slave Trade 1672-1752*, ό. π., σ. 11

Ωστόσο ήδη από την έναρξη των δραστηριοτήτων της η αρχική εταιρεία αντιμετώπισε σημαντικά προβλήματα, τα οποία επιδεινώθηκαν με την έκρηξη του Β' Αγγλο-Ολλανδικού Πολέμου (1665-1667). Οι εχθροπραξίες αποτέλεσαν τροχοπέδη για τις εμπορικές δραστηριότητες της εταιρείας και η στρατιωτική ήττα του αγγλικού στόλου μείωσε τόσο το γόητρο των Άγγλων ναυτικών, όσο και τις επιχειρηματικές δυνατότητες των Άγγλων εμπόρων. Παρά τη διατήρηση των προνομίων της, η εταιρεία βρισκόταν σε δεινή οικονομική κατάσταση, φθάνοντας στο σημείο να εκμισθώνει ιδιώτες, οι οποίοι πραγματοποιούσαν δουλεμπορικές αποστολές, στο όνομά της⁷⁹. Η εταιρεία κατέστη μη βιώσιμη και το 1672 επέστρεψε τη χάρτα της στο μονάρχη⁸⁰.

Παρά, όμως, τις δυσκολίες του εγχειρήματος η κυρίαρχη οικονομική θεωρία της εποχής επέβαλε στο Λονδίνο να ανανεώσει τις προσπάθειές του για τον άμεσο έλεγχο του εμπορίου της δυτικής Αφρικής, φοβούμενο την άνοδο των υπολοίπων ευρωπαϊκών δυνάμεων. Η νέα «Βασιλική Χάρτα» επέκτεινε τις μονοπωλιακές δραστηριότητες της εταιρείας και της έδινε εξουσία, παρόμοια με εκείνη της «Εταιρείας των Ανατολικών Ινδιών» (αγγλ. «The Honorable East India Company»). Πλέον, η RAC μπορούσε να διατηρεί οχυρωμένες βάσεις σε αφρικανικό έδαφος, στα πρότυπα των πορτογαλικών «feitorias», να διαθέτει στρατιωτικές δυνάμεις οι οποίες θα υπάγονται σε εκείνη και όχι στο Στέμμα και να εφαρμόζει στρατιωτικό νόμο στις περιοχές που δραστηριοποιούταν⁸¹.

Μέσα στη «Βασιλική Χάρτα» του 1672, αναφερόταν η μετοχική σύνθεση της εταιρείας, καθώς και ο τρόπος λειτουργίας και λήψης αποφάσεων. Η RAC θα διοικούνταν από έναν κυβερνήτη («Governor») που θα παρέμενε ο αδελφός του βασιλιά, ο δούκας της Υόρκης μετέπειτα βασιλιάς Ιάκωβος Β', ο οποίος ήταν από τους μεγαλύτερους μετόχους της. Αμέσως κατώτεροι αξιωματούχοι ήταν ο υποδιοικητής («Sub-Governor») και ο αναπληρωτής κυβερνήτης («Deputy-Governor»), οι οποίοι πλαισιώνονταν από 24 βοηθούς («Assistants»). Οι παραπάνω θα αποτελούσαν το εν δυνάμει «Διοικητικό Συμβούλιο» της εταιρείας, μέσα στο οποίο θα λαμβάνονταν οι αποφάσεις για τις δραστηριότητές της, ενώ η μετοχική της

---

⁷⁹ Swingen, A., ό. π., σ. 85

⁸⁰ Ήταν η δεύτερη αποτυχημένη προσπάθεια των Άγγλων να εμπλακούν οργανωμένα με το εμπόριο της δυτικής Αφρικής, μετά την «Εταιρεία της Γουϊνέας». Έχοντας λάβει χορηγία από τον Ιάκωβο Α', το 1618, εκτοπίστηκε από τους Πορτογάλους και έπαψε να λειτουργεί.

⁸¹ Kitson, F., *Prince Rupert: Admiral and General at Sea*, London, Constable, 1999, σ. 238

σύνθεση αποτελούνταν από προσωπικότητες τόσο του επιχειρηματικού όσο και του διανοούμενου χώρου του Λονδίνου. Από αυτές ξεχωρίζουν ονόματα όπως ο Έντουαρντ Κόλστον («Edward Colston»), σημαίων έμπορος και μέλος του Κοινοβουλίου, ο Σερ Τζέρεμι Σάμπρουκ («Sir Jeremy Sambrooke») που διετέλεσε και αναπληρωτής κυβερνήτης της εταιρείας⁸², ο διαφωτιστής Τζων Λοκ («John Locke»), ο ποιητής Τζωρτζ Βίλιερς («George Villiers»), ο κυβερνήτης της Νέας Αγγλίας Σερ Έντμουντ Άντρος («Sir Edmund Andros»), ο Λόρδος Δήμαρχος του Λονδίνου Σερ Τζων Μουρ («Sir John Moore») κ. α.⁸³

Από το παραπάνω γίνεται σαφές ότι η ενασχόληση του Στέμματος με τη διοίκηση και την οργάνωση της RAC, αλλά και με τη χρηματοδότηση των δραστηριοτήτων της, της προσέδιδε μονοπωλιακό χαρακτήρα και απέκλειε τους ανεξάρτητους εμπόρους («separate traders») από οποιασδήποτε μορφής ενασχόληση με το ατλαντικό δουλεμπόριο. Η Χάρτα αναφέρει σχετικά:

[Παρ' όλα αυτά] Η θέληση και η επιθυμία μας είναι και με το παρόν δηλώνουμε την πραγματική πρόθεση και το νόημα αυτών των δώρων για να είναι ότι αυτή η παρούσα επιχορήγηση και επιθυμία μας των περιφερειών, των χωρών, των εδαφών, των ηπείρων, των νήσων, των ακτών και των τόπων που προαναγγέλλεται[...] Και όλα τα οφέλη, τα εμπορεύματα, τα κέρδη και τα πλεονεκτήματα που γίνονται και θα είναι να γίνονται και βγαίνουν από το ίδιο ή από τους προαναφερθέντες λόγους, θα είναι και θα ερμηνεύονται ως το καταπίστευμα και για αποκλειστική χρήση, όφελος και [...] της Βασιλικής Αφρικανικής Εταιρείας της Αγγλίας, εφεξής αναφερόμενη και οι διάδοχοί της μετά και από αυτά τα δώρα που ενσωματώνονται ή αναφέρονται ότι θα ενσωματώνονται ...⁸⁴

Ο μονοπωλιακός χαρακτήρας της εταιρείας προκάλεσε αντιδράσεις στους κεφαλαιούχους του Λονδίνου και οι περισσότεροι από τους σημαντικότερους εμπόρους της πρωτεύουσας έγιναν μέτοχοι της εταιρείας, είτε γιατί πίστευαν στις οικονομικές της προοπτικές, είτε γιατί επιθυμούσαν την εύνοια του παλατιού. Αντίθετα, οι έμποροι με έδρα τις αποικίες, αλλά και οι τοπικές ελίτ εξέφρασαν αρκετά νωρίς τον σκεπτικισμό τους για το μονοπωλιακό χαρακτήρα της εταιρείας, με

---

⁸² Govier, M., «The Royal Society Slavery and the Island of Jamaica: 1660-1700», *Notes and Records of the Royal Society of London*, τ. 53/2 (1998), σ. 208

⁸³ Pettigrew, W., *Freedom's Debt: the Royal African Company and the Politics of the Atlantic Slave Trade 1672-1752*, ό. π., σ. 25

⁸⁴ https://www.nationalarchives.gov.uk/pathways/blackhistory/africa_caribbean/docs/charter_royal_afri_can.htm (τ. π. 12/05/2021)

χαρακτηριστικότερο παράδειγμα τον Τόμας Μόντιφορντ («Thomas Modyford»), ιδιοκτήτη φυτειών στα Μπαρμπάντος και κυβερνήτη της Τζαμάικα. Ο Μόντιφορντ είχε διαπραγματευτεί τη θέση του με το προηγούμενο καθεστώς (σ. σ. της Κοινοπολιτείας) και η παλινόρθωση τον έφερε σε άβολη θέση μέσα στη νέα πολιτική πραγματικότητα. Σε επιστολή του προς τον Χένρι Μπένετ, έναν από τους υπουργούς του Καρόλου Β', επιχειρηματολόγησε υπέρ της ελεύθερης διακίνησης δούλων προς την αγγλική Καραϊβική και της άρσης του μονοπωλίου. Οι προσπάθειές του δεν απέδωσαν και ανακλήθηκε το 1671, ωστόσο, είναι σαφές ότι οι οικονομικοί και πολιτικοί παράγοντες των αποικιών δε συμφωνούσαν με τους αντίστοιχους του Λονδίνου⁸⁵.

Η νέα εταιρεία διέθετε πολύ πιο φιλόδοξο πνεύμα και, μέσω αυτής το Λονδίνο ήταν διατεθειμένο να ανταγωνιστεί την ισχυρή ολλανδική παρουσία στις όχθες του Νίγηρα και την αντίστοιχη πορτογαλική στην περιοχή της Σενεγκάμπια (ανάμεσα στους ποταμούς Σενεγάλη και Γκάμπια)⁸⁶. Μέχρι το 1687, η RAC είχε εγκατασταθεί στην ακτή της σημερινής Γκάνα, ιδρύοντας σειρά εμπορικών σταθμών μέσω των οποίων εμπορευόταν χρυσό, πιπέρι, ελεφαντόδοντο και δούλους, ενώ ταυτόχρονα αναμειγνυόταν στις πολιτικές έριδες των Αφρικανών ηγεμόνων, αποσκοπώντας σε ευνοϊκότερες εμπορικές συμφωνίες.

Ο μονοπωλιακός χαρακτήρας των εμπορικών δραστηριοτήτων της RAC αποσκοπούσε στον αποκλεισμό των υπολοίπων Ευρωπαίων εμπόρων από τις αγορές της Καραϊβικής, οι οποίες ελέγχονταν από το Λονδίνο· τη Τζαμάικα, τα Μπαρμπάντος, τις Βερμούδες, τον Άγιο Χριστόφορο και το Μοντσερράτ. Μέχρι τις αρχές του 18^{ου} αιώνα, η μεγαλύτερη ζήτηση για δούλους εντοπιζόταν στις ισπανικές αποικίες της κεντρικής και νότιας Αμερικής και στο νησί της Ισπανιόλα. Με τη μείωση δουλεμπορικών αποστολών υπό ισπανική σημαία και τον αυστηρό έλεγχο, τον οποίο ασκούσε η Μαδρίτη στην εισροή δούλων στις κτήσεις της, μέσω των «Asientos», παρουσιάζεται μία αύξηση στην παράτυπη εισαγωγή εργατικού δυναμικού από την Αφρική στις ισπανικές αποικίες, κυρίως από Ολλανδούς και Άγγλους εμπόρους⁸⁷. Μέχρι το 1682 η RAC αποκλειόταν από τις παραπάνω αγορές,

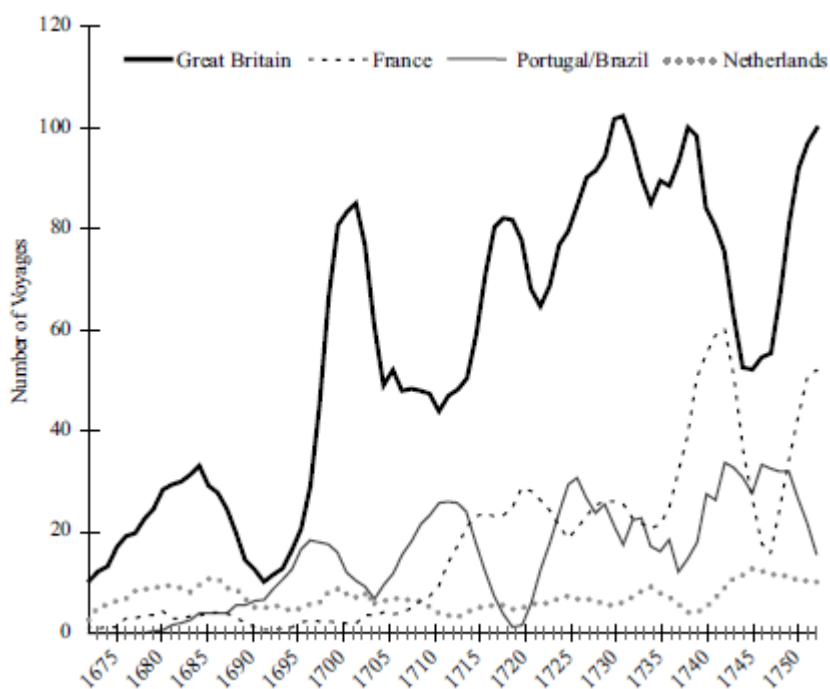
---

⁸⁵ Swingen, A., ό. π., σ. 82-83

⁸⁶ Thornton, J., *Africa and Africans in the Making of the Atlantic World, 1400-1800*, Cambridge, Cambridge University Press, 2011, σ. 64

⁸⁷ Borucki A., Eltis D., Wheat D., "Atlantic History and the Slave Trade to Spanish America", *The American Historical Review*, τ. 120/2, (2015), σ. 440

ωστόσο όταν η Ισπανία άρχισε να επιτρέπει την εισαγωγή δούλων από τις αγγλικές αποικίες, κυρίως από τη Τζαμάικα, η εταιρεία άδραξε την ευκαιρία και παρατηρείται μία αύξηση στις αποστολές της στη δυτική Αφρική, ώστε να ανταποκριθεί στην αυξημένη ζήτηση⁸⁸. Το παρακάτω γράφημα (1) απεικονίζει τον αριθμό των δουλεμπορικών αποστολών από τις κύριες ευρωπαϊκές δυνάμεις κατά το τελευταίο τέταρτο του 17^{ου} αιώνα και το πρώτο μισό του 18^{ου}⁸⁹.

Πίνακας 1

Πηγή: Pettigrew, W., *Freedom's Debt; the Royal African Company and the Politics of the Atlantic Slave Trade 1672-1752*, Williamsburg, The University of North Carolina Press, 2013

Στις αρχές της δεκαετίας του 1680 παρατηρείται μία εξάπλωση των δραστηριοτήτων της RAC και όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, η εταιρεία ενίσχυσε τη θέση της στην Αφρική και ήταν σε θέση να ικανοποιήσει τις ανάγκες της αγοράς. Η πορτογαλική παρουσία στις αφρικανικές ακτές είχε ανοίξει τον δρόμο, πάνω στον οποίον θα βαδίσουν οι Γάλλοι, οι Ολλανδοί και οι Άγγλοι έμποροι και η δυτική Αφρική θα μετατραπεί σε ένα ακόμη πεδίο αποικιακών ανταγωνισμών.

⁸⁸ Στο ίδιο, σ. 443

⁸⁹ Pettigrew, W., ό. π., σ. 12

Η εδαφική εξάπλωση της «Βασιλικής Αφρικανικής Εταιρείας» στην Αφρική – Η δημιουργία εμπορικών σταθμών

Στο πρώτο κεφάλαιο αναφέρθηκε ότι η Πορτογαλία ήταν το πρώτο ευρωπαϊκό κράτος, το οποίο ανέπτυξε εμπορικές σχέσεις με την υποσαχάρια Αφρική. Προκειμένου να αναπτύξουν τις δραστηριότητές τους, οι Πορτογάλοι έμποροι θα εγκατασταθούν σε οχυρωμένες θέσεις στις ακτές, δημιουργώντας, με αυτόν τον τρόπο, τις πρώτες ευρωπαϊκές βάσεις στην περιοχή, τα «feitorias»⁹⁰. Το 1445 οι Πορτογάλοι θα ιδρύσουν τον πρώτο οχυρωμένο σταθμό στο νησί Αργκουίμ, στα ανοιχτά της σημερινής Μαυριτανίας⁹¹.

Οι παραπάνω εμπορικοί σταθμοί δεν λειτουργούσαν μόνο ως κέντρα διαμετακομιστικού εμπορίου - η πρωταρχική τους χρησιμότητα ήταν η προστασία που παρείχαν στους εμπορικούς πράκτορες της Λισαβώνας από πειρατές και εχθρικούς γηγενείς. Τα «feitorias» λειτουργούσαν ως ναυτικές βάσεις, οχυρωμένες αποθήκες προϊόντων, κέντρα εμπορικών διαπραγματεύσεων και μέσον προβολής της πορτογαλικής ισχύος. Στα πρώτα χρόνια της ευρωπαϊκής παρουσίας στην ατλαντική ακτή της Αφρικής, οι Πορτογάλοι οργάνωναν επιδρομές («razias») στην ενδοχώρα προκειμένου να αιχμαλωτίσουν ιθαγενείς, ώστε να πωληθούν ως δούλοι, αλλά από τις αρχές του 16^{ου} αιώνα η συγκεκριμένη πρακτική εγκαταλείφθηκε και οι δούλοι παρέχονταν από τους Αφρικανούς ηγεμόνες, ως μέρος εμπορικών συναλλαγών⁹².

Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο οι εμπορικές αυτές βάσεις διέθεταν ισχυρές θαλάσσιες οχυρώσεις και αδύναμες χερσαίες· οι απειλές που δέχονταν από πειρατές και ανταγωνιστικές ευρωπαϊκές δυνάμεις ήταν περισσότερες και η χερσαία τους πλευρά φυλασσόταν από τους ηγεμόνες με τους οποίους είχαν συνάψει τις εμπορικές συμφωνίες⁹³.

---

⁹⁰ Από το λατινικό «facere» ήταν η κοινή ονομασία των εμπορικών σταθμών καθ' όλη τη διάρκεια του Μεσαίωνα και των πρώιμων νεότερων χρόνων. Μέσα σε αυτά λάμβαναν χώρα όλες οι δραστηριότητες των Ευρωπαίων στην Αφρική και στην Ασία, όπου η διείδυση στην ενδοχώρα δεν ήταν δυνατή.

⁹¹ Disney, A. R., ό., π., σ. 46

⁹² Στο ίδιο, σ. 46-47

⁹³ Thornton, J., *Warfare and Atlantic Africa, 1500-1800*, London, University College of London Press, 1999, σ. 56

Στις αρχές του 17^{ου} αιώνα, η Πορτογαλία είχε θέσει υπό σχεδόν ολοκληρωτικό, έλεγχο το ατλαντικό εμπόριο και ήταν ο μεγαλύτερος προμηθευτής δούλων προς το δυτικό ημισφαίριο. Ωστόσο, από τα μέσα της δεκαετίας του 1630, η κυριαρχία της θα δεχθεί επίθεση από τους δραστήριους Ολλανδούς και μετέπειτα Άγγλους, εμπόρους⁹⁴. Η ίδρυση της «Ολλανδικής Εταιρείας των Δυτικών Ινδιών» (GWC) το 1621 θα σημάνει την έναρξη των ευρωπαϊκών ανταγωνισμών στην Αφρική και η Χάγη θα ιδρύσει τις δικές της βάσεις («factorij») στην Χρυσή Ακτή (σημ. Γκάνα) και στις εκβολές του Νίγηρα, ενώ για ένα μικρό χρονικό διάστημα απέσπασε τα πορτογαλικά οχυρά στην Αγκόλα⁹⁵. Μέχρι το 1664 η GWC κατείχε μεγαλύτερο μερίδιο στη μεταφορά Αφρικανών δούλων στον Νέο Κόσμο, από ότι οι Πορτογάλοι και οι Άγγλοι μαζί⁹⁶.

Σε αυτήν την πραγματικότητα εισήλθαν οι Άγγλοι, τη δεκαετία του 1660, όταν η RAC εκκινούσε τις οργανωμένες δραστηριότητές της στη δυτική Αφρική. Η διάσπαση του πορτογαλικού μονοπωλίου από τους Ολλανδούς προσέλκυσε πλήθος Ευρωπαίων εμπόρων. Το 1659 η Γαλλία θα ιδρύσει το οχυρό του Αγίου Λουδοβίκου, στις εκβολές του ποταμού Σενεγάλη, επικεντρώνοντας τις εμπορικές της δραστηριότητες στη Σενεγκάμπια, ενώ το 1664 οι Άγγλοι θα κατασκευάσουν το «Οχυρό του Καρόλου» («Fort Charles»), στις όχθες του ποταμού Γκάμπια και θα επεκταθούν νοτιότερα, προς τη σημερινή Σιέρα Λεόνε, μέχρι το 1670. Είχε προηγηθεί η κατάληψη ενός ολλανδικού εμπορικού σταθμού στην ακτή της Γκάνα («Cape Coast Castle») το 1663, η κατοχή του οποίου επικυρώθηκε για το Λονδίνο, το 1667⁹⁷.

Με την αναμόρφωση της αγγλικής εταιρείας στην RAC, το 1672, η Αγγλία θα εισέλθει σε μία περίοδο επιθετικής επέκτασης στη δυτική Αφρική, καθώς εκτός από τις βάσεις της στη Γκάμπια και στην Γκάνα, η εταιρεία δημιούργησε σταθμούς («Port Factories») και στον κόλπο του Μπενίν και της Μπιάφρα. Με αυτόν τον τρόπο επέκτεινε το πεδίο δράσης της καλύπτοντας σχεδόν ολόκληρη την «Ακτή των Δούλων» («Slave Coast»)⁹⁸, γεγονός που επέτρεπε στους Άγγλους εμπόρους να

---

⁹⁴ Φλιτούρης, Λ., ό. π., σ. 103

⁹⁵ Klein, H., ό. π., σ. 77

⁹⁶ <https://www.slavevoyages.org/voyage/database#tables> (τ. π. 16/05/2021)

⁹⁷ Clark, G., “The Later Stuarts 1660-1714” στο *The Oxford History of England*, τομ. 10, Oxford, Oxford University Press, 1956, σ. 332

⁹⁸ Lovejoy, P., *Transformations in Slavery: A History of Slavery in Africa*, Cambridge, Cambridge University Press, 2000, σ. 55

αντλούν δούλους από περισσότερα αφρικανικά βασίλεια, από ό,τι οι ανταγωνιστές τους.

Ένας από τους σημαντικότερους λόγους αναδιοργάνωσης της RAC υπήρξε και ο οικονομικός και αποικιακός ανταγωνισμός της Αγγλίας με τις Ηνωμένες Επαρχίες και η διαφαινόμενη έκρηξη του Γ' Άγγλο-Ολλανδικού Πολέμου. Η οικονομική κατάσταση του Στέμματος, στις αρχές της δεκαετίας του 1670, ήταν ιδιαίτερα κακή και η κυβέρνηση του Λονδίνου προσδοκούσε ότι η εγκαθίδρυση μίας εταιρείας αγγλικών συμφερόντων στις ακτές της δυτικής Αφρικής θα οδηγούσε στη συγκέντρωση του απαιτούμενου κεφαλαίου για τον πόλεμο με τη Χάγη. Ο Κάρολος Β' πίστευε ότι η RAC δεν θα αντιμετώπιζε προβλήματα με τα ολλανδικά πλοία στην Αφρική, καθώς θα ήταν απασχολημένα με τον πόλεμο στην Ευρώπη. Την παραπάνω άποψη υποστήριζε και ο δούκας της Υόρκης, ο οποίος επένδυσε μεγάλα ποσά στην εταιρεία⁹⁹.

Ο Γ' Άγγλο-Ολλανδικός Πόλεμος αποτελεί το σημείο τομής για την αντικατάσταση των Ολλανδών από τους Άγγλους στο δουλεμπόριο της δυτικής Αφρικής. Η πολεμική σύρραξη ξέσπασε, κατά κύριο λόγο, προκειμένου η RAC να αυξήσει το μερίδιό της στη μεταφορά δούλων, τόσο στις αγγλικές, όσο και στις ισπανικές αποικίες (με τους περιορισμούς που αναφέρθηκαν παραπάνω)¹⁰⁰. Σε αυτό συνηγορεί και η εμπορική επιτυχία που γνώρισε η εταιρεία την επόμενη δεκαετία, αλλά και η εξάπλωση των βάσεων της στην αφρικανική ακτή.

Η RAC θα φθάσει στο απόγειο της εδαφικής της επέκτασης στην Αφρική το 1720, όταν είχε στην κατοχή της εννέα οχυρά, η πλειοψηφία των οποίων, βρίσκεται στη σημερινή Γκάνα (αγγλ. «Fort William», «Fort James», «Fort George», «Fort Winneba», «Fort Apollonia», «Fort Tantumquery», «Fort Dixcove», «Fort Komenda», «Cape Coast Castle»)¹⁰¹. Την περίοδο από το τέλος του «Πολέμου της Ισπανικής Διαδοχής» και μέχρι το 1739, το βρετανικό δουλεμπόριο επεκτάθηκε σημαντικά, λόγω πολιτικών, οικονομικών και διπλωματικών παραγόντων, όπως θα

---

⁹⁹ Swingen, A., ό. π., σ. 86-87

¹⁰⁰ Στο ίδιο, σ. 87

¹⁰¹ Adams, C., *The Narrative of Robert Adams A Barbary Captive; a Critical Edition*, Cambridge, Cambridge University Press, 2005, σ. xxiii-xxiv

φανεί παρακάτω, σε σημείο που τα βρετανικά πλοία μετέφεραν περισσότερους Αφρικανούς δούλους από ό,τι τα πορτογαλικά και τα ολλανδικά μαζί¹⁰².

Οι οχυρωμένες βάσεις της RAC θα παρέχουν σταθερά τον μεγαλύτερο αριθμό δούλων στο Νέο Κόσμο για περίπου μισό αιώνα. Η σταδιακή αύξηση της αγγλικής και αργότερα της βρετανικής ισχύος κατά τα τέλη του 17^{ου} και τις αρχές του 18^{ου} αιώνα, σε συνδυασμό με την προστασία που παρείχε το «Βασιλικό Ναυτικό» («Royal Navy») στις δουλεμπορικές αποστολές του Λονδίνου, επέτρεπε στην εταιρεία και στους «επιγόνους» της να ξεπερνούν τους ανταγωνιστές τους. Το τελευταίο τέταρτο του 17^{ου} αιώνα η RAC θα λειτουργήσει ως το κατεξοχήν εργαλείο της εξωτερικής πολιτικής της Αγγλίας στη δυτική Αφρική και θα αναμειχθεί στις πολιτικές και διπλωματικές συγκρούσεις αφρικανικών βασιλείων.

Οι διπλωματικές σχέσεις του Λονδίνου με Αφρικανούς ηγεμόνες – Ο John Cabess και οι Πόλεμοι της Κομέντα

Όταν οι πρώτοι Πορτογάλοι έμποροι έφθασαν στη δυτική Αφρική και εγκατέστησαν τους εμπορικούς τους σταθμούς, προσδοκούσαν στην εγκαθίδρυση ισχυρών εμπορικών δεσμών, μονοπωλιακού χαρακτήρα, με τους τοπικούς ηγεμόνες. Σκοπός τους ήταν η συνεχής ροή αγαθών για την ικανοποίηση των αποικιακών αγορών, αλλά και ο αποκλεισμός των υπολοίπων Ευρωπαίων εμπόρων από αυτές τις δραστηριότητες. Οι συμφωνίες που συνάπτονταν ανάμεσα σε Ευρωπαίους και Αφρικανούς είχαν σχετικά μόνιμο χαρακτήρα, ωστόσο υπήρχαν ορισμένοι παράγοντες που συνέβαλλαν στην ανατροπή τους και δημιουργούσαν την ανάγκη για συνεχή επαναδιαπραγμάτευση.

Η πολιτική πραγματικότητα στη δυτική Αφρική ήταν ιδιαίτερα ρευστή κατά τον 17^ο αιώνα, με πληθώρα μικρών βασιλείων να εμπλέκονται σε πολεμικές συγκρούσεις, γεγονός που επηρέαζε τη σταθερότητα, την οποία επιζητούσαν οι Πορτογάλοι, οι Ολλανδοί, οι Γάλλοι και οι Άγγλοι εμπορικοί πράκτορες. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα στην περιοχή της Χρυσής Ακτής (σημ. Γκάνα), όπου ανάμεσα στους ποταμούς Βόλτα και Τάνο, που βρίσκονταν σε απόσταση περίπου 50 χλμ., υπήρχαν

---

¹⁰² <https://www.slavevoyages.org/voyage/database#tables> (τ. π. 20/05/2021)

πάνω από 30 ανεξάρτητα βασίλεια. Στην ίδια ακτή βρίσκονταν οχυρωμένες βάσεις Ολλανδών («Fort Amsterdam»), Δανών («Fort Christiansborg»), Σουηδών («Fort Batenstein»), Γερμανών («Fort Dorothea») και Άγγλων (βλ. παραπάνω)¹⁰³.

Είναι σαφές ότι πολιτικοί και εμπορικοί ανταγωνισμοί των ευρωπαϊκών εταιρειών που δραστηριοποιούνταν στη δυτική Αφρική συνδέονταν άρρηκτα με τις πολιτικές έριδες των αφρικανικών κρατών και παρατηρείται διαρκώς αυξανόμενη εμπλοκή Ευρωπαίων στις συγκρούσεις των ιθαγενών. Οι Πορτογάλοι μέσω των «lançados» στη Σενεγκάμπια και στη Γουινέα-Μπισάου, λειτουργούσαν τόσο ως εμπορικοί πράκτορες, όσο και ως πολιτικοί υποκινητές στις παραπάνω περιοχές και το παράδειγμά τους ακολούθησαν τόσο οι Ολλανδοί, το 1630 όσο και οι Άγγλοι από το 1670¹⁰⁴.

Η παρουσία αρκετών ισχυρών ανεξάρτητων βασιλείων ανάγκαζε τις εταιρείες να χρησιμοποιούν πολυσχιδή διπλωματία προκειμένου να πετύχουν τους στόχους τους. Η παραπάνω πολιτική κατάσταση ευνοούσε, επίσης, την άνοδο ανεξάρτητων Αφρικανών εμπόρων, οι οποίοι κατάφεραν να χειραγωγούν τις συγκρούσεις και τους οικονομικούς ανταγωνισμούς προς όφελός τους. Το πλέον χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η περίπτωση του Τζων Καμπές (αγγλ. «John Cabess»)¹⁰⁵.

Η ιδιαιτερότητα της παραπάνω περίπτωσης έγκειται στο γεγονός ότι ο Τζων Καμπές δεν ήταν Ευρωπαίος ούτε είχε κάποια σχέση με την Ευρώπη. Ο Καμπές, από όσα είναι γνωστά για την πρώιμη ζωή του ήταν αυτόχθων κάτοικος της Χρυσής Ακτής. Οι «lançados» ήταν Πορτογάλοι πολιτικοί εξόριστοι, είτε λόγω θρησκευματος είτε λόγω κοινωνικών παραγόντων και παρά το ότι ζούσαν και δρούσαν στη δυτική Αφρική, δεν έχουν καταγραφεί σημαντικές επιμιξίες με τους Αφρικανούς. Το ίδιο δεν μπορεί να ειπωθεί για μία άλλη κατηγορία εμπόρων, τους «grumetes», οι οποίοι ζούσαν σε οικισμούς στην αφρικανική ενδοχώρα και οι συχνές επιμιξίες τους με τους Ευρωπαίους είχαν δημιουργήσει μία ξεχωριστή ταυτότητα. Οι «grumetes» εξασκούσαν μία μορφή του Καθολικισμού με έντονα στοιχεία πρότερων αφρικανικών θρησκειών¹⁰⁶.

---

¹⁰³ Thornton, J., *Warfare and Atlantic Africa, 1500-1800*, ό. π., σ. 56

¹⁰⁴ Henige, D., “John Kabes of Komenda: An Early African Entrepreneur and State Builder”, *The Journal of African History*, τ. 18/1 (1977), σ. 2-3

¹⁰⁵ Στο ίδιο, σ. 3

¹⁰⁶ Στο ίδιο, σ. 1-2

Και αν οι παραπάνω ομάδες διατηρούσαν δεσμούς με τη Λισαβόνα, στις περιοχές δραστηριοποίησης των Άγγλων οι κυρίαρχες ομάδες ήταν Ευρωπαίοι έμποροι, όπως η οικογένεια Caulker στη Σιέρρα Λεόνε, οι οποίοι αν και διατηρούσαν κάποιους δεσμούς με τους Αφρικανούς της ενδοχώρας, κρατούσαν απόσταση και κατοικούσαν είτε στα αγγλικά οχυρά της ακτής, είτε μετά το 1689, σε ιδιωτικές βάσεις σε μικρά νησιά στα ανοιχτά¹⁰⁷.

Στη Χρυσή Ακτή, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η κατάσταση διαφοροποιούνταν σημαντικά. Ο πληθυσμός της περιοχής ήταν μεγαλύτερος από ό,τι στη Σενεγάμπια ή τη Σιέρρα Λεόνε, ενώ υπήρχαν και περισσότερα ανεξάρτητα βασίλεια, γεγονός που καθιστούσε τον αποτελεσματικό έλεγχο των τοπικών κοινωνιών από τους Ευρωπαίους δύσκολο. Η παρουσία, επίσης, τόσο Ολλανδών, όσο και Άγγλων στην περιοχή έδινε την ευκαιρία σε Αφρικανούς εμπόρους ή μεσάζοντες να εμπλακούν στους ανταγωνισμούς των Ευρωπαίων και να επιτύχουν την πλέον συμφέρουσα οικονομική συμφωνία για εκείνους. Το μεγαλύτερο σημείο τριβής ήταν η Κομέντα, στην οποία η RAC είχε ιδρύσει έναν εμπορικό σταθμό.

Ο Τζων Καμπές γεννήθηκε τη δεκαετία του 1640 στην Κομέντα, η οποία άνηκε στο βασίλειο Εγκουάφο. Λίγα πράγματα είναι γνωστά για τα πρώτα χρόνια της ζωής του, ενώ η μοναδική πρωτογενής πηγή που διασώζεται για εκείνον είναι γραμμένη από τον Ολλανδό Willem Bosman, ο οποίος ως πράκτορας της WIC, αντιμετώπιζε με εχθρότητα τους συμμάχους των Άγγλων¹⁰⁸. Ένας ακόμα λόγος για τη μελανή περιγραφή του Καμπές είναι και το γεγονός ότι τη δεκαετία του 1660 είχε υπηρετήσει την ολλανδική εταιρεία ως μισθοφόρος και ως έμπορος, αλλά στα 1680 βρίσκεται σταθερά στο αγγλικό στρατόπεδο¹⁰⁹.

Στα γραπτά του ο Bosman αναφέρει την πολιτική και διπλωματική κατάσταση στην περιοχή και συγκεκριμένα όσα συνέβησαν γύρω από το ολλανδικό οχυρό στην Ελμίνα, κατά την τελευταία δεκαετία του 17^{ου} αιώνα, οπότε έλαβε χώρα και η σύγκρουση μεταξύ Άγγλων, Ολλανδών και του βασιλείου Εγκουάφο (1694-1700). Ωστόσο, πιο σύγχρονοι μελετητές, όπως ο Albert Van Dantzig και ο Kwame Daaku, αμφισβητούν την εγκυρότητα και την ακρίβεια της περιγραφής που παραθέτει ο

---

¹⁰⁷ Στο ίδιο, σ. 2-3

¹⁰⁸ Van Dantzig, A., «Willem Bosman's "New and Accurate Description of the Coast of Guinea": How Accurate Is It? », *History in Africa*, τ. 1, (1974), σ. 105

¹⁰⁹ Daaku, K., *Trade and Politics in the Gold Coast, 1600-1720*, Oxford, Clarendon Press, 1970, σ. 115

Ολλανδός έμπορος, χρησιμοποιώντας τα πρακτικά της WIC και την αλληλογραφία των πρακτόρων της RAC με το Λονδίνο. Χαρακτηριστικά, σε μία επιστολή μέλους της RAC γίνεται λόγος για σχέδιο των Ολλανδών για τη δολοφονία του Καμπές, γεγονός που απουσιάζει από το έργο του Bosman¹¹⁰.

Για να γίνει κατανοητό το πόσο σημαντικός ήταν ο Καμπές για τα ευρωπαϊκά οικονομικά συμφέροντα στη Χρυσή Ακτή, αξίζει να σημειωθεί ότι το 1695 προσκάλεσε απόσπασμα της RAC στην Κομέντα και μέχρι να ολοκληρωθεί η κατασκευή του αγγλικού οχυρού, οι Άγγλοι διέμεναν σε οικισμούς που του ανήκαν. Το παραπάνω πραγματοποιήθηκε χωρίς την έγκριση του ηγεμόνα του Εγκουάφο, καταδεικνύοντας τη σημαντική επιρροή που ασκούσε ο Αφρικανός έμπορος¹¹¹.

Η σύγκρουση ανάμεσα στους Άγγλους και τους Ολλανδούς ξέσπασε όταν δυνάμεις της WIC επιχείρησαν να εκθρονίσουν τον ηγεμόνα του Εγκουάφο, όταν το βασίλειο επιτέθηκε σε ορισμένους Ολλανδούς χρυσορύχους¹¹². Το πραγματικό κίνητρο, ωστόσο, πίσω από την απόπειρα ήταν η εξάλειψη της επιρροής του Καμπές, ο οποίος πλέον δρούσε ανεξάρτητα από την ολλανδική εταιρεία, μειώνοντας με αυτόν τον τρόπο τις οικονομικές και εμπορικές της προοπτικές στην περιοχή. Σε αυτό το πλαίσιο εντάσσεται και η πρόσκληση της RAC στην Κομέντα από τον Καμπές: η παρουσία ανταγωνιστών των Ολλανδών θα λειτουργούσε ως προστατευτικό ανάχωμα. Για την έναρξη της σύγκρουσης ο Bosman αναφέρει σχετικά:

Το έτος 1694 αυτοί [οι Εγκουάφο] αναζητούσαν ευκαιρία. Γιατί ορισμένοι χρυσορύχοι έχοντας σταλεί σε εμάς από την Ευρώπη διατάχθηκαν να πραγματοποιήσουν μία προσπάθεια σε έναν λόφο, ευρισκόμενο στο Company περίπου μισό μίλι πάνω από το οχυρό μας Vreden-Burgh. Αυτό το βουνό βρισκόταν καλά τοποθετημένο για αυτόν το σκοπό και υποσχόταν ανταμοιβή μεγάλη για την προσπάθεια. [...] Οι χρυσορύχοι ξεκίνησαν τη δουλειά τους και μέσα σε λίγες μέρες δέχθηκαν επίθεση απροκάλυπτη κακοποιήθηκαν φοβερά και τους έκλεψαν ό,τι είχαν στην κατοχή τους και τους αιχμαλώτισαν για αρκετό καιρό. Διαμαρτυρηθήκαμε στον ηγεμόνα, ο οποίος ήταν αρκετά αχρείος ώστε να βγάλει την ευθύνη από πάνω του και την ρίξει επάνω σε έναν John Kabes, έναν νέγρο που ζούσε κοντά στο οχυρό μας και με τον οποίο πάντοτε εμπορευόμασταν σε μεγάλη κλίμακα, για εκδίκηση για την

---

¹¹⁰ Law, R., "The Komenda Wars, 1694-1700: A Revised Narrative", *History in Africa*, τ. 34, (2007), σ. 135

¹¹¹ Daaku, K., ό. π., σ. 115

¹¹² Law, R., ό. π., σ. 142

κακή μεταχείριση που είχε τύχει από τον προηγούμενο κυβερνήτη μας. Το ότι αυτό ήταν [ένα] ψέμα ήταν εμφανές γιατί αυτός ο νέγρος ήταν τόσο έκδηλα δειλός που δεν θα τολμούσε να προβεί σε μία προσπάθεια τόσο επικίνδυνη χωρίς την ρητή εντολή του ηγεμόνα. Αλλά εκείνος ήταν τόσο αποφασισμένος να διακόψει [τις σχέσεις του] με εμάς και αφού δεν μπορούσε να βρει μία δικαιολογία χρησιμοποίησε αυτή¹¹³.

Η παρεμβατική πολιτική των Ολλανδών στην περιοχή δεν αποτελεί καινούριο φαινόμενο, καθώς είχε προηγηθεί μία ακόμη πολεμική σύγκρουση ανάμεσα στην WIC και στο βασίλειο Εγκουάφο το 1688. Ο λόγος ήταν μία γαλλική απόπειρα εγκατάστασης στην περιοχή της Κομέντα, γεγονός που θα απειλούσε το ολλανδικό μονοπώλιο. Στη σύγκρουση που ακολούθησε, ο Αφρικανός ηγεμόνας έχασε τη ζωή του και ο διάδοχός του αναζήτησε καταφύγιο στο αγγλικό οχυρό του Ακρωτηρίου (αγγλ. «Cape Coast Castle»). Οι σύγχρονες πηγές αναφέρουν την παραπάνω σύγκρουση μάλλον ως εμφύλια παρά ως εξωτερική εισβολή, ωστόσο καταδεικνύεται η μείωση της διπλωματικής επιρροής της WIC στα αφρικανικά πολιτικά ζητήματα, γεγονός που της στοίχισε στον πόλεμο με την RAC¹¹⁴.

Οι «Πόλεμοι της Κομέντα» συνίσταντο πρακτικά σε τέσσερις διαδοχικές συγκρούσεις, από το 1694 έως το 1700, με κοινό παρονομαστή την WIC, την RAC, το βασίλειο Εγκουάφο και τον Τζων Καμπές. Το δίκτυο πολιτικών συμμαχιών των εμπλεκόμενων έφερε και νέους πρωταγωνιστές από τα υπόλοιπα βασίλεια Ακάν, όπως το βασίλειο Ντενκίρα (αγγλ. «Denkyira»)¹¹⁵ της Χρυσής Ακτής και η σύγκρουση αποτελεί το πλέον χαρακτηριστικό παράδειγμα διασταύρωσης των ευρωπαϊκών εμπορικών ανταγωνισμών και των αφρικανικών πολιτικών ερίδων¹¹⁶.

Η σύρραξη έλαβε τέλος τον Μάιο του 1700, όταν στο θρόνο του Εγκουάφο ανέβηκε ο υποστηριζόμενος από την RAC Τακί Κούμα (αγγλ. «Takyi Kuma»). Η συμβολή του Καμπές στην αγγλική νίκη ήταν καθοριστική, καθώς όχι μόνο προσωπικά του στρατεύματα παρενοχλούσαν τους Ολλανδούς, αλλά η επιρροή του στην αυλή του Εγκουάφο παρείχε σημαντικές πληροφορίες στην RAC¹¹⁷. Ωστόσο ελάχιστα εδάφη άλλαξαν χέρια και παρά τη φαινομενική νίκη των Άγγλων, η WIC

---

¹¹³ Bosman, W., *A new and accurate description of the coast of Guinea, divided into the Gold, the Slave, and the Ivory coasts*, London, Ballantyne, 1907, σ. 29-30

¹¹⁴ Law, R., ό. π., σ. 137-139

¹¹⁵ Thornton, J., *Warfare and Atlantic Africa, 1500-1800*, ό. π., 56-57

¹¹⁶ Στο ίδιο, σ. 66

¹¹⁷ Law, R., ό. π., σ. 160

διατήρησε σημαντική παρουσία στην περιοχή¹¹⁸. Ο εμπορικός ανταγωνισμός διατηρήθηκε, αλλά οι πολιτικές εξελίξεις στην Ευρώπη, με την άνοδο του Ολλανδού Γουλιέλμου της Οράγγης στον αγγλικό θρόνο, το 1689, έφεραν τις Ηνωμένες Επαρχίες στο διπλωματικό στρατόπεδο του Λονδίνου και η επίσημη αντιπαράθεση ανάμεσα στις δύο εταιρείες εξέλειψε¹¹⁹.

Οι Πόλεμοι της Κομέντα αποτέλεσαν την ευκαιρία της RAC να αντικαταστήσει την WIC ως η κύρια ευρωπαϊκή εταιρεία στη Χρυσή Ακτή και να εδραιωθεί ως δουλεμπορική δύναμη. Ωστόσο, παρατηρείται πως χωρίς τη στήριξη του Καμπές είναι αμφίβολο εάν οι Άγγλοι θα ήταν σε θέση να επικρατήσουν. Οι συγκρούσεις με τη Χάγη σε συνδυασμό με την παρουσία Γάλλων στη δυτική Αφρική είχε αποδυναμώσει τη RAC και μόνο μέσω της αρωγής του Αφρικανού εμπόρου, ο οποίος ευελπιστούσε να απαλλαγεί από την επιρροή των Ολλανδών, η αγγλική εταιρεία κατόρθωσε να επικρατήσει.

Οι συγκρούσεις στην περιοχή δεν σταμάτησαν και το 1703 ο νέος βασιλιάς του Εγκουάφο θα ηττηθεί από την ραγδαία αναπτυσσόμενη αυτοκρατορία των Ασάντι (αγγλ. «Ashanti»), η οποία θα εδραιωθεί ως η κυρίαρχη πολιτική οντότητα στη Χρυσή Ακτή, έως και την αυγή του 20^{ου} αιώνα. Η νέα δύναμη θα απομακρυνθεί ολοκληρωτικά από το εμπόριο χρυσού, το οποίο αποτελούσε εξίσου σημαντικό εξαγωγικό προϊόν με τους δούλους, και θα αφοσιωθεί στο τελευταίο. Ο 18^{ος} θα είναι ο κατεξοχήν αιώνας του δουλεμπορίου και το Λονδίνο θα βρίσκεται στο επίκεντρο των εξελίξεων. Ωστόσο, η RAC θα κληθεί να αντιμετωπίσει νέες προκλήσεις στο μονοπωλιακό της καθεστώς, όχι μόνο από τους πολιτικούς και οικονομικούς παράγοντες των αποικιών, αλλά και από το Στέμμα.

Η «Ένδοξη Επανάσταση» και οι επιπτώσεις της στο οικονομικό μοντέλο του δουλεμπορίου

Το 1685 ο Κάρολος Β' απεβίωσε και στον θρόνο ανέβηκε ο αδελφός του, ο δούκας της Υόρκης, ως Ιάκωβος Β'. Ο νέος μονάρχης παρά το Καθολικό του θρήσκευμα, τύγχανε ευρείας λαϊκής αποδοχής κατά τον πρώτο καιρό της βασιλείας

---

¹¹⁸ Στο ίδιο, σ. 167

¹¹⁹ Swingen, A., ό. π., σ. 140

του, ωστόσο, έγινε φανερό ότι ο Ιάκωβος Β' επιθυμούσε πιο ενεργό ρόλο στην διακυβέρνηση του κράτους. Αποσκοπώντας στην παραχώρηση θρησκευτικής ελευθερίας στους μη-Αγγλικανούς, ο βασιλιάς κατήγγειλε πράξεις του Κοινοβουλίου και προχώρησε στην έκδοση βασιλικών διαταγμάτων, μέσω των οποίων ασκούσε προσωπική εξουσία¹²⁰.

Η γέννηση του γιου του Ιακώβου Β', ο οποίος αντικαθιστούσε την Αγγλικανή κόρη του Μαρία στη σειρά διαδοχής, σε συνδυασμό και με την μεταστροφή του λαϊκού αισθήματος προς τον μονάρχη, οδήγησαν το Κοινοβούλιο να προσκαλέσει τον Γουλιέλμο της Οράγγης, σύζυγο της Μαρίας, να διεκδικήσει το θρόνο. Ο Ιάκωβος Β' παραιτήθηκε και η «Ένδοξη» (ή «Αναίμακτη») Επανάσταση έλαβε τέλος. Η πολιτική σημασία της πτώσης του Ιακώβου Β' είναι ιδιαίτερα μεγάλη, καθώς κατοχυρώθηκε νομικά η ανωτερότητα του Κοινοβουλίου απέναντι στον εκάστοτε μονάρχη¹²¹, ενώ η ψήφιση του «Νόμου περί Δικαιωμάτων» (αγγλ. «Bill of Rights 1689»), αποτελεί τομή στην εξέλιξη του αγγλικού δικαίου. Ωστόσο, οφείλει να εξεταστεί και ο αντίκτυπος της επανάστασης στο πεδίο της αγγλικής οικονομικής δραστηριότητας, αλλά και ο τρόπος με τον οποίον τα μέλη του Κοινοβουλίου χρησιμοποίησαν την νέα πολιτική τους ισχύ, προκειμένου να αυξήσουν τις οικονομικές τους προοπτικές.

Το παραπάνω είναι ιδιαίτερα αληθές στον τομέα του ελέγχου του αγγλικού υπερατλαντικού εμπορίου. Η αλλαγή του καθεστώτος και η μείωση της βασιλικής ισχύος σε σχέση με την κοινοβουλευτική, έκανε σαφές ότι η διατήρηση του μονοπωλίου της RAC δεν ήταν πλέον βιώσιμη. Η ενασχόληση με το δουλεμπόριο ήταν πάρα πολύ επικερδής και αρκετοί Άγγλοι έμποροι αψηφούσαν τους νομικούς περιορισμούς και τις σκληρές ποινές που επέβαλλε η Βασιλική Χάρτα του 1672 και εμπορεύονταν στη δυτική Αφρική¹²². Η αντιμετώπιση που είχαν οι συγκεκριμένοι λαθρέμποροι («interlopers») ήταν παρόμοια με εκείνη που περίμενε τους πειρατές και παρά το γεγονός ότι οι πρώτοι δεν αντιμετώπιζαν τη θανατική ποινή, οι αξιωματούχοι της RAC είχαν το νομικό δικαίωμα να κατασχέσουν το εμπόρευσμά τους, να τους

---

¹²⁰ Van der Kiste, J., *William and Mary*, Stroud Gloucestershire, Sutton Publishing, 2003, σ. 91

¹²¹ Mitchell, M. D., *The Prince of Slavers; Humphry Morice and the Transformation of Britain's Transatlantic Slave Trade, 1698-1732*, London, Palgrave Macmillan, 2020, σ. 9

¹²² Pettigrew, W., *Freedom's Debt; the Royal African Company and the Politics of the Atlantic Slave Trade 1672-1752*, ό. π., σ. 2

φυλακίσουν για απροσδιόριστο χρονικό διάστημα και να τους παραπέμψουν για δίκη στο αγγλικό Ναυαρχείο¹²³.

Ωστόσο, προκειμένου να ψηφιστεί το 1698 ο νόμος που, πρακτικά, καταργούσε το μονοπώλιο στο δουλεμπόριο («An Act to Settle the Trade to Africa») έπρεπε να ωριμάσει το κίνημα των ανεξάρτητων εμπόρων και να γίνει σαφές ότι προκειμένου να διατηρήσει το Λονδίνο την εξέχουσα θέση που κατείχε στη δυτική Αφρική, ήταν σκόπιμο να απελευθερώσει την ενασχόληση με το υπερατλαντικό δουλεμπόριο. Εκείνη ήταν απλά πάρα πολύ επικερδής και η κακομεταχείριση από τους αξιωματούχους της RAC δεν ήταν αρκετή για να αποτρέψει τους ανεξάρτητους εμπόρους.

Η πολιτικοποίηση του δουλεμπορίου ήταν απότοκο της διαμάχης, η οποία γεννήθηκε από την πολιτειακή μεταβολή του 1688. Πριν την έξωση του Ιακώβου Β', η νομιμοποιητική πηγή ήταν το Στέμμα, όπως γίνεται σαφές και από τις «Βασιλικές Χάρτες» που εξέδιδαν οι προηγούμενοι μονάρχες του οίκου των Στιούαρτ, τόσο σε εταιρείες αποικισμού, όσο και σε αντίστοιχες εμπορικές. Η μεταστροφή του πολιτικού κλίματος, ωστόσο και η αποτυχία της ίδιας της RAC να προσαρμοστεί στην καινούρια πολιτική και οικονομική πραγματικότητα οδήγησε μοιραία στην απώλεια των προνομίων και του μονοπωλίου της¹²⁴.

Η αντιπολίτευση στην θέσπιση και στην ύπαρξη του κρατικού μονοπωλίου, όπως έχει αναφερθεί, δεν είναι καινούριο φαινόμενο. Από την πρώτη Χάρτα το 1660, ένας μεγάλος αριθμός οικονομικών παραγόντων των αποικιών εξέφρασε την αντίθεσή του σε αυτό, ωστόσο η πολιτική πραγματικότητα στην Αγγλία δεν ευνοούσε μία πιο ανοικτή οικονομική πολιτική. Οι επιχορηγούμενες εταιρείες («Chartered Companies») αποτελούσαν μία πολύ σημαντική πηγή εσόδων για το Στέμμα, χωρίς να χρειάζεται η επιβολή νέων φόρων, οι οποίοι θα ερέθιζαν τις λαϊκές μάζες. Με αυτόν τον τρόπο δημιουργείται μία σχέση εξουσίας και εν μέρει ιδιοκτησίας ανάμεσα στον μονάρχη και στις εταιρείες, οι οποίες είχαν μετατραπεί και λειτουργούσαν ως προέκταση της βασιλικής πολιτικής επιρροής¹²⁵.

---

¹²³ Στο ίδιο, σ. 25

¹²⁴ Στο ίδιο, σ. 4-5

¹²⁵ Pettigrew, W., “Free to Enslave: Politics and the Escalation of Britain’s Transatlantic Slave Trade”, ό. π., σ. 10-12

Από τις πλέον σημαίνουσες εξελίξεις για την κατάργηση του μονοπωλίου ήταν και η δικαστική διαμάχη «Nightingale v. Bridges»¹²⁶, η οποία έλαβε χώρα το 1689. Η RAC είχε προχωρήσει στη σύλληψη του πληρώματος που δούλευε για λογαριασμό του λονδρέζου εμπόρου Nightingale και στην κατάσχεση του πλοίου και του φορτίου του, σύμφωνα με τις διατάξεις της Χάρτας του 1672. Ωστόσο, ο δικαστής John Holt έκρινε πως η παραπάνω ενέργεια ήταν παράνομη και οποιαδήποτε παρόμοια κίνηση αξιωματούχων της εταιρείας στο μέλλον, πρέπει να πηγάζει από ψηφισμένο στο Κοινοβούλιο νόμο («statute») και όχι από βασιλικό έγγραφο¹²⁷. Το παραπάνω είχε ως αποτέλεσμα η RAC να αποζημιώσει τον Nightingale για τη ζημία που του προκάλεσε, να στείλει οδηγίες στους πράκτορές της, ώστε να συμμορφωθούν με τη νέα πραγματικότητα και να αιτηθεί στο Κοινοβούλιο να αναγνωρίσει νομικά το μονοπωλιακό της καθεστώς. Η απόφαση του Holt στερούσε από την εταιρεία τη δυνατότητα να επιβάλλει το μονοπώλιό της και οδήγησε σε ραγδαία αύξηση των ανεξάρτητων δουλεμπορικών αποστολών την επόμενη δεκαετία. Ως επακόλουθο η τιμή της μετοχής της RAC καταρράγησε¹²⁸.

Το κίνημα για την κατάργηση του μονοπωλίου στο υπερατλαντικό δουλεμπόριο συνδέεται άρρηκτα με την πολιτειακή αλλαγή που έφερε η «Ενδοξη Επανάσταση», ωστόσο η έξωση του Ιακώβου Β' δεν ήταν ο μοναδικός λόγος για την παραπάνω μεταβολή. Οι αντίπαλοι της RAC χρησιμοποίησαν τόσο πολιτικά όσο και οικονομικά τεχνάσματα προκειμένου να άρουν τις μονοπωλιακές της εξουσίες. Όπως η ίδια η εταιρεία στήριζε τη θέση ισχύος της στη διατήρηση της πολιτικής της επιρροής, έτσι και οι ανεξάρτητοι έμποροι έπρεπε να μεταφερθούν από την περιφέρεια της αγγλικής πολιτικής σφαίρας, στο επίκεντρο¹²⁹. Η εγκαθίδρυση της Κοινοβουλευτικής πρωτοκαθεδρίας, με την έξωση του Ιακώβου Β' το 1688, ήταν ένα αποφασιστικό βήμα προς αυτήν την κατεύθυνση.

Παρόμοιες κοινοβουλευτικές συζητήσεις καταδεικνύουν τον μετασχηματισμό της αγγλικής πολιτικής σκέψης, στα τέλη του 17^{ου} και τις αρχές του 18^{ου} αιώνα και

---

¹²⁶ Ο John Bridges ήταν υπάλληλος της RAC και κυβερνήτης του πλοίου «The Orange Tree». Ήταν εκείνος που κατέλαβε το πλοίο ιδιοκτησίας του Nightingale, το «James» και ήταν ο αντίδικος του εμπόρου στη δίκη.

¹²⁷ Stump, D. W., “An Economic Consequence of 1688”, *Albion: A Quarterly Journal Concerned with British Studies*, τ. 6/1 (1974), σ. 29

¹²⁸ Pettigrew, W., “Free to Enslave: Politics and the Escalation of Britain’s Transatlantic Slave Trade”, ό. π., σ. 11

¹²⁹ Pettigrew, W., *Freedom’s Debt; the Royal African Company and the Politics of the Atlantic Slave Trade 1672-1752*, ό. π., σ. 19

υπογραμμίζουν τη σημασία των πολιτικών ομάδων πίεσης («political lobbying») για τη διατήρηση οποιωνδήποτε οικονομικών προνομίων. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι οι περιπτώσεις της «Εταιρείας των Ανατολικών Ινδιών» («The Honorable East India Company»), της «Εταιρείας του Κόλπου Χάντσον» («Hudson Bay Company») και της «Εταιρείας της Ρωσίας» («Russia Company»). Και στις τρεις περιπτώσεις οι ομάδες πίεσης στην Αγγλία και στις αποικίες αύξησαν την πολιτική τους επιρροή προκειμένου να μεταβάλλουν το οικονομικό καθεστώς των παραπάνω εταιρειών, είτε να απελευθερώσουν, ως ένα βαθμό, τα κριτήρια ένταξης μη αριστοκρατών σε αυτές.

Η μοναδικότητα στην περίπτωση της RAC έγκειται στο γεγονός ότι οι αγορές στις οποίες δραστηριοποιούνταν είχαν αποκτήσει σημαντική φωνή στην πολιτική σκηνή του Λονδίνου, κατά τη δεκαετία του 1690¹³⁰, αλλά και στην αδυναμία της να ασκήσει αποτελεσματικό έλεγχο στους αξιωματούχους της· η διαφθορά των πρακτόρων της RAC στα τέλη του 17^{ου} αιώνα ήταν αρκετά υψηλή¹³¹.

Όλα τα παραπάνω συνετέλεσαν στη μεταστροφή του κλίματος στο Λονδίνο, σχετικά με τη μονοπωλιακή εξουσία της RAC και το 1698 το Κοινοβούλιο ψηφίζει την κατάργησή του (αγγλ. «An Act to Settle the Trade to Africa»). Η νέα νομοθετική ρύθμιση ονομάστηκε και «Νόμος της Δεκάτης» («Ten per cent Act»), καθώς όριζε ότι κάθε ανεξάρτητος έμπορος, ο οποίος θα δραστηριοποιούνταν εμπορικά στην δυτική Αφρική, όφειλε να καταβάλλει το 10% της αξίας των εξαγωγών του από την Αφρική στη RAC, προκειμένου να συντηρηθούν οι βάσεις της στη Χρυσή Ακτή¹³².

Ο καινούριος νόμος καταδεικνύει αφενός την αυξανόμενη πολιτική επιρροή των ανεξάρτητων εμπόρων, οι οποίοι εισέρχονται δυναμικά στο προσκήνιο της αυτοκρατορικής επέκτασης και αφετέρου με την παροχή αποζημίωσης στη RAC η αγγλική κυβέρνηση αναγνωρίζει τη σημασία που έχει η κατοχή οχυρωμένων σταθμών στη δυτική Αφρική για την απρόσκοπτη τροφοδότηση των αγγλικών αποικιών με δούλους. Η υποχρέωση της δεκάτης θα καταργηθεί το 1712, όταν ήδη η Βρετανία θα βρίσκεται σε ξεκάθαρη θέση ισχύος, στον τομέα του δουλεμπορίου, επομένως και στις αγορές δούλων, κατεξοχήν στην Καραϊβική.

---

¹³⁰ Στο ίδιο, σ. 20

¹³¹ Carlos, A. M., “Agent Opportunism and the Role of Company Culture: The Hudson’s Bay and the Royal African Companies Compared”, *Business and Economic History*, τ. 20 (1991), σ. 145

¹³² Mitchell, M. D., ό. π., σ. 51

Κεφάλαιο Γ'

Οι αγορές του υπερατλαντικού δουλεμπορίου: η βρετανική παρουσία στην Καραϊβική στις αρχές του 18^{ου} αιώνα

Στις αρχές του 18^{ου} αιώνα η Καραϊβική είχε μετατραπεί εξ ολοκλήρου σε ένα ακόμα πεδίο πολιτικού και οικονομικού ανταγωνισμού των ευρωπαϊκών δυνάμεων. Τις παραμονές της έκρηξης του «Πολέμου της Ισπανικής Διαδοχής» η πρωτοκαθεδρία της Μαδρίτης στην περιοχή είχε τεθεί υπό αμφισβήτηση¹³³, καθώς οι εκτεταμένες αποικιακές κτήσεις της ισπανικής αυτοκρατορίας ήταν περικυκλωμένες από γαλλικές, ολλανδικές, σουηδικές, δανικές και αγγλικές αποικίες, η παρουσία των οποίων δημιουργούσε μια ισορροπία δυνάμεων, παρόμοια με εκείνη που επικρατούσε στην Ευρώπη.

Όπως έχει αναφερθεί, η αγγλική παρουσία στην αμερικανική ήπειρο ήρθε καθυστερημένα σε σχέση με εκείνη των υπολοίπων ευρωπαϊκών κρατών. Οι Άγγλοι πρωτοεμφανίστηκαν στην Καραϊβική στα τέλη του 16^{ου} αιώνα προκειμένου να παρενοχλήσουν το αποικιακό εμπόριο των Ισπανών και ως ένα βαθμό των Πορτογάλων και να αποσπάσουν μερίδιά του, αλλά και να αποκομίσουν οικονομικά οφέλη από την ενασχόληση με το δουλεμπόριο. Ωστόσο, το πνεύμα τυχοδιωκτισμού και περιπέτειας που επικρατούσε τα χρόνια της βασιλείας της Ελισάβετ Α', έδωσε τη θέση του σε εκείνο της προσεκτικής και μετριοπαθούς αποικιακής δραστηριότητας των πρώτων Στιούαρτ, όπως έχει ήδη αναφερθεί.

Παράλληλα, η ενδεκαετής παρουσία του Όλιβερ Κρόμγουελ στην ηγεσία της Αγγλίας εισήγαγε μία νέα περίοδο επιθετικής επέκτασης και σηματοδοτεί την πρώτη προσπάθεια να καταστεί η Αγγλία δύναμη παγκόσμιου βεληνεκούς, κάτι που μέχρι εκείνη την περίοδο ήταν αληθές μόνο για την Ισπανία¹³⁴. Η παραπάνω εμπειρία θα λειτουργήσει καταλυτικά για την μετέπειτα πορεία της αγγλικής και βρετανικής εξωτερικής πολιτικής, γεγονός που έγινε σαφές με τη θέση που έλαβαν οι δύο επόμενοι μονάρχες από τον οίκο των Στιούαρτ. Τόσο ο Κάρολος Β' όσο και ο

---

¹³³ Zahedieh, N., "Commerce and Conflict; Jamaica and the War of Spanish Succession" στο Leonard, A. B., Pretel, D. (επιμ.) *The Caribbean and The World Economy Circuits of Money and Trade 1650-1914*, London, Palgrave Macmillan, 2015, σ. 69

¹³⁴ Lenman, B., *Britain's Colonial Wars 1688-1783*, London, Routledge, 2014, σ. 5

Ιάκωβος Β' είχαν σε αντίθεση με τους προκατόχους τους στραμμένο το βλέμμα τους μακριά από την Ευρώπη, , όπως έδειξε η σύσταση της RAC, αλλά και η αυξημένη ενασχόλησή τους με την αγγλική παρουσία στην Ινδία¹³⁵.

Ωστόσο, παρά το γεγονός ότι το Λονδίνο είχε αποφασίσει να αποστασιοποιηθεί από την άμεση εμπλοκή στις ηπειρωτικές ευρωπαϊκές συγκρούσεις και να επικεντρωθεί στην εξασφάλιση και τον έλεγχο περιοχών στρατηγικού ενδιαφέροντος σε όλη την υφήλιο, οι προσπάθειες αυτές δεν αφορούσαν την Καραϊβική. Η άνοδος του Γουλιέλμου Γ' στο θρόνο απομάκρυνε την Ισπανία ως τον άμεσο ανταγωνιστή της Αγγλίας και την αντικατέστησε με την νέα ισχυρότερη δύναμη στην Ευρώπη: τη Γαλλία του Λουδοβίκου ΙΔ'¹³⁶. Ο Πρίγκηπας της Οράγγης διέθετε πρότερη γνώση για την απειλή που αποτελούσε η επεκτατική πολιτική του «Βασιλιά Ήλιου», καθώς είχε προηγηθεί η Γάλλο-Ολλανδική σύγκρουση του 1672 και εκεί εντάσσονται οι όποιες προσπάθειες διαφύλαξης τόσο των ήδη υπαρχόντων αγγλικών αποικιών, όσο και οι όποιες ενέργειες νέας επέκτασης: η προσοχή του Λονδίνου στρέφεται στην απώθηση των Γάλλων στη βόρεια Αμερική και στον αποκλεισμό τους από την Ινδία.

Επομένως, λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω γίνεται κατανοητό πως η πολιτική κατάσταση στην Καραϊβική, την αυγή του 18^{ου} αιώνα, είχε διαφοροποιηθεί σε ελάχιστο βαθμό σε σχέση με εκείνη στα 1660. Το Λονδίνο διατηρούσε υπό τον έλεγχό του την Αντίγκουα (1632), τα Μπαρμπάντος (1627), το Μοντσερράτ (1632) και ένα τμήμα του Αγίου Χριστοφόρου (1624), στο σύμπλεγμα των Μικρών Αντιλλών (αγγλ. «Lesser Antilles»), αλλά η σημαντικότερη κτήση των Άγγλων στην περιοχή, τόσο από οικονομική, όσο και από στρατηγική άποψη ήταν η Τζαμάικα (1655).

Η Γαλλία εξουσίαζε μεταξύ άλλων τη Γρενάδα (1650), τη Μαρτινίκα (1635), τη Γουαδελούπη (1635), την Αγία Λουκία (1674), το δυτικό τμήμα της Ισπανιόλα (1659) και το άλλο μισό του Αγίου Χριστοφόρου (1632), ενώ τα υπόλοιπα νησιά της ανατολικής Καραϊβικής («Windward Islands» και «Leeward Islands») μοιράζονταν ανάμεσα στους Ολλανδούς, τους Δανούς και τους Σουηδούς.

---

¹³⁵ Lenman, B., "Colonial Wars and Imperial Instability, 1688-1793" στο P. J. Marshall, *Alaine Low* (επιμ.) *The Oxford History of the British Empire, vol. 2 The Eighteenth Century*, Oxford, Oxford University Press, 1998, σ. 152

¹³⁶ Στο ίδιο, σ. 152-153

Η Ισπανία ήταν η δύναμη με τα περισσότερα εδάφη στην περιοχή, απότοκα της πρωτοπορίας της στον τομέα των ανακαλύψεων. Από τα τέλη του 15^{ου} και τις αρχές του 16^{ου} αιώνα η Μαδρίτη είχε υπό τον έλεγχό της την Κούβα, την Ισπανιόλα, το Πουέρτο Ρίκο, καθώς και τα μικρά νησιά στα ανοιχτά της Νέας Γρανάδα (σημ. Κολομβία και Βενεζουέλα), με εξαίρεση το (ολλανδικό) Κουρασάο. Ωστόσο, ο πλούτος και η πολιτική της επιρροή πήγαζαν από τον έλεγχο ολόκληρης της ακτογραμμής της κεντρικής και νότιας Αμερικής η οποία βρεχόταν από την θάλασσα της Καραϊβικής, καθώς και της Φλόριντα. Η τελευταία είχε περισσότερο στρατηγική και λιγότερο οικονομική σημασία, επιτρέποντας στην Ισπανία να ελέγχει τη βόρεια πρόσβαση στην Καραϊβική.

Ως αντιστάθμισμα σε αυτό, Άγγλοι άποικοι από τις Βερμούδες εγκαταστάθηκαν στα νησιά «Ελευθέρα» (1648) και «Νέα Πρόνοια» (1666) (αγγλ. «Eleuthera», «New Providence») στις Μπαχάμες. Οι νέες βάσεις σύντομα εξελίχθηκαν σε κέντρα πειρατείας, καθώς ήταν τοποθετημένες ιδανικά για επιδρομές στις ισπανικές νηοπομπές που επέστρεφαν στην Ευρώπη¹³⁷.

Η βρετανική παρουσία στην Καραϊβική είχε ως πρωταρχικό στόχο την παραγωγή και πώληση ζάχαρης, η τιμή της οποίας την καθιστούσε το πλέον πολύτιμο αγαθό που μεταφερόταν στην Ευρώπη. Σε γενικές γραμμές, η κατοχή εδαφών στην περιοχή λειτουργούσε το ίδιο, αν όχι περισσότερο, ως είσοδος στις προσοδοφόρες αγορές της ισπανικής Αμερικής¹³⁸.

Οι ισπανικές φυτείες στην Κούβα, την Ισπανιόλα και τη Νέα Ισπανία (σημ. Μεξικό), αλλά και τα ορυχεία στη Νέα Γρανάδα και στο Περού είχαν τη μεγαλύτερη ζήτηση για Αφρικανούς δούλους από οπουδήποτε αλλού στον Νέο Κόσμο. Ως εκ τούτου, τα συμβόλαια αποκλειστικής διάθεσης δούλων στις παραπάνω αγορές, τα «Asientos de Negros», αποτελούσαν το σημαντικότερο απόκτημα για τους εμπόρους των υπολοίπων ευρωπαϊκών κρατών και ένα διαρκές σημείο πολιτικής και διπλωματικής τριβής και οικονομικού ανταγωνισμού. Το παραπάνω είχε καταστεί ιδιαίτερα σαφές στην αρχηγική τάξη των αγγλικών αποικιών της Καραϊβικής, η οποία εξελισσόταν, μέσα στο τελευταίο τέταρτο του 17^{ου} αιώνα, σε πολύ σημαντικό

---

¹³⁷ <https://www.britannica.com/place/The-Bahamas/British-colonization> (τ. π. 28/06/21)

¹³⁸ Zahedieh, N., ό. π., σ. 68

πολιτικό και οικονομικό παράγοντα, τόσο στις ίδιες τις αποικίες, όσο και στην Αγγλία.

Η αρχηγετική τάξη των βρετανικών αποικιών της Καραϊβικής: ο ρόλος τους στην τοπική κοινωνία και στην αυτοκρατορική οικονομία

Όταν τα αγγλικά στρατεύματα των Βέναμπλς και Πενν αποβιβάστηκαν στη Τζαμάικα και κατέλαβαν το νησί, στα 1655, οι Ισπανοί άποικοι απελευθέρωσαν τους δούλους τους και εγκατέλειψαν τις φυτείες και τις εστίες τους. Οι συγκεκριμένοι ιδιοκτήτες φυτειών ασκούσαν μεγάλη πολιτική επιρροή και η φυγή τους δημιουργεί ένα κενό εξουσίας, το οποίο η νέα αγγλική διοίκηση καλείται να καλύψει. Παρά τις αρχικές αμφιβολίες για τη χρησιμότητα της κατοχής του νησιού, ο Όλιβερ Κρόμγουελ, ακολουθώντας τη συμβουλή του μετέπειτα κυβερνήτη του, Τόμας Μόντιφορντ, ενθάρρυνε τη μετανάστευση Άγγλων αποίκων στη Τζαμάικα, προσδοκώντας σε οικονομικά οφέλη από την καλλιέργεια ζάχαρης¹³⁹.

Οι νέοι κάτοικοι της Τζαμάικα, προέρχονταν σε μικρότερο βαθμό από την Ευρώπη και σε μεγαλύτερο από ήδη υπάρχουσες αγγλικές αποικίες στο δυτικό ημισφαίριο· άποικοι από τη Νέα Αγγλία, τις Βερμούδες, τα Μπαρμπάντος και τη Νέβη, μετοίκησαν στη Τζαμάικα μέσα σε μία δεκαετία (1655-1665)¹⁴⁰. Η εγκατάσταση στη Τζαμάικα διαφέρει ως προς τον ζήλο που επέδειξε η αγγλική διοίκηση, ωστόσο ακολούθησε το ίδιο μοτίβο με τον αποικισμό των πρότερων αγγλικών κτήσεων στην Καραϊβική: δημιουργία φυτειών ζάχαρης ή καπνού, παρουσία πολιτοφυλακής για την άμυνά τους και χρήση τους ως βάσεις για επιδρομές εναντίον των Ισπανών¹⁴¹.

Σε αντίθεση με τη μετανάστευση Ισπανών αποίκων, την αυγή του ευρωπαϊκού αποικισμού της Αμερικής, οι οποίοι συνήθως κατέληγαν να δραστηριοποιούνται ως στρατιώτες είτε ιδιοκτήτες κάποιας έκτασης γης («*encomenderos*»), οι Άγγλοι που μετοικούσαν στην Καραϊβική απασχολούνταν είτε ως υπηρέτες με συμβόλαια

---

¹³⁹ Swingen, A., ό. π., σ. 49

¹⁴⁰ Στο ίδιο, σ. 49-50

¹⁴¹ Curtin, P. D., ό. π., σ. 80

αναγκαστικής εργασίας, είτε ως μικροί καλλιεργητές¹⁴². Κατά τη δεκαετία του 1630 και μέχρι εκείνη του 1660, οι αγγλικές αποικίες της Καραϊβικής συγκέντρωναν, αναλογικά, τους περισσότερους αποίκους¹⁴³. Χαρακτηριστικά παρατηρείται ότι ο πληθυσμός στα Μπαρμπάντος βρισκόταν στα ίδια επίπεδα με εκείνον της Νέας Αγγλίας ή της Βιργίνιας, παρά το μικρό τους μέγεθος, ωστόσο δεν αποτελούσαν αποικία εγκατάστασης, εκείνη τη χρονική περίοδο, σε αντίθεση, για παράδειγμα, με τη Μασαχουσέτη. Στα μέσα του 17^{ου} αιώνα ο ρόλος των αποικιών του Λονδίνου στην Καραϊβική ήταν καθαρά οικονομικός και στρατηγικός, και δεν ευνοούνταν οι μεταναστεύσεις για μόνιμη εγκατάσταση. Σε αυτό συνηγορεί και το γεγονός ότι στα Μπαρμπάντος δεν κατοικούσαν περισσότεροι από 9.000 Ευρωπαίοι άποικοι, στα 1640¹⁴⁴.

Ο δημογραφικός χάρτης στις αγγλικές αποικίες της Καραϊβικής, κατά τα μέσα του 17ου αιώνα, παρέμενε σταθερός. Μικρός αριθμός Ευρωπαίων μικροκαλλιεργητών, οι οποίοι χρησιμοποιούσαν την εργασία Ευρωπαίων υπηρετών σε σχετικά ταπεινές φυτείες, κυρίως καπνού και κακάο. Η παρουσία Αφρικανών δούλων ήταν, επίσης μικρή, καθώς, όπως αναφέρθηκε, το Λονδίνο δεν έβλεπε τα νησιά της Καραϊβικής σαν αποικίες μόνιμης εγκατάστασης, αλλά ως κτήσεις αυστηρά οικονομικού και στρατηγικού ενδιαφέροντος. Οι αποικίες όφειλαν να επανδρωθούν από Ευρωπαίους εμπόρους και νέους άνδρες, οι οποίοι θα εκμεταλλεύονταν οικονομικά τις παραγωγικές τους δυνατότητες και θα πραγματοποιούσαν επιδρομές σε γειτονικά ισπανικά εδάφη¹⁴⁵. Η μεγάλη παρουσία Αφρικανών δούλων θα λειτουργούσε ως τροχοπέδη σε αυτό το πλάνο¹⁴⁶.

Η αλλαγή συντελέστηκε στα 1640, όταν μία αλληλουχία γεγονότων συνέβαλλε στη δημιουργία του Ατλαντικού κόσμου, όπως έγινε γνωστός κατά τον 18^ο αιώνα. Η Πορτογαλία απέκτησε την ανεξαρτησία της από το ισπανικό στέμμα και, ως εκ τούτου, ήταν σε θέση να απωθήσει τους Ολλανδούς αποίκους που είχαν εγκατασταθεί στη βορειοανατολική Βραζιλία (σημ. Ρεσίφε και Ολίντα στο

---

¹⁴² Horn, J., "British Diaspora and Emigration from Britain 1680-1815" στο P. J. Marshall, Alaine Low (επιμ.) *The Oxford History of the British Empire, vol. 2 The Eighteenth Century*, Oxford, Oxford University Press, 1998, σ. 30-31

¹⁴³ Beckles, H., ό. π., σ. 222

¹⁴⁴ Curtin, P. D., ό. π., σ. 78

¹⁴⁵ Robertson, J., "Making Jamaica English" στο Roper, L. H. (επιμ.) *The Torrid Zone; Caribbean Colonization and Cultural Interaction in the Long Seventeenth Century*, Columbia, The University of South Carolina Press, 2018, σ. 105-106

¹⁴⁶ Curtin, P. D., ό. π., σ. 80

Περναμπούκο), από το 1630¹⁴⁷. Κατά τα δεκαπέντε χρόνια παρουσίας τους στην περιοχή, οι Ολλανδοί ήρθαν σε επαφή με τις τεχνικές καλλιέργειας και κατεργασίας ζάχαρης, που χρησιμοποιούσαν οι Πορτογάλοι, αλλά και με έναν μεγάλο αριθμό Εβραίων. Οι τελευταίοι ανήκαν στην κατηγορία των «Νέων Χριστιανών» (πορτ. «Cristão-Novo»), έχοντας ασπαστεί τον Χριστιανισμό έπειτα από τις πιέσεις της Ιεράς Εξέτασης, ωστόσο η πιο χαλαρή στάση των Καλβινιστών Ολλανδών απέναντι στο θρήσκευμά τους, τους επέτρεψε να επιστρέψουν στον Ιουδαϊσμό· η πρώτη συναγωγή στην αμερικανική ήπειρο ιδρύθηκε στο Ρεσίφε το 1636.

Με την ανακατάληψη της περιοχής από τις πορτογαλικές δυνάμεις, οι Ολλανδοί άποικοι άρχισαν αν μετακινούνται προς το Κουρασάο, το οποίο βρισκόταν υπό τον έλεγχο της Χάγης, αλλά και προς τα Μπαρμπάντος και τις Γαλλικές Αντίλλες. Μαζί τους μετακινήθηκαν και αρκετοί Εβραίοι, κυρίως προς τα αγγλικά νησιά, καθώς δεν επιθυμούσαν να επιστρέψουν στο προηγούμενο καθεστώς¹⁴⁸. Οι νέοι άποικοι μετέφεραν εκτός από την τεχνογνωσία της καλλιέργειας και της κατεργασίας του ζαχαροκάλαμου και τεχνολογικές καινοτομίες, σημαντικότερη εκ των οποίων ήταν ένας μύλος για την επεξεργασία της ζάχαρης (πορτ. «engenho»)¹⁴⁹. Τα παραπάνω βελτιστοποίησαν την παραγωγή και μέσα σε λίγα χρόνια, το κέντρο της παγκόσμιας παραγωγής ζάχαρης θα μεταφερθεί από τη Βραζιλία στην Καραϊβική. Χαρακτηριστικά, το 1637 τα Μπαρμπάντος δεν παρήγαγαν καθόλου ζάχαρη. Το 1670, παρήγαγαν το 65% της ζάχαρης που καταναλώνονταν στην Αγγλία, ενώ σε πάνω από το 50% του εδάφους τους καλλιεργούνταν ζάχαρη¹⁵⁰.

Όπως γίνεται αντιληπτό, η «Επανάσταση της Ζάχαρης» άλλαξε τους συσχετισμούς στην Καραϊβική, αλλά και τις οικονομικές προοπτικές για τους Άγγλους επενδυτές. Η απότομη στροφή της παραγωγής του νησιού στη ζάχαρη οδήγησε στη φυγή πολλών μικροκαλλιεργητών, ωστόσο τη θέση τους πήραν λιγότεροι σε αριθμό, αλλά ισχυρότεροι οικονομικά καλλιεργητές, οι οποίοι ξεκίνησαν την οργάνωση των φυτειών τους και έθεσαν τις βάσεις ώστε η οικονομία των Μπαρμπάντος να εξαρτηθεί, σε αποκλειστικό βαθμό από την εξαγωγή ζάχαρης¹⁵¹.

---

¹⁴⁷ Disney, A. R., *A History of the Portuguese and the Portuguese Empire from the Beginnings to 1807*, vol. 2, ό. π., σ. 222

¹⁴⁸ Black, J., ό. π., σ. 43

¹⁴⁹ Beckles, H., ό. π., σ. 224

¹⁵⁰ Curtin, P. D., ό. π., σ. 82-83

¹⁵¹ Στο ίδιο, σ. 84

Προκειμένου να γίνει αντιληπτό το μέγεθος των νέων οικονομικών προοπτικών που έφερε το καινούριο καλλιεργήσιμο προϊόν αρκεί να παρατηρηθεί η περίπτωση του, προαναφερθέντος, Τόμας Μόντιφορντ. Γιος του δημάρχου του Έξετερ, έφθασε στα Μπαρμπάντος το 1645 και αγόρασε μία έκταση 500 στρεμμάτων, προκειμένου να καλλιεργήσει ζάχαρη. Ως εργατικό δυναμικό χρησιμοποίησε Άγγλους με συμβόλαια αναγκαστικής εργασίας και σε μεγαλύτερο βαθμό Αφρικανούς δούλους και μέσα σε δύο χρόνια ήταν σε θέση να ανακοινώσει κέρδη που υπολογίζονται σε εκατοντάδες χιλιάδες λίρες. Η νέα οικονομική του επιφάνεια επέτρεψε στον Μόντιφορντ να αποκτήσει τον τίτλο του κυβερνήτη του νησιού, το 1660 και αργότερα επέκτεινε τις δραστηριότητές του στη Τζαμάικα, της οποίας διετέλεσε, επίσης, κυβερνήτης (1664). Όταν πέθανε, το 1679, ήταν ιδιοκτήτης της μεγαλύτερης φυτείας ζάχαρης στη Τζαμάικα, στην οποία απασχολούνταν περισσότεροι από 600 υπηρέτες και δούλοι¹⁵².

Τα παραπάνω συνηγορούν ότι η υιοθέτηση της καλλιέργειας της ζάχαρης οδήγησε στη δημιουργία μίας νέας τάξης αποίκων, οι οποίοι αντλούσαν το σύνολο της οικονομικής τους ευρωστίας από την εκμετάλλευση του αγροτικού αυτού προϊόντος, ωστόσο η απασχόληση κάποιου με αυτό δεν ήταν τόσο απλή. Η καλλιέργεια της ζάχαρης απαιτούσε μεγάλο κεφάλαιο τόσο για την εξασφάλιση εργατικού δυναμικού, όσο και για την κατασκευή και συντήρηση των υποδομών μίας φυτείας, όπως του μύλου και του «βραστήρα» (αγγλ. «Boiling House»). Επομένως, γίνεται σαφές ότι η πλειοψηφία των νέων αποίκων, οι οποίοι δραστηριοποιήθηκαν στον τομέα της ζάχαρης ήταν κατά κύριο λόγο, γόνοι σχετικά ευκατάστατων οικογενειών της Αγγλίας, ή μέλη της «αριστοκρατίας δίχως γη» («Unlanded Gentry»).

Η δημιουργία της νέας αρχηγειακής τάξης κατέστη δυνατή τόσο από τις τεχνολογικές καινοτομίες που έφθασαν στα Μπαρμπάντος και ακολούθως επεκτάθηκαν στις υπόλοιπες αγγλικές αποικίες της Καραϊβικής όσο και από τη μαζική έξοδο πολλών μικροκαλλιεργητών, οι οποίοι αδυνατούσαν να συγκεντρώσουν το απαιτούμενο κεφάλαιο για την καλλιέργεια και την εμπορική εκμετάλλευση της ζάχαρης. Το 1680 γίνεται αντιληπτή η συγκεκριμένη αλλαγή, ιδιαίτερα στα Μπαρμπάντος, όπου παρά την παρουσία ορισμένων μικροκαλλιεργητών καπνού, η

---

¹⁵² Beckles, H., ό. π., σ. 225

οικονομική και κοινωνική ζωή του νησιού κυριαρχείται από τους μεγάλους γαιοκτήμονες (αγγλ. «Planters»)¹⁵³.

Η συγκέντρωση γης και κεφαλαίου στα χέρια αυτών των ολίγων έφθασε σε ιδιαίτερα μεγάλα ύψη κατά τη συγκεκριμένη δεκαετία, με 175 από αυτούς να έχουν στην κατοχή τους περισσότερους από 60 δούλους και πάνω από το 50% της έκτασης των Μπαρμπάντος. Κατά τον 17^ο αιώνα, η συγκέντρωση γης και κεφαλαίου από τους μεγάλους γαιοκτήμονες θα επεκταθεί και στην υπόλοιπη Καραϊβική, κυρίως στη Τζαμάικα.

Η νεοαποκτηθείσα οικονομική και εμπορική δύναμη των γαιοκτημόνων, όπως είναι λογικό, γρήγορα μετατράπηκε σε πολιτική επιρροή και παρατηρούνται αρκετές περιπτώσεις όπου μέλη της συγκεκριμένης τάξης διετέλεσαν διοικητικοί και πολιτικοί αξιωματούχοι των αποικιών (όπως ο Μόντιφορντ). Οι μεγάλοι γαιοκτήμονες των «νησιών της ζάχαρης» (αγγλ. «Sugar Islands») αποτελούσαν τους πλουσιότερους Ευρωπαίους αποίκους στο δυτικό ημισφαίριο και η οικονομική τους επιφάνεια τους τοποθετούσε σε διαφορετική κατηγορία από τους μεγαλογαιοκτήμονες καπνού της βόρειας Αμερικής λ. χ.¹⁵⁴.

Με τη δυνατότητα κληροδότησης των φυτειών τους στους απογόνους τους, συνεχόμενες γενιές μεγάλων γαιοκτημόνων αποκτούσαν διαρκώς αυξανόμενη πολιτική επιρροή, φθάνοντας στο σημείο να μπορούν να θέτουν περιορισμούς και ειδικά κριτήρια για την απόκτηση θέσεων στην αποικιακή διοίκηση. Αυτά περιλάμβαναν την κατοχή ακαδημαϊκών διπλωμάτων, την κατοχή ορισμένης περιουσίας ή ο ενδιαφερόμενος να είναι μέλος σε κάποια επαγγελματικά σωματεία¹⁵⁵.

Με αυτόν τον τρόπο διαφυλασσόταν η κυριαρχία της τοπικής πολιτικής και οικονομικής ζωής από τη μικρή, αναλογικά, τάξη των μεγάλων γαιοκτημόνων, παρά το γεγονός ότι οι περισσότεροι από αυτούς δεν κατοικούσαν στις δυτικές Ινδίες¹⁵⁶. Το παραπάνω μοντέλο εφαρμόστηκε πρωτίστως στα Μπαρμπάντος και η επιτυχία του το κατέστησε ελκυστικό, με αποτέλεσμα οι μεγάλοι γαιοκτήμονες να το εφαρμόσουν και

---

¹⁵³ Curtin, P. D., ό. π., σ. 83

¹⁵⁴ Beckles, H., ό. π., σ. 226

¹⁵⁵ Στο ίδιο, σ. 226-227

¹⁵⁶ Ward, J. R., “The British West Indies in the Age of Abolition” στο P. J. Marshall, Elaine Low (επιμ.), *The Oxford History of the British Empire, vol. II The Eighteenth Century*, Oxford, Oxford University Press, 1998, σ. 417

στις υπόλοιπες αγγλικές κτήσεις στην Καραϊβική, όπως τον Άγιο Χριστόφορο, τη Νέβη και τη Τζαμάικα. Η τελευταία, ιδιαίτερα, θα αποτελέσει την πλέον στρατηγική κτήση του Λονδίνου στην Καραϊβική τόσο από γεωπολιτική όσο και από οικονομική άποψη, όπως θα αναλυθεί παρακάτω.

Η Τζαμάικα και η θέση της στη βρετανική Καραϊβική: η ναυτική βάση και το εμπορικό σταυροδρόμι

Όταν, στα 1660, συντελέστηκε η παλινόρθωση του οίκου των Στιούαρτ και ο Κάρολος Β' ανέβηκε στο θρόνο, η αγγλική παρουσία στη Τζαμάικα μετρούσε ήδη μία πενταετία. Ωστόσο, δεν ήταν σαφές εάν το Λονδίνο θα κρατούσε την πρώην ισπανική κτήση ή θα επιστρεφόταν στους Αψβούργους, όπως είχε διαμηνύσει το 1656 ο νέος Άγγλος βασιλιάς¹⁵⁷.

Στα 1660 ο Κάρολος Β' δεν ήταν πλέον διατεθειμένος να επιστρέψει την νέα του αποικία. Αυτό δεν σήμαινε πως σκεφτόταν να την κρατήσει και η πιο δημοφιλής άποψη στο Γουεστμίνστερ ήταν η Τζαμάικα να εγκαταλειφθεί. Ο λόγος για το παραπάνω ήταν η απουσία σημαντικών υποδομών και η ελλιπής εκμετάλλευση των παραγωγικών δυνατοτήτων του νησιού από τους Ισπανούς. Στα 1655 στην Τζαμάικα υπήρχαν μόλις 7, σχετικά ταπεινές, φυτείες ζάχαρης, καπνού και κακάο, οι οποίες παρήγαγαν μικρές ποσότητες¹⁵⁸. Επομένως, η κατοχή του νησιού κρίθηκε ότι δεν θα απέφερε τα προσδοκώμενα οφέλη για το Λονδίνο, ενώ πρόβλημα θα αποτελούσε και η ανάγκη ενίσχυσης της άμυνας του, σε περίπτωση απόπειρας ισπανικής ανακατάληψης.

Η πρώτη δεκαετία της παλινόρθωσης αναλώθηκε σε προσπάθειες εμπόρων, αξιωματικών του στρατού και του ναυτικού και οικονομικών παραγόντων του Λονδίνου, ώστε το νέο καθεστώς να μην εγκαταλείψει την καινούρια κτήση, αλλά να επενδύσει στις παραγωγικές δυνατότητες του νησιού. Χαρακτηριστικό είναι ότι οι ίδιοι παράγοντες, οι οποίοι πίεζαν τον Όλιβερ Κρόμγουελ να κρατήσει υπό τον

---

¹⁵⁷ Swingen, A., ό. π., σ. 56

¹⁵⁸ Zahedieh, N., "Trade, Plunder and Economic Development in Early English Jamaica 1655-1689", ό. π., σ. 207

έλεγχο του Λονδίνου την Τζαμάικα, ήταν εκείνοι που ασκούσαν τις ίδιες πιέσεις στον Κάρολο Β¹⁵⁹.

Ο λόγος για τη ζέση που επέδειξαν οι πιθανοί επενδυτές του νησιού ήταν σαφής. Η διαδικασία αποικισμού της Τζαμάικα διέφερε από εκείνη που έφερε υπό τον έλεγχο του Λονδίνου τις υπόλοιπες αποικίες του στην Καραϊβική, καθώς δεν επρόκειτο για τις ενέργειες μίας εταιρείας αποικισμού, όπως π. χ. στη βόρεια Αμερική ή στις Βερμούδες. Ήταν αποτέλεσμα μίας στρατιωτικής επιχείρησης εναντίον μίας ήδη οργανωμένης κοινωνίας λευκών αποίκων με, σχετικά, σταθερές οικονομικές και διοικητικές δομές. Αυτό σημαίνει, πως οι Άγγλοι δεν χρειαζόταν να αναζητήσουν ιδανικές τοποθεσίες για την οικοδόμηση οικισμών, φυσικών λιμανιών κ. ο. κ.· όλα αυτά υπήρχαν ήδη από την εποχή της ισπανικής κατάκτησης, έναν αιώνα πριν¹⁶⁰.

Επιπροσθέτως, η δημιουργία μίας τοπικής οικονομίας βασισμένης στην καλλιέργεια, την κατεργασία και το εμπόριο ζάχαρης στα Μπαρμπάντος είχε αποδειχθεί ιδιαίτερα επικερδής και το μοντέλο μίας δουλοκτητικής αγροτικής οικονομίας κρίθηκε απόλυτα επιτυχημένο¹⁶¹. Επομένως, η απόκτηση μίας μεγαλύτερης σε έκταση αποικίας, τοποθετημένης ιδανικά ώστε να εμπορεύεται με την υπόλοιπη Καραϊβική, αλλά και την ισπανική Αμερική, θεωρούταν μία εξαιρετική οικονομική και επενδυτική ευκαιρία.

Ωστόσο, όπως έχει αναφερθεί παραπάνω, το δεύτερο μισό του 17ου αιώνα κυριαρχούνταν από τη θεωρία του κρατικού μονοπωλίου. Αυτό, πρακτικά, σήμαινε πως η οποιαδήποτε ιδιωτική επενδυτική πρωτοβουλία συναντούσε σοβαρούς νομικούς περιορισμούς και πως για να είναι βιώσιμη η δημιουργία μίας αποικίας στη Τζαμάικα, στα πρότυπα των Μπαρμπάντος, ήταν απαραίτητη η επιχορήγηση από το Στέμμα, η οποία απουσίαζε τις πρώτες δεκαετίες της αγγλικής παρουσίας στο νησί¹⁶².

Η επίσημη παραχώρηση της Τζαμάικα στην Αγγλία, με τη Συνθήκη της Μαδρίτης το 1670, απέβαλε από την τοπική διοίκηση την ανάγκη διαρκούς επαγρύπνησης για ισπανικές επιθέσεις και λειτούργησε ως επιπλέον κίνητρο για προσπάθειες δημιουργίας νέων φυτειών ζάχαρης και βελτίωσης των ήδη υπαρχόντων

---

¹⁵⁹ Swingen, A., ό. π., σ. 57

¹⁶⁰ Zahedieh, N., "Trade, Plunder and Economic Development in Early English Jamaica 1655-1689", ό. π., σ. 210

¹⁶¹ Στο ίδιο, σ. 206-207

¹⁶² Στο ίδιο, σ. 211

αγροτικών υποδομών. Ωστόσο, χωρίς σημαντική κρατική επένδυση το κόστος της ιδιωτικής πρωτοβουλίας ήταν ιδιαίτερα μεγάλο και κατά τη δεκαετία του 1690, το ελάχιστο ποσό επένδυσης για μία φυτεία 100 στρεμμάτων υπολογιζόταν σε 3.620 λίρες, όπως αναλύεται στον πίνακα 2.

	£	s.	d.
50 μαύροι δούλοι με μέση αξία £16 και 12 s.	830	0	0
7 λευκοί υπηρέτες με μέση αξία £12 για 4ετή υπηρεσία	84	0	0
4 έμμισθοι τεχνίτες	-	-	-
5 άλογα μέση αξία £5	25	0	0
8 βοοειδή με μέση αξία £2 4s.	17	12	0
Αγορά ακαθάριστης γης	-	-	-
Κόστος εκκαθάρισης γης – 3 χρόνια εργασιακές χρεώσεις της φυτείας	988	19	0
Ακίνητα, μύλοι, εργαλεία, ρουχισμός, προμήθειες	1000	0	0
Ετήσιος τόκος 8% στην κεφαλαιακή επένδυση για τα πρώτα 3 χρόνια	674	19	10
	3620	10	10

Πίνακας 2

Πηγή: Zahedieh, N., “Trade, Plunder and Economic Development in Early English Jamaica 1655-1689”, *The Economic History Review*, τ. 39/2 (1986), σ. 208

Στον Πίνακα 2 υπολογίζεται στο μέγεθος της επένδυσης το κόστος των εργατικών χεριών, σε Αφρικανούς δούλους, Ευρωπαίους υπηρέτες και έμμισθους υπαλλήλους, το κόστος των υποζυγίων, όπως άλογα και βοοειδή, το κόστος απόκτησης μίας έκτασης γης και αυτό της μετατροπής της σε φυτεία και εκείνο του τεχνικού εξοπλισμού, όπως του μύλου, των εργαλείων, αλλά και των ενδυμάτων και της διατροφής των απασχολούμενων στη φυτεία.

Οι παραπάνω δυσκολίες είχαν ως αποτέλεσμα πολλοί από τους πρώτους επενδυτές στο νησί να έλκονται περισσότερο από τη γεωγραφική του θέση παρά από την προοπτική δημιουργίας φυτειών. Η απόκτηση μίας βάσης στο κέντρο της Καραϊβικής και ανάμεσα στις κύριες θαλάσσιες οδούς της ισπανικής αυτοκρατορίας (Βερακρούζ στην ακτή του Μεξικού και Αβάνα στην Κούβα) θα επέτρεπε τόσο στους

Άγγλους εμπόρους να προσεγγίσουν τις αγορές της ισπανικής Αμερικής, όσο και σε κουρσάρους και πειρατές να λεηλατήσουν τα φορτωμένα με πολύτιμα μέταλλα πλοία που επέστρεφαν στην Ευρώπη¹⁶³.

Η Τζαμάικα, κατά τον πρώτο μισό αιώνα της αγγλικής κατοχής, θα εξελιχθεί σε σημαντικό σταθμό διαμετακομιστικού εμπορίου, ωστόσο, η πειρατεία θα αποτελέσει το κύριο χαρακτηριστικό της, μέχρι το τέλος του 17^{ου} αιώνα. Συγκεκριμένα, ο Nuala Zahedieh σημειώνει πως η εκμετάλλευση της στρατηγικής θέσης του νησιού και τα λάφυρα από τις πειρατικές επιδρομές (οι οποίες οργανώνονταν εν μέρει και εν κρυπτώ με τις ευλογίες των βρετανικών αρχών) αποτέλεσαν το κεφάλαιο για τη δημιουργία των μεγάλων φυτειών ζάχαρης, κατά τον 18^ο αιώνα¹⁶⁴.

Η πειρατεία και ο ρόλος της ως αρωγού αλλά και εμπόδιου στην βρετανική επέκταση στην Καραϊβική

«Χρυσή Εποχή της Πειρατείας» θεωρείται κατά κανόνα το διάστημα από τα μέσα του 17^{ου} αιώνα μέχρι και τη δεκαετία του 1730, κατά το οποίο η οικονομική και εμπορική δραστηριότητα των ευρωπαϊκών αυτοκρατοριών ήρθε αντιμέτωπη με τον αυξημένο κίνδυνο πειρατικών επιδρομών. Ωστόσο, η πειρατεία δεν αποτελεί απότοκο του ατλαντικού οικονομικού συστήματος, αλλά είναι συνώνυμη με την παρουσία θαλάσσιων εμπορικών οδών από την αρχαιότητα. Αυτό που ξεχωρίζει τη «Χρυσή Εποχή» είναι η γεωγραφική κλίμακα στην οποία οι πειρατές δραστηριοποιούνταν, καταλαμβάνοντας σχεδόν ολόκληρη την υφήλιο, αλλά και ο ρόλος τον οποίο διαδραμάτισαν στους ευρωπαϊκούς πολιτικούς και οικονομικούς ανταγωνισμούς στην Καραϊβική.

Η ιστορική πορεία της πειρατείας στην Καραϊβική δεν ξεκινάει στα μέσα του 17^{ου} αιώνα. Ήδη από τον 16^ο αιώνα, ο Φράνσις Ντρέικ, ο Γουόλτερ Ράιλι και ο Τζών Χόκινς κούρσευαν ισπανικά και πορτογαλικά πλοία, ωστόσο λειτουργούσαν περισσότερο ως όργανα της κυβέρνησης του Λονδίνου και λιγότερο ως μοναχικοί

---

¹⁶³ Στο ίδιο, σ. 215

¹⁶⁴ Στο ίδιο, σ. 220

τυχοδιώκτες. Και οι τρεις «θαλασσόλυκοι» της Ελισάβετ Α', όπως αναφέρθηκε στο Κεφάλαιο Α', κατείχαν ειδικές άδειες οι οποίες τους επέτρεπαν να επιτίθενται σε εχθρικούς στόχους χωρίς να θεωρούνται, νομικά, πειρατές.

Ωστόσο, από τα μέσα του 17^{ου} αιώνα παρατηρείται μία μεταστροφή με την αυξημένη εμφάνιση Άγγλων, Ολλανδών και Γάλλων ναυτικών και αποίκων στην Καραϊβική. Όπως αναφέρθηκε, οι ισχυρές ισπανικές εγκαταστάσεις στην Αμερική και στα μεγαλύτερα νησιά της Καραϊβικής ανάγκασαν τους υπόλοιπους Ευρωπαίους να αποικίσουν κυρίως τα νησιά των Μικρών Αντίλλων. Η ενασχόληση των νέων αποίκων με την πειρατεία ήταν απότοκο της απουσίας ικανών για την επιβίωσή τους πόρων, αλλά και αντίδραση στις ισπανικές απόπειρες εκδίωξής τους από την Καραϊβική¹⁶⁵.

Ήδη από τις αρχές του 17^{ου} αιώνα, Ολλανδοί ναυτικοί πραγματοποιούσαν επιδρομές σε ισπανικούς και πορτογαλικούς στόχους στο δυτικό ημισφαίριο, στα πλαίσια του ογδοντηκονταετούς πολέμου, προκαλώντας σημαντική ζημιά τόσο στην οικονομία όσο και στο κύρος της «Ιβηρικής Ένωσης». Χαρακτηριστικά, το 1624 ένας ολλανδικός στόλος υπό τους Jakob Willikens και Piet Heinn κατέλαβε την πόλη της Bahia στην βορειοανατολική Βραζιλία, βυθίζοντας ή καταλαμβάνοντας αρκετά ισπανικά πλοία. Ωστόσο, ούτε αυτές οι ενέργειες μπορούν να θεωρηθούν αμιγώς πειρατικές, καθώς ήταν κατά βάση / σε μεγάλο βαθμό συντονισμένες από την κυβέρνηση των Ενωμένων Επαρχιών. Σε αυτό συνηγορεί και η μεταφορά του πεδίου δράσης του Heinn στη δυτική Αφρική, ώστε να παρακωλύει τις δουλεμπορικές δραστηριότητες της Λισαβώνας¹⁶⁶.

Στα μέσα του 17^{ου} αιώνα εμφανίζεται στην Καραϊβική μία νέα ομάδα αποίκων, αποτελούμενη κυρίως από Γάλλους Ουγενότους, Ολλανδούς και Βρετανούς, η οποία εγκαθίσταται σε απομονωμένους όρμους της Ισπανιόλα, αλλά και σε ακατοίκητα νησιά της Καραϊβικής, όπως η Τορτούγκα. Οι νέοι άποικοι ασχολούνταν, κατά βάση, με το κυνήγι αγριόχοιρων, το κρέας των οποίων επεξεργάζονταν μέσα σε μικρές καλύβες (γαλλ. «boucanes»), από το όνομα των οποίων τους δόθηκε η επωνυμία «μπουκανιέροι»¹⁶⁷. Οι μπουκανιέροι θα

---

¹⁶⁵ Latimer, J., *Buccaneers of the Caribbean; How Piracy Forged an Empire*, Cambridge MA, Harvard University Press, 2009, σ. 62

¹⁶⁶ Στο ίδιο, σ. 44-45

¹⁶⁷ <https://www.britannica.com/topic/buccaneer> (τ. π. 19/07/2021)

αποτελέσουν τεράστιο πρόβλημα για την ισπανική αυτοκρατορία, κατά το δεύτερο μισό του 17^{ου} αιώνα και οι ανταγωνιστές της Μαδρίτης θα τους χρησιμοποιήσουν, προκειμένου να πλήξουν την ισπανική ισχύ στην περιοχή.

Οι πρώτοι μπουκανιέροι επιχειρούσαν, κυρίως, από την Τορτούγκα και σπάνια ακολουθούσαν εντολές κάποιας ευρωπαϊκής κυβέρνησης. Αυτό συνέβαινε γιατί η βάση τους ήταν αρκετά απομονωμένη και οποιαδήποτε προσπάθεια επιβολής μίας κεντρικής πολιτικής γραμμής ήταν μάταιη. Ωστόσο, αυτό θα αλλάξει όταν η νέα αγγλική αποικία της Τζαμάικα θα αρχίσει να αποτελεί φιλόξενο έδαφος για ναυτικές επιδρομές σε ισπανικά πλοία. Η πόλη του «Port Royal», με το μεγάλο φυσικό της λιμάνι ξεκίνησε να λειτουργεί ως ιδανική ναυτική βάση για πειρατικές επιχειρήσεις και η παρουσία των μπουκανιέρων μεταμόρφωσε την κοινωνία και την οικονομία της Τζαμάικα¹⁶⁸. Στα 1663, περίπου 15 πλοία μπουκανιέρων επιχειρούσαν από το νησί, ενώ στα 1670 ο αριθμός ανέβηκε στα 20¹⁶⁹.

Η πειρατική οικονομία της Τζαμάικα έφθασε στο απόγειό της κατά τις τελευταίες δεκαετίες του 17^{ου} αιώνα. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, μπουκανιέροι πραγματοποιούσαν επιδρομές όχι μόνο σε ισπανικά πλοία φορτωμένα με πολύτιμα εμπορεύματα, αλλά και σε παράκτιους οικισμούς. Από τις πλέον χαρακτηριστικές περιπτώσεις, είναι η επιδρομή και η λεηλασία της πόλης του Παναμά (1671) και του λιμανιού του Πορτομπέλο (1668) από τον Χένρι Μόργκαν («Henry Morgan»). Ο γεννημένος στην Ουαλία Μόργκαν διατηρούσε στενές σχέσεις με τον Τόμας Μόντιφορντ, κυβερνήτη της Τζαμάικα, και μέσω εκείνου αντλούσε νομιμοποίηση για τις πειρατικές του ενέργειες. Ωστόσο, επειδή η Αγγλία και η Ισπανία βρισκόντουσαν τυπικά εν ειρήνη, κλήθηκε στο Λονδίνο προκειμένου να δικαστεί, αλλά τόσο ο γενικός πληθυσμός όσο και κυβερνητικοί αξιωματούχοι, μεταξύ αυτών και ο Κάρολος Β', τον αντιμετώπισαν ως ήρωα και ο Μόργκαν δεν διώχθηκε ποινικά¹⁷⁰.

Το παραπάνω συνέβη γιατί η κυβέρνηση του Λονδίνου έβλεπε στο πρόσωπο του Μόργκαν και των λοιπών Βρετανών μπουκανιέρων ένα σημαντικό εργαλείο με το οποίο θα μπορούσε να πλήξει την Ισπανία, χωρίς να χρειαστεί η επίσημη κήρυξη

---

¹⁶⁸ Latimer, J., ό. π., σ. 128

¹⁶⁹ Zahedieh, N., “Trade, Plunder and Economic Development in Early English Jamaica 1655-1689”, ό. π., σ. 215-216

¹⁷⁰ Latimer, J., ό. π., σ. 222

πολέμου ανάμεσα στις δύο δυνάμεις. Σε ορισμένες περιπτώσεις, η Αγγλία ανέθετε σε αξιωματικούς του Βασιλικού Ναυτικού τη διοίκηση στολίσκων μπουκανιέρων, όπως συνέβη στην περίπτωση του Κρίστοφερ Μίνγκς («Christopher Myngs»), το 1662¹⁷¹.

Η εποχή των μπουκανιέρων, ως ελεύθερων πειρατών με χαλαρούς δεσμούς με το Στέμμα έφθασε στο τέλος της με την έκρηξη του «Έννεαετούς Πολέμου», το 1689. Προκειμένου να αντιμετωπιστεί η γαλλική επιρροή, τόσο στην Καραϊβική όσο και στον Ινδικό Ωκεανό, ο Γουλιέλμος Γ΄ εξέδωσε πολλές ειδικές άδειες («letters of marque») και οι μπουκανιέροι εισήλθαν, επίσημα, στην υπηρεσία του Λονδίνου. Το ίδιο συνέβη και μετά την έναρξη του «Πολέμου της Ισπανικής Διαδοχής», το 1701, παρότι σε αυτήν τη σύγκρουση η Αγγλία (Βρετανία από το 1707) συγκρούστηκε τόσο με τη Γαλλία όσο και με την Ισπανία για την επιρροή στην Καραϊβική. Σε αυτό το πλαίσιο των διεθνών ανταγωνισμών ο αριθμός των πειρατών που μετατράπηκαν σε κουρσάρους (αγγλ. «privateers») ήταν πολύ μεγαλύτερος από προηγουμένως.

Κατά τη διάρκεια των προαναφερθεισών συγκρούσεων, στη θάλασσα της Καραϊβικής έδρασαν ορισμένα από τα πλέον διάσημα ονόματα στην ιστορία της πειρατείας, που στην συντριπτική τους πλειοψηφία υπηρετούσαν ως κουρσάροι το βρετανικό Στέμμα. Ναυτικοί όπως, ο Benjamin Hornigold (Μπέντζαμιν Χόρνιγκολντ), ο Sam Bellamy (Σαμ Μπέλαμι), ο Henry Jennings (Χένρι Τζένινγκς), ο Edward Thatch (Έντουαρντ Θατς), ο Woods Rogers (Γουντς Ρότζερς) κ. α.¹⁷², με την άδεια του Στέμματος, πραγματοποιούσαν επιθέσεις και επιδρομές σε ισπανικούς στόχους συμβάλλοντας σημαντικά στην επικράτηση του Λονδίνου στον πόλεμο.

Ωστόσο, η υπογραφή της Συνθήκης της Ουτρέχτης (1713) και η συνακόλουθη λήξη των εχθροπραξιών στην Ευρώπη και στην Καραϊβική, αποτέλεσε το σημείο τομής στην δράση των νόμιμων πειρατών και στη σχέση τους με το βρετανικό Στέμμα. Με την ανάγκη απόθησης ισπανικών και γαλλικών πλοίων να έχει εκλείψει, οι Βρετανοί σταμάτησαν να εκδίδουν άδειες σε κουρσάρους, με αποτέλεσμα οι τελευταίοι να αντιμετωπίζουν προβλήματα επιβίωσης. Οι περισσότεροι από αυτούς στράφηκαν στην πειρατεία.

---

¹⁷¹ Στο ίδιο, σ. 130

¹⁷² Defoe, D., *A general history of the pyrates, from their first rise and settlement in the Island of Providence, to the present time. With the remarkable actions and adventures of the two female pyrates Mary Read and Anne Bonny*, London, C. Rivington, 1724

Τα χρόνια μετά τη λήξη του πολέμου, οι βρετανικές αρχές ξεκίνησαν επιχειρήσεις εκκαθάρισης των πειρατικών βάσεων από τις αποικίες τους. Η Τζαμάικα ήταν πλέον επικίνδυνη για τους πρώην κουρσάρους, ωστόσο βρήκαν πρόσφορο έδαφος στις Μπαχάμες. Το νησί της «Νέας Πρόνοιας» («New Providence») αποτέλεσε το κέντρο της νέας «Πειρατικής Δημοκρατίας» («Pirate Republic»), από το οποίο επιχειρούσαν εναντίον οποιουδήποτε στόχου, συμπεριλαμβανομένων και βρετανικών¹⁷³. Οι πρώην σύμμαχοι του «Βασιλικού Ναυτικού», όπως ο Θάτς, ο Μπέλαμι, ο Βέιν κ. α. εξελίχθηκαν από αρωγοί σε σοβαρά εμπόδια για την επέκταση του Λονδίνου στην περιοχή.

Η επικράτηση της ειρήνης στην Καραϊβική ήταν απαραίτητη, ώστε οι Βρετανοί έμποροι να εκμεταλλευτούν στο έπακρο τις νέες οικονομικές και εμπορικές προοπτικές που άνοιγε σε αυτούς η Συνθήκη της Ουτρέχτης. Η σημαντικότερη από αυτές ήταν η παραχώρηση στη Βρετανία του αποκλειστικού συμβολαίου μεταφοράς Αφρικανών δούλων στην ισπανική Αμερική (ισπ. «Asientos de Negros»). Η παρουσία μεγάλου αριθμού πειρατών αποτελούσε τεράστιο κίνδυνο για τους εμπόρους, οι οποίοι δραστηριοποιούνταν στην Καραϊβική και ήταν η δική τους πολιτική επιρροή, η οποία ανάγκασε τις βρετανικές κυβερνήσεις να επέμβουν εναντίον των πειρατών. Ο πλέον σημαντικός από τους ανεξάρτητους εμπόρους ήταν ο Χάμφρεϊ Μόρις («Humphry Morice»), για τον οποίο θα γίνει λόγος στην επόμενη ενότητα.

Η Συνθήκη της Ουτρέχτης και η σημασία της απόκτησης των «Asientos de Negros»

Ο «Πόλεμος της Ισπανικής Διαδοχής» αποτελεί τομή όχι μόνο για την αλλαγή της ισορροπίας των δυνάμεων στην Ευρώπη, αλλά και για τη μεταμόρφωση του πολιτικού και οικονομικού γίνεσθαι στην Καραϊβική. Το τέλος της σύγκρουσης βρίσκει την Γαλλία, μέχρι πρότινος την ισχυρότερη ευρωπαϊκή δύναμη, να έχει απωλέσει εδάφη στην αμερικανική ήπειρο, υπέρ της Βρετανίας, ενώ η οικονομική και

---

¹⁷³ Latimer, J., ό. π., σ. 281

εμπορική της επιρροή έχει δεχθεί μεγάλο πλήγμα, αποτέλεσμα της ενισχυμένης θέσης στην οποία βρέθηκε το Λονδίνο, με την υπογραφή της συνθήκης ειρήνης¹⁷⁴.

Η «Συνθήκη της Ουτρέχτης» έχει χαρακτηριστεί από αρκετούς μελετητές, ως η γενεσιουργός αιτία της Βρετανικής Αυτοκρατορίας, τον 18^ο αιώνα. Αυτό συμβαίνει όχι επειδή το Λονδίνο απέκτησε τον έλεγχο ορισμένων εδαφών στη βόρεια Αμερική (Νέα Σκωτία, Νέα Γη), αλλά λόγω της εξάπλωσης του «Βασιλικού Ναυτικού»¹⁷⁵, γεγονός το οποίο έδινε στη Βρετανία τη δυνατότητα να προβάλλει την ισχύ της σε παγκόσμια κλίμακα και κυρίως, λόγω των νέων εμπορικών προνομίων που της αποδόθηκαν, βάσει της συνθήκης ειρήνης. Το σημαντικότερο από αυτά ήταν η παραχώρηση του αποκλειστικού συμβολαίου μεταφοράς Αφρικανών δούλων στην ισπανική Αμερική, τα «Asientos de Negros».

Όπως έχει αναφερθεί, τα «Asientos» αποτελούσαν την άδεια την οποία εξέδιδε η ισπανική μοναρχία και μέσω της οποίας μπορούσαν οι έμποροι συγκεκριμένης υπηκοότητας να εμπορεύονται και να μεταφέρουν Αφρικανούς δούλους στα λιμάνια της ισπανικής αυτοκρατορίας. Η πρώτη άδεια παραχωρήθηκε στους Πορτογάλους, οι οποίοι ήταν οι πρωτοπόροι στο υπερατλαντικό δουλεμπόριο, το 1518. Ένας ακόμα λόγος για αυτήν την εκχώρηση της Μαδρίτης προς τη Λισαβόνα ήταν και οι διατάξεις της Συνθήκης της Τορδεσίγια (1494) αλλά και της Συνθήκης της Σαραγόσα (1529), κατά τις οποίες οριζόταν ρητά πως η δυτική Αφρική ανήκε στη σφαίρα επιρροής της Πορτογαλίας¹⁷⁶.

Η απουσία βάσεων στην περιοχή προέλευσης των δούλων κατέστησε την Ισπανία έρμαιο των διεθνών ανταγωνισμών, καθώς οι υπόλοιπες ευρωπαϊκές δυνάμεις προσδοκούσαν να αποκτήσουν πρόσβαση στην μεγαλύτερη αγορά του δυτικού ημισφαιρίου¹⁷⁷. Η μεγάλη έκταση των ισπανικών κτήσεων σε συνδυασμό με τον σχετικά μικρό αριθμό των Ισπανών αποίκων καθιστούσαν δύσκολή την επιβολή του μονοπωλίου των «Asientos», από τις αποικιακές αρχές με αποτέλεσμα το λαθρεμπόριο δούλων από Άγγλους, Ολλανδούς και Γάλλους εμπόρους να ανθεί.

---

¹⁷⁴ Pincus, S., “Rethinking Mercantilism: Political Economy, The British Empire and the Atlantic World in the 17th and 18th Centuries”, *William and Mary Quarterly*, τ. 69/1 (2012), σ. 7

¹⁷⁵ Latimer, J., ό. π., σ. 280-281

¹⁷⁶ Black, J., ό. π., σ. 32

¹⁷⁷ Rawley, J., Behrendt, S., *The Transatlantic Slave Trade: A History Revised Edition*, Lincoln, University of Nebraska Press, 2005, σ. 45

Ωστόσο, και μέχρι τα μέσα του 17^{ου} αιώνα, το μεγαλύτερο μέρος της εισαγωγής δούλων από την Αφρική προς τις ισπανικές αποικίες διεξαγόταν από πορτογαλικά πλοία. Σε αυτό συνέβαλε και η ένωση των δύο στεμμάτων (1581), κατά την οποία η Πορτογαλία και οι κτήσεις της διοικούνταν από τη Μαδρίτη. Μέχρι την εξέγερση του 1640, η οποία πέτυχε την ανεξαρτησία της Πορτογαλίας, τα «Asientos» βρίσκονταν σταθερά στα χέρια εμπόρων της Λισαβώνας. Εκείνοι εκμεταλλεόμενοι της πορτογαλικές βάσεις στη δυτική Αφρική πραγματοποιούσαν μεγάλης κλίμακας δουλεμπορικές αποστολές, ωστόσο με την είσοδο Ολλανδών, Άγγλων και Γάλλων εμπόρων στην περιοχή, η πρωτοκαθεδρία της Λισαβώνας αμφισβητήθηκε¹⁷⁸. Κατά το πρώτο τέταρτο του 17^{ου} αιώνα, η Πορτογαλία άρχισε να εισάγει τους περισσότερους δούλους της από την Αγκόλα¹⁷⁹, περιοχή στην οποία δεν είχαν, ακόμα, πρόσβαση οι ανταγωνιστές της, όμως κατά τη δεκαετία του 1640, ολλανδικές δυνάμεις παρενοχλούσαν και εκείνες τις βάσεις¹⁸⁰.

Τα κυριότερα λιμάνια στα οποία αποβιβάζονταν οι Αφρικανοί δούλοι για να πωληθούν κατά τον πρώτο αιώνα των «Asientos» δεν βρίσκονταν στα νησιά της Καραϊβικής, όπως η Κούβα και η Ισπανιόλα, αν και η τελευταία είχε δεχθεί τις πρώτες εισαγωγές, αλλά στη Νέα Ισπανία, στη Νέα Γρανάδα και στο Περού. Ο λόγος ήταν ότι οι Αφρικανοί δούλοι δεν προορίζονταν αρχικά για αγροτικές εργασίες, αλλά για εργασία στα ορυχεία αργύρου και χρυσού της ενδοχώρας. Κατ' αυτόν τον τρόπο, τα λιμάνια της Βερακρούζ, της Καρταχένα και του Πορτομπέλο διέθεταν τις μεγαλύτερες υπαίθριες αγορές δούλων, λόγω της αυξημένης ζήτησης¹⁸¹.

Η δυνατότητα επιβολής των περιορισμών των «Asientos» μειώθηκε σε πολύ μεγάλο βαθμό με την επανέναρξη των εχθροπραξιών μεταξύ των Αψβούργων και των Ενωμένων Επαρχιών το 1621, αλλά και με την επανάσταση στην Πορτογαλία. Η επεκτατική πολιτική των Ολλανδών δημιουργούσε προβλήματα τόσο στην διεξαγωγή του πορτογαλικού δουλεμπορίου όσο και στην ακεραιότητα των ισπανικών κτήσεων στην Καραϊβική· το 1634 κατέλαβαν το Κουρασάο, το οποίο θα εξελιχθεί στο κέντρο του ολλανδικού δουλεμπορίου¹⁸².

---

¹⁷⁸ Black, J., ό. π., σ. 33

¹⁷⁹ Rawley, J., Behrendt, S., ό. π., σ. 51

¹⁸⁰ Black, J., ό. π., σ. 43

¹⁸¹ Rawley, J., Behrendt, S., ό. π., σ. 52

¹⁸² Στο ίδιο, σ. 56

Κατ' αυτόν τον τρόπο, από το 1640 και μέχρι, περίπου, το τέλος του 17^{ου} αιώνα, η ισπανική Αμερική προμηθευόταν δούλους, όχι μόνο από τους κατόχους της σχετικής άδειας, δηλαδή τους Πορτογάλους, αλλά και από Ολλανδούς, Άγγλους και, σε μικρότερο βαθμό, Γάλλους. Οι καινούριες εξελίξεις τόσο στην Καραϊβική, όσο και στη δυτική Αφρική δημιούργησαν μία κατάσταση στην οποία τα ιβηρικά βασίλεια δεν κατείχαν αποκλειστικά τις αγορές της Αμερικής, ενώ και οι υπόλοιπες ευρωπαϊκές δυνάμεις είχαν αποκτήσει δουλεμπορικές βάσεις στην Αφρική. Ο κυριότερος προμηθευτής Αφρικανών δούλων στις ισπανικές αγορές ήταν η Χάγη, παρά την απουσία σχετικής νομιμοποιητικής άδειας¹⁸³.

Την αυγή του 18^{ου} αιώνα, οι ευρωπαϊκές δυνάμεις προετοιμάζονταν για τη σύγκρουση που θα ξεσπούσε με τον θάνατο του Καρόλου Β' της Ισπανίας. Η πολιτική επιρροή του Λουδοβίκου ΙΔ' είχε καταφέρει να εξασφαλίσει τη διαδοχή για τον Φίλιππο, δούκα του Ανζού (μετέπειτα Φίλιππο Ε' της Ισπανίας), ο οποίος ως μέλος των Βουρβόνων θα αποτελούσε έναν σταθερό σύμμαχο του Παρισιού. Γνωρίζοντας ότι η πλειοψηφία των ανταγωνιστών του, συμπεριλαμβανομένης της Βρετανίας, θα αντιδρούσε σε αυτήν την κίνηση και θέλοντας να εξασφαλίσει αυξημένα εμπορικά προνόμια για τη Γαλλία, ο Λουδοβίκος ΙΔ' απέκτησε, το 1702, τα «Asientos». Το γεγονός ότι η παραχώρησή τους από τη Μαδρίτη σφραγίστηκε και με συνθήκη συμμαχίας ανάμεσα στις δυο δυνάμεις κατέστησε τα «Asientos» αντικείμενο διαπραγμάτευσης στη διεθνή διπλωματία και δημιούργησε τις συνθήκες, ώστε η Βρετανία να είναι σε θέση να απαιτήσει την παραχώρησή τους, με τη λήξη του πολέμου¹⁸⁴.

Το Λονδίνο, εκείνη την περίοδο, βρισκόταν στα πρώτα χρόνια από την κατάργηση του μονοπωλίου της RAC και η ενασχόληση με το δουλεμπόριο ήταν από τις πλέον δημοφιλείς και προσοδοφόρες ασχολίες για τους εμπόρους τόσο του City όσο και των ανερχόμενων λιμανιών του Μπρίστολ, του Πλίμουθ και του Λίβερπουλ. Την πρώτη δεκαετία του 18^{ου} αιώνα σημειώθηκε μεγάλη άνοδος στον αριθμό των δουλεμπορικών αποστολών, οι οποίες έφεραν αγγλική σημαία και επομένως δημιουργήθηκε η ανάγκη για πρόσβαση σε καινούριες αγορές. Μεγαλύτερες δουλεμπορικές αγορές στο δυτικό ημισφαίριο παρέμεναν οι ισπανικές κτήσεις της Νέας Ισπανίας, της Νέας Γρανάδα και του Περού, αλλά και οι αποικίες στην Κούβα

---

¹⁸³ Στο ίδιο, σ. 56-57

¹⁸⁴ Στο ίδιο, σ. 59-60

και την Ισπανιόλα. Όταν επομένως, οι Βρετανοί απέκτησαν το Γιβραλτάρ και τη Μινόρκα, από την Ισπανία, απαίτησαν και την απόδοση των «Asientos», προκειμένου οι Βρετανοί έμποροι να αποκτήσουν πρόσβαση στις παραπάνω αγορές.

Η «Συνθήκη της Ουτρέχτης» όριζε πως η Βρετανία ήταν υποχρεωμένη να μεταφέρει 4800 Αφρικανούς δούλους ετησίως στην ισπανική Αμερική. Δινόταν, επίσης, η άδεια σε Βρετανούς εμπόρους να ανοίξουν γραφεία στη Βερακρούζ, στο Μπουένος Άιρες, στο Καράκας, στην Καρταχένα, στην Αβάνα και στο Σαντιάγο, ώστε να διευκολύνονται οι διαδικασίες. Το μονοπώλιο συμφωνήθηκε στο όνομα του Βρετανού μονάρχη, της Άννας Α¹⁸⁵.

Η παραπάνω διάταξη, στην ουσία, υποδείκνυε τη Τζαμάικα και σε μικρότερο βαθμό τα Μπαρμπάντος, ως τον εμπορικό κόμβο, στον οποίο θα συγκεντρώνονταν οι δουλεμπορικές αποστολές από τη δυτική Αφρική και από εκεί θα αναχωρούσαν για τα λιμάνια της Βερακρούζ, της Καρταχένα και του Πορτομπέλο. Η βρετανική κυβέρνηση ανέθεσε τα «Asientos» σε μία νέα εταιρεία, η οποία, ωστόσο, δε λειτουργούσε υπό το ίδιο καθεστώς μονοπωλίου, όπως η RAC¹⁸⁶.

Η «Εταιρεία των Νοτίων Θαλασσών» («South Sea Company») ιδρύθηκε το 1711 με σκοπό όχι την εμπλοκή της στο υπερατλαντικό δουλεμπόριο, αλλά ως εναλλακτικός τρόπος χρηματοδότησης της βρετανικής κυβέρνησης, μέσω δανεισμού, από την Τράπεζα της Αγγλίας. Ωστόσο, όπως θα αναλυθεί στο επόμενο κεφάλαιο, η SSC όχι μόνο ασχολήθηκε ενεργά με το δουλεμπόριο, αλλά το τελευταίο αποτέλεσε και μία από τις λίγες δραστηριότητές της που δεν αντιμετωπίστηκε εχθρικά από τη βρετανική κοινή γνώμη¹⁸⁷.

Αν και αρχικά, οι πρώτοι δούλοι κατέφθασαν στα ισπανικά λιμάνια με πλοία της RAC, οι ανεξάρτητοι έμποροι ήταν εκείνοι που μετέφεραν τον μεγαλύτερο αριθμό Αφρικανών στις δουλεμπορικές αγορές της ισπανικής Αμερικής, κατά κύριο λόγο μέσω των Μπαρμπάντος και της Τζαμάικα. Όπως έχει αναφερθεί, η ενασχόληση με το δουλεμπόριο ήταν ιδιαίτερος προσοδοφόρος και αρκετοί έμποροι, και όχι μόνο, επένδυναν σε δουλεμπορικές αποστολές. Από τους σημαντικότερους ανεξάρτητους εμπόρους στις αρχές του 18^{ου} αιώνα ήταν ο Χάμφρεϊ Μόρις («Humphry Morice»).

¹⁸⁵ Carswell, J., *The South Sea Bubble*, London, Cresset Press, 1960, σ. 64-66

¹⁸⁶ Paul, H. J., *The South Sea Bubble; An Economic History of its Origins and Consequences*, London, Routledge, 2011, σ. 26

¹⁸⁷ Στο ίδιο, σ. 1

Ο Μόρις αποτελεί το ιδανικό παράδειγμα εμπόρου, ο οποίος επωφελήθηκε από την κατάργηση του μονοπωλίου της RAC, ξεκινώντας τις εμπορικές του δραστηριότητες την πρώτη δεκαετία του 18^{ου} αιώνα, όντας μέλος του βρετανικού κοινοβουλίου από το 1713 και φθάνοντας στο απόγειο της οικονομικής και πολιτικής του επιρροής κατά το 1720 (το 1727 είχε γίνει Κυβερνήτης της Τράπεζας της Αγγλίας). Γεννημένος το 1671, ήταν γόνος εμπορικής οικογένειας με εκτεταμένες επαφές στη Βαλτική και στη Μεσόγειο και η εμπειρία του από τις παραπάνω αγορές τον βοήθησε ώστε να διακριθεί και στο υπερατλαντικό δουλεμπόριο. Ο Matthew David Mitchell τον χαρακτηρίζει ως τον κύριο υπαίτιο για τη ραγδαία εξάπλωση του βρετανικού δουλεμπορίου το πρώτο μισό του 18^{ου} αιώνα¹⁸⁸.

Η πρώτη ενασχόληση του Μόρις με το υπερατλαντικό δουλεμπόριο χρονολογείται το 1704, όταν το πλοίο «Ann and Judith» αναχώρησε από τη Βρετανία για τη δυτική Αφρική· ο Μόρις κατείχε το 1/8 της αρχικής επένδυσης. Ο τρόπος με τον οποίο εισήλθε στο δουλεμπόριο δεν ήταν αποτέλεσμα μόνο της επιθυμίας για κέρδος, αλλά και οικογενειακών του δεσμών με τους υπόλοιπους επενδυτές. Ένας από τους μετόχους του παραπάνω ταξιδιού, ο Τόμας Σάντες (αγγλ. «Thomas Sandes»), είχε παντρεύει την κόρη του, Judith, με τον Χάμφρεϊ Μόρις νωρίτερα το ίδιο έτος. Το γεγονός αυτό καταδεικνύει και την ικανότητά του να συνάπτει πολιτικές συμμαχίες, οι οποίες αργότερα θα τον οδηγήσουν σε σημαντικές θέσεις στο Γουεστμίνστερ¹⁸⁹.

Μέχρι το τέλος της πρώτης δεκαετίας του 18^{ου} αιώνα, ο Μόρις είχε συγκροτήσει ένα εκτεταμένο δίκτυο επαφών, τόσο στη δυτική Αφρική, όσο και στην Καραϊβική, σε σημείο που όταν η Βρετανία απέκτησε τα «Asientos», ήταν σε θέση να στείλει επιστολή στον / συντάξει επιστολή προς τον κυβερνήτη της Τζαμάικα και να πετύχει τον διορισμό δικών του προσώπων στη διαχείριση της καινούριας οικονομικής κατάστασης. Το δουλεμπορικό δίκτυο του Μόρις κατά τη διάρκεια του πολέμου λειτουργούσε υπό την απειλή των κουρσάρων, κυρίως των Γάλλων κουρσάρων, ενώ η ειρήνη τον έφερε αντιμέτωπο με την ραγδαία αυξανόμενη πειρατεία στον Ατλαντικό¹⁹⁰.

---

¹⁸⁸ Mitchell, M. D., ό. π., σ. 93

¹⁸⁹ Στο ίδιο, σ. 101

¹⁹⁰ Στο ίδιο, σ. 116

Το 1717 το «Whydah Gally», δουλεμπορικό πλοίο ιδιοκτησίας του Μόρις, δέχθηκε επίθεση και καταλήφθηκε από τον Sam Bellamy (Σαμ Μπέλαμι), στα ανοιχτά της Κούβας. Η αξία του φορτίου που επέστρεφε στην Ευρώπη ξεπερνούσε τις 20.000 λίρες και η απώλειά του ώθησε τον Μόρις να ασκήσει πιέσεις στο Βρετανικό Κοινοβούλιο για αποτελεσματική πάταξη της πειρατείας στην Καραϊβική¹⁹¹. Το επόμενο έτος, το Λονδίνο απέστειλε τον πρώην κουρσάρο Woods Rogers (Γουντς Ρότζερς), ως κυβερνήτη στις Μπαχάμες, με εντολές να εξαφανίσει την πειρατεία από την περιοχή. Ο Μόρις ήταν σε θέση να απαιτήσει μία οργανωμένη κρατική αντίδραση στην πειρατεία, λόγω της επιρροής του ως μέλος του Κοινοβουλίου. Επιπροσθέτως, το παραπάνω καταδεικνύει το πόσο σημαντικό ήταν για την βρετανική οικονομία το υπερατλαντικό δουλεμπόριο, οι οικονομικές παράμετροι του οποίου θα αναλυθούν στο επόμενο κεφάλαιο.

Κεφάλαιο Δ΄

Οι οικονομικές παράμετροι του υπερατλαντικού δουλεμπορίου: το τριγωνικό εμπόριο και η σημασία του στις αρχές του 18^{ου} αιώνα

Το υπερατλαντικό δουλεμπόριο ήταν ένα από τα κυριότερα χαρακτηριστικά του ατλαντικού οικονομικού συστήματος. Η μεταφορά και η εργασία των Αφρικανών δούλων στις αμερικανικές αποικίες, ήταν ο σημαντικότερος πυλώνας του οικοδομήματος των αποικιακών οικονομιών των ευρωπαϊκών κρατών, κατά την υπό εξέταση περίοδο. Το δουλεμπόριο αποτελούσε τμήμα της ατλαντικής οικονομίας. Από κοινού με την αποστολή αγροτικών προϊόντων από τις αποικίες προς την Ευρώπη και με την εξαγωγή ευρωπαϊκών αγαθών στη δυτική Αφρική, συγκροτούσαν το Τριγωνικό Εμπόριο¹⁹².

Η έννοια του Τριγωνικού Εμπορίου έχει τις ρίζες της στην αυγή της εποχής των ανακαλύψεων. Συγκεκριμένα, κατά τα τέλη του 15^{ου} αιώνα Πορτογάλοι ναυτικοί και έμποροι οι οποίοι δραστηριοποιούνταν στη δυτική Αφρική, στις Αζόρες και τη

---

¹⁹¹ Στο ίδιο, σ. 117

¹⁹² Morgan, K., ό. π., σ. 54

Μαδέιρα, πραγματοποιούσαν διαδρομές οι οποίες προσομοίαζαν σε εκείνες του Τριγωνικού Εμπορίου των επόμενων αιώνων. Χρησιμοποιώντας τα θαλάσσια ρεύματα του Ατλαντικού Ωκεανού, η Λισαβόνα ήταν σε θέση να οργανώνει αποστολές στα «feitorias» που διατηρούσε στην αφρικανική ακτή, στη συνέχεια να εξάγει αφρικανικά προϊόντα στις Αζόρες και τη Μαδέιρα. Τέλος, τα αγροτικά προϊόντα των ατλαντικών νησιών μεταφέρονταν πίσω στην Πορτογαλία, ολοκληρώνοντας το εμπορικό «τρίγωνο». Η κατανόηση του «Γυρίσματος της Θάλασσας» («Volta do Mar») αποτέλεσε το κλειδί για την επακόλουθη ευρωπαϊκή επέκταση στο δυτικό ημισφαίριο¹⁹³.

Με την ολοκλήρωση των ταξιδιών του Χριστόφορου Κολόμβου και την έναρξη του ιβηρικού αποικισμού της αμερικανικής ηπείρου, το εύρος του παραπάνω «τριγώνου» μεγάλωσε. Πλέον, οι ευρωπαϊκές αποικίες του δυτικού ημισφαιρίου αντικατέστησαν τα ατλαντικά νησιά, ως δεύτερος πόλος του τριγωνικού εμπορίου, ωστόσο κατά τον 16^ο αιώνα, όπως έχει αναφερθεί, η ζήτηση των ισπανικών αποικιών για Αφρικανούς δούλους ήταν σχετικά περιορισμένη. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα, η πλειοψηφία των αποστολών από την Αφρική να καταφθάνει στην πορτογαλική Βραζιλία, της οποίας η οικονομία βασιζόταν από νωρίς στην εργασία Αφρικανών δούλων και να παρακάμπτονται, σε μεγάλο βαθμό, τα ισπανικά νησιά της Καραϊβικής.

Ωστόσο, η πορτογαλική και η ισπανική ανάμιξη στο υπερατλαντικό εμπόριο ήταν περιορισμένης κλίμακας, κατά τους δύο πρώτους αιώνες της ευρωπαϊκής παρουσίας στο Νέο Κόσμο. Οι λόγοι για αυτό το γεγονός ποικίλουν, αλλά με εξαίρεση τις φυτείες της Βραζιλίας η Πορτογαλία στράφηκε προς την Ασία και την Ινδία. Ομοίως, το ισπανικό στέμμα, είχε προτεραιότητα την αποστολή πολύτιμων μετάλλων στη μητρόπολη από τα ορυχεία του Μεξικού και του Περού, προκειμένου να τονωθούν τα αποθέματα της Μαδρίτης σε χρυσό και ασήμι. Κοινός παρονομαστής και στις δύο περιπτώσεις είναι η παρουσία καθαρά μερκαντιστικής λογικής που

---

¹⁹³ Dartnell, L., *Origins: How Earth's History Shaped Human History*, New York, Basic Books, 2019, σ. 220

συναντάται, επίσης, στην οικονομική πολιτική της Ολλανδίας και κυρίως, της Αγγλίας κατά τα τέλη του 17^{ου} αιώνα¹⁹⁴.

Η συγκεκριμένη εμπορική και οικονομική πρακτική θα δημιουργήσει και τις συνθήκες για την επικράτηση του μοντέλου του τριγωνικού εμπορίου, το οποίο θα κυριαρχήσει στην ατλαντική οικονομία στο σύνολο του 18^{ου} αιώνα. Η αυξανόμενη ζήτηση για Αφρικανούς δούλους από τις βρετανικές αποικίες του Νέου Κόσμου οδηγούσε ολοένα και περισσότερους Βρετανούς εμπόρους στο δουλεμπόριο, γεγονός που δημιουργούσε ορισμένα προβλήματα στο εμπορικό ισοζύγιο του βασιλείου. Αυτά λύθηκαν με την εμπορική εκμετάλλευση προϊόντων κατασκευασμένων στη μητρόπολη, τα οποία, αργότερα, ανταλλάσσονταν στη δυτική Αφρική με δούλους για τις αμερικανικές αποικίες. Κατ' αυτόν τον τρόπο, οι παραγωγικές δομές του Μπέρμιγχαμ, της Νότιας Ουαλίας και του Γιόρκσαϊρ ήταν σε θέση να προμηθεύουν τις δουλεμπορικές αποστολές με πυροβόλα όπλα, υφάσματα και σιδερένια εργαλεία, τα οποία αποστέλλονταν στις πηγές αγοράς των δούλων. Σε ορισμένες περιπτώσεις, εμπορεύματα όπως υαλικά από τις Κάτω Χώρες μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν, σε περιορισμένες ωστόσο ποσότητες, λόγω των νομικών εμποδίων των «Πράξεων Ναυσιπλοΐας»¹⁹⁵.

Το τριγωνικό εμπόριο, στο οποίο αναφέρονται οι σύγχρονοι ιστορικοί αποτελεί προϊόν της αγγλικής και μετέπειτα βρετανικής αποικιακής και οικονομικής πολιτικής. Η εξάπλωση των κτήσεων του Λονδίνου στην Καραϊβική, σε συνδυασμό και με τις βορειοαμερικανικές αποικίες, δημιούργησε μεγαλύτερη ζήτηση για εργασία από δούλους, η οποία οδήγησε σε ανάπτυξη τις παραγωγικές δομές της μητρόπολης, προκειμένου να μπορέσει το Λονδίνο να ανταπεξέλθει στις απαιτήσεις των Αφρικανών ηγεμόνων, που προμήθευαν τα βρετανικά πλοία με δούλους¹⁹⁶. Ο παρακάτω πίνακας (3) καταδεικνύει το μέγεθος των εισαγωγών της μητρόπολης από τις δυτικές Ινδίες, σε σχέση με τις υπόλοιπες αγορές στις οποίες δραστηριοποιούνταν οι Βρετανοί έμποροι.

---

¹⁹⁴ Price, J. M., «The Imperial Economy, 1700-1776» στο P. J. Marshall, Elaine Low (επιμ.), *The Oxford History of the British Empire, vol. II The Eighteenth Century*, Oxford, Oxford University Press, 1998, σ. 79

¹⁹⁵ Morgan, K., ό. π., σ. 67

¹⁹⁶ Price, J. M., ό. π., σ. 87

	1700 – 1701	1730 – 1731	1750 - 1751
Βόρεια Αμερική	372	655	877
«Αλιευτήρια» (Καναδάς, Βόρειος Ατλαντικός)	0	0	7
Δυτικές Ινδίες	785	1586	1484
Αφρική	24	43	43
Ανατολικές Ινδίες	775	943	1101

Πίνακας 3

Οι απόλυτοι αριθμοί αντιπροσωπεύουν χιλιάδες λίρες

Πηγή: Price, J. M., «*The Imperial Economy, 1700-1776*» στο P. J. Marshall, *Alaine Low* (επιμ.), *The Oxford History of the British Empire, vol. II The Eighteenth Century*, Oxford, Oxford University Press, 1998, σ. 101

Στον παραπάνω πίνακα γίνεται σαφής η εξάρτηση του Λονδίνου από το αποικιακό εμπόριο με την Καραϊβική, κατά την πορεία του 18^{ου} αιώνα, ενώ σε περίπτωση που αναλυθούν πιο συγκεκριμένα τα προϊόντα που εισάγονταν από τις δυτικές Ινδίες στη Βρετανία, γίνεται ακόμα πιο ξεκάθαρη η ζήτηση των «cash crops» (βιομηχανικών καλλιεργειών), όπως αποσαφηνίζεται στον Πίνακα 4.

	1699 – 1701	1722 – 1724	1752 - 1754
Προϊόντα			
Αλκοολούχα (Ρούμι κ. α.)	0 (10)	6 (23)	70 (88)
Ζάχαρη	630 (630)	928 (928)	1302 (1302)
Καπνός	249 (249)	263 (263)	560 (560)
Οπιοειδή	20 (53)	30 (60)	100 (179)
Πιπέρι	103 (103)	17 (17)	31 (31)
Τσάι	8 (8)	116 (116)	334 (334)
Καφές	9 (27)	123 (127)	53 (53)
Ρύζι	0 (5)	52 (52)	167 (167)

Πίνακας 4

Πηγή: Price, J. M., «The Imperial Economy, 1700-1776» στο P. J. Marshall, *Alaine Low* (επιμ.), *The Oxford History of the British Empire, vol. II The Eighteenth Century*, Oxford, Oxford University Press, 1998, σ. 100

Τα αγροτικά προϊόντα, τα οποία καλλιεργούνταν στις βρετανικές αποικίες της Καραϊβικής, όπως η ζάχαρη, ο καπνός και ο καφές, κυριαρχούν στις βρετανικές εισαγωγές, ακόμα και σε σύγκριση με προϊόντα των ανατολικών Ινδιών, όπως τσάι και πιπέρι, καταδεικνύοντας την τεράστια σημασία που είχε το αποικιακό εμπόριο με την Καραϊβική, κατά το πρώτο μισό του 18^{ου} αιώνα. Ομοίως, προκειμένου να τροφοδοτηθεί το σύστημα των φυτειών με δούλους ήταν απαραίτητη η αποστολή εμπορευμάτων κατασκευασμένων στη Βρετανία στη δυτική Αφρική, όπως φαίνεται στον Πίνακα 5.

	1699 - 1701	1751 - 1754
Από:	Αγγλία	Αγγλία
Προς	Αμερική & Αφρική	Αμερική & Αφρική
Μάλλινα	185	374
Λινά	0	189
Υφάσματα	16	78
Μεταξωτά	36	60
Μεταλλικά εργαλεία	73	331
Καπέλα κ. α.	24	59
Διάφορα αντικείμενα	141	480
Σύνολο κατασκευασμένων προϊόντων	475	1571
Σύνολο εξαγωγών	539	1707

Πίνακας 5

Οι απόλυτοι αριθμοί αντιπροσωπεύουν χιλιάδες λίρες

Πηγή: Price, J. M., «The Imperial Economy, 1700-1776» στο P. J. Marshall, *Alaine Low* (επιμ.), *The Oxford History of the British Empire, vol. II The Eighteenth Century*, Oxford, Oxford University Press, 1998, σ. 102

Ο πίνακας δείχνει την αξία των εξαγωγών προς την Αφρική και τις βορειοαμερικανικές αποικίες του βρετανικού στέμματος, προϊόντων κατασκευασμένα στη μητρόπολη, τα οποία είχαν ζήτηση από τους Αφρικανούς πωλητές των δούλων. Είναι, επίσης, σκόπιμο να αναφερθεί ότι η ζήτηση ευρωπαϊκών προϊόντων στην Αφρική άλλαξε διαρκώς με αποτέλεσμα να απαιτείται η κινητοποίηση ποικίλων παραγωγικών μονάδων, προκειμένου να διατηρηθεί το εμπορικό ισοζύγιο.

Κατά το πρώτο μισό του 18^{ου} αιώνα, παγιώθηκε το τριγωνικό εμπόριο, το οποίο έχει συνδεθεί άρρηκτα με την εξάπλωση του υπερατλαντικού δουλεμπορίου. Την ίδια εποχή τα βρετανικά πλοία μετέφεραν το μεγαλύτερο μέρος των Αφρικανών δούλων στο δυτικό ημισφαίριο. Η αυξανόμενη ζήτηση της ευρωπαϊκής αγοράς για τα αγροτικά προϊόντα των δυτικών Ινδιών οδήγησε στην εξάπλωση του συστήματος των φυτειών και, κατ' επέκταση, της δουλείας. Ομοίως, η ανάγκη των Βρετανών εμπόρων να ικανοποιήσουν τη ζήτηση των Αφρικανών πωλητών των δούλων για ευρωπαϊκά προϊόντα αποτέλεσε το έναυσμα για τον πειραματισμό στις τεχνικές και τις μεθόδους παραγωγής, με σκοπό τη βελτιστοποίησή της. Σύμφωνα με τον J. M. Price, οι συγκεκριμένες προσπάθειες, εν τέλει, οδήγησαν στη Βιομηχανική Επανάσταση και κατά την τελευταία 25ετία του 18^{ου} αιώνα η παραγωγική διαδικασία στη Βρετανία είχε μεταμορφωθεί ως άμεσο αποτέλεσμα του τριγωνικού εμπορίου¹⁹⁷. Η οικονομική σημασία των αγροτικών προϊόντων των δυτικών Ινδιών υπήρξε πολύ μεγάλη, το οικονομικό μοντέλο των οποίων θα αναλυθεί παρακάτω.

Το οικονομικό μοντέλο των «Cash Crops» (βιομηχανικών καλλιεργειών): η σημασία της ζάχαρης και του κακάο στο Ατλαντικό Σύστημα

---

¹⁹⁷ Στο ίδιο, σ. 99

Πριν την αυγή του 19^{ου} αιώνα και την κατάργηση του δουλεμπορίου στη Βρετανική Αυτοκρατορία (1807), τα νησιά των δυτικών Ινδιών αποτελούσαν τις πλέον πολύτιμες κτήσεις του Στέμματος, ξεπερνώντας σε αξία, τόσο τις αποικίες στην Ινδία, όσο και τα αφρικανικά εδάφη του Λονδίνου. Ο λόγος γι αυτό ήταν ότι τα παραγόμενα στην Καραϊβική προϊόντα, όπως ο καφές, το κακάο και κυρίως, η ζάχαρη, είχαν υψηλότερη ζήτηση στις ευρωπαϊκές αγορές και επομένως, πωλούνταν σε ιδιαίτερα υψηλές τιμές¹⁹⁸.

Η ζάχαρη ήταν γνωστή στους Ευρωπαίους, τουλάχιστον, από την εποχή των Σταυροφοριών, με τους Άραβες να καλλιεργούν ζαχαροκάλαμα αρκετούς αιώνες νωρίτερα. Κατά τον 14^ο αιώνα, Βενετοί έμποροι κατείχαν το μονοπώλιο στη διάθεση του συγκεκριμένου προϊόντος στην ευρωπαϊκή αγορά και υπάρχουν αναφορές τόσο σε ακατέργαστη όσο και κρυσταλλική ζάχαρη, αλλά και στην υψηλή τιμή τους· στις αρχές του 14^{ου} αιώνα η ζάχαρη πωλούνταν προς 1 σελίνι το κιλό. Συγκριτικά, ο μέσος μισθός στην Αγγλία την ίδια περίοδο ανερχόταν σε 4-5 σελίνια το έτος¹⁹⁹.

Οι τιμές στις οποίες διατίθετο η ζάχαρη παρέμειναν υψηλές και κατά τις πρώτες δεκαετίες της εποχής των ανακαλύψεων και αυτός ήταν ο λόγος που οι Πορτογάλοι έστησαν τις πρώτες φυτείες ζαχαροκάλαμου στα Ατλαντικά νησιά που εξουσίαζαν, στα μέσα του 15^{ου} αιώνα. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, το δεύτερο μισό του 17^{ου} αιώνα συντελέστηκε η «Επανάσταση της Ζάχαρης» με τα αγγλοκρατούμενα Μπαρμπάντος να πραγματοποιούν στροφή στην παραγωγή τους και να δημιουργείται μία οικονομία βασισμένη στο συγκεκριμένο προϊόν. Η πρωτόγνωρη για τα δεδομένα της εποχής οικονομική δυνατότητα της ζάχαρης μεταμόρφωσε την κοινωνία του νησιού, από μία αποικία όπου καλλιεργούνταν κυρίως βασικές τροφές με την εργασία Ευρωπαίων με συμβόλαια αναγκαστικής εργασίας, σε μία όπου οι μεγάλες φυτείες κυριαρχούσαν και η εργασία των Αφρικανών δούλων αντικατέστησε το προηγούμενο καθεστώς²⁰⁰.

Ωστόσο, ο ανταγωνισμός από τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές αποικίες, ιδιαίτερα τη Βραζιλία και τα ολλανδικά νησιά, μεγάλωνε και κατά τη δεκαετία του 1680 η τιμή της ζάχαρης, στην Αγγλία, σημείωσε πτώση, ενώ και το κόστος παραγωγής

---

¹⁹⁸ Sheridan, R. B., “The Formation of Caribbean Society, 1689-1748” στο P. J. Marshall, Elaine Low (επιμ.), *The Oxford History of the British Empire, vol. II The Eighteenth Century*, Oxford, Oxford University Press, 1998, σ. 395

¹⁹⁹ Dickson-Wright, C., *A History of English Food*, London, RH Books, 2011, σ. 47

²⁰⁰ Sheridan, R. B., ό. π., σ. 395

μεγάλωνε. Προκειμένου να διασφαλιστούν τα κέρδη από το αποικιακό εμπόριο η κυβέρνηση του Λονδίνου επιχείρησε την αυστηρότερη επιβολή των περιορισμών των «Πράξεων Ναυσιπλοΐας» και την, κατά το μέτρο του δυνατού, πάταξη του λαθρεμπορίου²⁰¹.

Ο Έντουαρντ Λίτλετον (Edward Littleton), ιδιοκτήτης φυτείας στα Μπαρμπάντος δημοσίευσε, το 1685, ένα φυλλάδιο μέσω του οποίου επιχειρούσε να καταστήσει γνωστή την κακή κατάσταση στην οποία βρισκόταν η παραγωγή της αποικίας. Συγκεκριμένα, στρεφόταν εναντίον του «Νόμου περί Τιμολόγησης Ζάχαρης» («Sugar Duty Act»), ο οποίος είχε ψηφιστεί το ίδιο έτος και αύξανε το φόρο επί του προϊόντος, ενώ έκανε λόγο και για την κακή μεταχείριση που υφίσταντο οι δούλοι κατά τη διάρκεια του ταξιδιού από την Αφρική στις αμερικανικές αποικίες. Η ανησυχία του Λίτλετον δεν έκρυβε καμία επιθυμία χειραφέτησης των δούλων, αλλά μιλούσε από καθαρά οικονομική οπτική γωνία. Πρότεινε, στο κείμενό του, οι δούλοι που κατέφθαναν στα Μπαρμπάντος να περνούν από μία διαδικασία «ωρίμανσης» (seasoning), στο πλαίσιο της οποίας δε θα στέλνονται αμέσως στη δουλειά, αλλά θα εγκλιματίζονται για ένα μικρό χρονικό διάστημα. Τέλος επιχειρηματολογεί, πως για κάθε εκατό δούλους που κατέχει θα πρέπει να αγοράζει επιπλέον δέκα κάθε έτος προκειμένου να διατηρήσει την εργατική του δύναμη²⁰².

Την άποψη του Λίτλετον ενστερνίζονταν και ορισμένοι ακόμη γαιοκτήμονες²⁰³, ωστόσο, η ρευστή διπλωματική και πολιτική κατάσταση στην Ευρώπη ανάγκαζε το Λονδίνο να διαφυλάξει τα κέρδη του από το εμπόριο ζάχαρης, μέσω οικονομικού προστατευτισμού. Είναι χαρακτηριστικό, πως στα μέσα του 18^{ου} αιώνα, τα έσοδα από τη φορολογία της ζάχαρης ανέρχονταν σε 500.000 λίρες· περίπου όσο το κόστος συντήρησης ολόκληρου του «Βασιλικού Ναυτικού»²⁰⁴.

Στο παραπάνω πλαίσιο εντάσσεται και η γενικότερη πολιτική που ασκούσε η αγγλική κυβέρνηση σχετικά με το αποικιακό εμπόριο, είτε ως προς το δουλεμπόριο, όπως αναφέρθηκε παραπάνω με τη σύσταση της μονοπωλιακής RAC, είτε ως προς

---

²⁰¹ Dunn, R. S., Nash, G. B., *Sugar and Slaves; The Rise of the Planter Class in the English West Indies, 1624-1713*, Chapel Hill, The University of North Carolina Press, 2000, σ. 205

²⁰² Στο ίδιο, σ. 395-396

²⁰³ Hatfield, A. L., "Slavery, Trade, War and the Purposes of Empire", *The William and Mary Quarterly*, τ. 68/3 (2011), σ. 406

²⁰⁴ Bickham, T., "Eating the Empire; Intersections of Food, Cookery and Imperialism in Eighteenth-Century Britain", *Past and Present*, τ. 198 (2008), σ. 72

την εισαγωγή αγροτικών προϊόντων από τις δυτικές Ινδίες όπως αναφερόταν στο φυλλάδιο του Λίτλετον. Με την κατάληψη της Τζαμάικα και την εισαγωγή του συστήματος φυτειών και εκεί, το Λονδίνο απέκτησε μία ακόμα πηγή ζάχαρης και μέχρι το τέλος του 17^{ου} αιώνα, μόνο στην περιοχή του «Port Royal» υπήρχαν 23 μεγάλες φυτείες, η αξία της καθεμιάς εκ των οποίων υπολογίζεται σε περίπου 2.000 λίρες. Η μεγαλύτερη άνηκε στον Πίτερ Μπέκφορντ («Peter Beckford») ο οποίος διέθετε περίπου 1.200 δούλους²⁰⁵.

Γίνεται σαφές, επομένως, ότι στην αρχή του 18^{ου} αιώνα η αγγλική αποικιακή οικονομία βασιζόταν σε μεγάλο βαθμό στην καλλιέργεια και το εμπόριο ζάχαρης. Το αγγλικό κοινό ήταν από τους πλέον φανατικούς καταναλωτές του συγκεκριμένου προϊόντος· ήδη από τον 15^ο αιώνα ήταν γνωστό το «sweet tooth» των Άγγλων²⁰⁶. Η χρήση της ζάχαρης δεν περιοριζόταν μόνο στις συνταγές, αλλά αποτελούσε και σύμβολο ανώτερης κοινωνικής και οικονομικής τάξης· όταν το 1603, ο Ιάκωβος Ζ' της Σκωτίας κατηφόριζε προς το Λονδίνο, για να στεφθεί βασιλιάς της Αγγλίας, οι κάτοικοι της Υόρκης παρέδωσαν στην κόρη του, πριγκίπισσα Ελισάβετ, ένα ζαχαροκάλαμο ως δείγμα σεβασμού²⁰⁷. Η ζάχαρη, όμως, είχε, εκτός της μαγειρικής ή ταξικής, και πρακτική χρήση. Κατά τα μέσα του 16^{ου} αιώνα, καταφθάνουν στην Ευρώπη νέα ροφήματα, τα οποία η προσθήκη ζάχαρης καθιστούσε περισσότερο θελκτικά για το κοινό, αυξάνοντας ραγδαία την κατανάλωσή τους αυξήθηκε: το κακάο, το τσάι και ο καφές²⁰⁸.

Το κακάο, ιδιαίτερα, αποτελεί το δεύτερο προϊόν της Καραϊβικής και της νότιας Αμερικής στην καλλιέργεια του οποίου απασχολούνταν οι περισσότεροι Αφρικανοί δούλοι, μέχρι τα μέσα του 18^{ου} αιώνα. Οι πρώτοι Ισπανοί άποικοι προμηθεύονταν κακάο μέσω εμπορικών συναλλαγών με τους ιθαγενείς του Μεξικό και της Νέας Γρανάδα, ωστόσο, από τις αρχές του 17^{ου} αιώνα, δημιουργήθηκαν φυτείες στα πρότυπα των ζαχαροφυτειών της Καραϊβικής και της Βραζιλίας και μέχρι τα μέσα του 18^{ου} αιώνα, η περιοχή της σημερινής Βενεζουέλας αριθμούσε περίπου πέντε εκατομμύρια κακαόδεντρα²⁰⁹. Οι εμπορικοί περιορισμοί του ισπανικού

²⁰⁵ Zahedieh, N., “Trade, Plunder and Economic Development in Early English Jamaica 1655-1689”, ό. π., σ. 221

²⁰⁶ Hieatt, C., “Medieval Britain” στο Melitta Weiss Adamson (επιμ.) *Regional Cuisines of Medieval Europe; A Book of Essays*, London, Routledge, 2012, σ. 36

²⁰⁷ Black, ό. π., σ. 41

²⁰⁸ Στο ίδιο, σ. 41-42

²⁰⁹ Στο ίδιο, σ. 41

στέμματος οδηγούσαν το συγκεκριμένο προϊόν κυρίως στις αγορές των υπολοίπων ισπανικών κτήσεων, ενώ η ζήτηση και κατ' επέκταση η τιμή του, παρέμενε υψηλή.

Ο καφές αποτελεί μία ιδιαίζουσα περίπτωση, καθώς δεν ήταν ενδημικός στο δυτικό ημισφαίριο, αλλά στην περιοχή της Αιθιοπίας και στη νότια Αραβική Χερσόνησο. Ήταν γνωστός από τον 7^ο αιώνα, ωστόσο, δεν ήταν διαδεδομένος στην Ευρώπη, μεταξύ άλλων επειδή το εμπόριο μεταξύ χριστιανικής Ευρώπης και ισλαμικής ανατολής ήταν περιορισμένο, ενώ δεν υπήρχε ζήτηση για ένα ρόφημα αρκετά πικρό για τις δυτικές συνήθειες. Με την εισαγωγή, όμως, μεγάλων ποσοτήτων ζάχαρης από τις αμερικανικές αποικίες, ο καφές έγινε πολύ δημοφιλής στο ευρωπαϊκό κοινό. Το πρώτο καφενείο («coffee house») άνοιξε στη Ρώμη το 1645, ενώ στο Λονδίνο το «Queen's Lane Coffee House», το 1654. Από το 1720 οι Βρετανοί μεταφύτευσαν σπόρους καφέ στα Μπλε Όρη της Τζαμάικα²¹⁰ και μέχρι τη δεκαετία του 1760, τα κρατικά έσοδα από την τελωνειακή τιμολόγηση του καφέ ανέρχονταν σε περίπου 200.000 λίρες, ποσό που ισούτο με το κόστος κατασκευής πέντε πολεμικών πλοίων²¹¹. Η διαφύλαξη του αποικιακού της εμπορίου αποτελούσε πρώτη προτεραιότητα για τη Βρετανία.

Τα παραπάνω προϊόντα συνδέονται άρρηκτα με την επέκταση του συστήματος των φυτειών και ως εκ τούτου, με την εξάπλωση του ατλαντικού δουλεμπορίου στην Καραϊβική και την κεντρική και νότια Αμερική. Η αυξανόμενη ζήτηση της ευρωπαϊκής αγοράς για τα συγκεκριμένα προϊόντα, οδήγησε στην εκτεταμένη και πιο εντατική καλλιέργειά τους, η οποία είχε ως αποτέλεσμα η ζήτηση για Αφρικανούς δούλους συνεχώς να αυξάνεται. Το οικονομικό μοντέλο των αποικιακών αγροτικών προϊόντων επέβαλε την εντατικότερη καλλιέργειά τους, προκειμένου να ικανοποιηθεί η ευρωπαϊκή ζήτηση, αλλά και να αντληθούν όσο το δυνατόν περισσότερα κέρδη. Η υιοθέτηση, επίσης, αποικιακών προϊόντων, όπως η ζάχαρη και ο καφές και η ένταξή τους στην ευρωπαϊκή κουλτούρα αύξησαν τις επενδυτικές προοπτικές,

---

²¹⁰ Walvin, J., *Sugar: The World Corrupted from Slavery to Obesity*, London, Pegasus Books, 2017, σ. 102

²¹¹ Bickham, T., ό. π., σ. 72

Τα «Coffee Houses» (Καφεενεία), η «Exchange Alley» (Οδός Ανταλλαγών) και το «Royal Exchange» (Βασιλικό Ανταλλακτήριο): η σημασία των πρώιμων αγορών ομολόγων στην αποικιακή οικονομία

Το Λονδίνο, ήδη από τα χρόνια του Μεσαίωνα, ως η πρωτεύουσα του Βασιλείου της Αγγλίας και το κέντρο λήψης αποφάσεων συγκέντρωνε το μεγαλύτερο μέρος της εμπορικής δραστηριότητας του κράτους. Οι επαρχιακές αγορές, αλλά και οι εμποροπανηγύρεις διατηρούσαν τη σημασία τους για την οικονομική ζωή των κομητειών, ωστόσο, το πλήθος των εμπορευμάτων που ανταλλάσσονταν στο Λονδίνο, σε συνδυασμό με την εγγύτητά του τόσο με την έδρα της κυβέρνησης αλλά και με τις υπόλοιπες αγορές της ηπειρωτικής Ευρώπης προσέδιδαν στην πρωτεύουσα μεγαλύτερη οικονομική και εμπορική σημασία.

Κατά τον 14^ο αιώνα, στο κέντρο της πόλης του Λονδίνου είχαν εγκατασταθεί αρκετοί Ιταλοί μετανάστες οι οποίοι απασχολούνταν στον τομέα της χρυσοχοΐας, με άδεια του βασιλιά Εδουάρδου Β'. Ο δρόμος όπου είχαν στήσει τις επιχειρήσεις τους πήρε το όνομά του από την περιοχή της Ιταλίας, από όπου προέρχονταν και η «Lombard Street» εξελίχθηκε στο κέντρο της εμπορικής δραστηριότητας της πόλης κατά τον ύστερο Μεσαίωνα. Σε εκείνο το δρόμο ο Ριχάρδος Β' όρισε ότι θα βρίσκεται το «King's Exchange», μια πρώιμη μορφή του μεταγενέστερου «Royal Exchange», δίνοντας την αντίστοιχη βασιλική χάρτα στον Γουίλιαμ Σάλσμπουρι («William Salesbury»), ώστε να ενεργεί ως βασιλικός αντιπρόσωπος και να εισπράττει τους δασμούς από τις εμπορικές συναλλαγές που λάμβαναν χώρα εκεί²¹².

Κατά τη βασιλεία του Ερρίκου Η', ο Ρίτσαρντ Γκρέσχαμ («Sir Richard Gresham»), προώθησε την κατασκευή ενός συγκεκριμένου χώρου, στον οποίο θα λάμβαναν χώρα όλες οι δραστηριότητες των εμπορών της πόλης του Λονδίνου, προτείνοντας αυτός ο χώρος να κατασκευαστεί κοντά στο δικαστικό μέγαρο («Old Bailey»), προκειμένου να επιλύονται άμεσα οποιεσδήποτε οικονομικές διαφωνίες θα προέκυπταν από την αλληλεπίδραση των εμπορών. Ο υπουργός του βασιλιά, Τόμας

---

²¹² Martin, J. B., *The Grasshopper in Lombard Street*, London, The Leadenhall Press, 1892, σ. 180

Κρόμγουελ (αγγλ. «Thomas Cromwell») ενέκρινε το σχέδιο, αλλά η ταραχώδης πολιτική ζωή της Αγγλίας, στα μέσα του 16^{ου} αιώνα καθυστέρησε το έργο. Το κτίριο ολοκληρώθηκε το 1565 και τον Ιανουάριο του 1571, η βασίλισσα Ελισάβετ Α' το εγκαινίασε.

Το κτίριο βρισκόταν στην οδό Cornhill, η οποία συνορεύει με την προαναφερθείσα «Lombard Street» μέσω ενός στενού δρόμου, ο οποίος αποτελούσε χώρο εμπορικών συναντήσεων στην πόλη του Λονδίνου πριν την ολοκλήρωση του «Royal Exchange». Λόγω της δραστηριότητας που λάμβανε χώρα εκεί, ο δρόμος ονομάστηκε «Exchange Alley». Ωστόσο, η σημασία της, μετά την ίδρυση του «Royal Exchange», μειώθηκε και μέχρι τα μέσα του 17^{ου} αιώνα, το «Exchange Alley» φιλοξενούσε, κυρίως, κατασκευαστές ναυτικών εξαρτημάτων, όπως κατασκευαστές τηλεσκοπίων και χρυσοχόους.

Εκείνη την περίοδο συντελούταν σε μεγάλο κομμάτι της Ευρώπης η σταδιακή εισροή του καφέ στις διατροφικές και, κυρίως, στις κοινωνικές συνήθειες των μεσαίων και ανώτερων στρωμάτων. Όπως αναφέρθηκε, τη δεκαετία του 1650 δημιουργήθηκαν στην Ευρώπη συγκεκριμένοι χώροι, στους οποίους οι πελάτες δεν κατανάλωναν αλκοόλ, αλλά ροφήματα που ήταν απότοκα του εξωτερικού και αποικιακού εμπορίου, όπως τσάι και καφέ. Τις δεκαετίες που ακολούθησαν την παλινόρθωση του 1660, τα νέα καφενεία («coffee houses») αποτέλεσαν σημεία κοινωνικής συνάντησης όπου το κοινό μπορούσε να ενημερωθεί για σημαντικές πολιτικές εξελίξεις, να ψυχαγωγηθεί, αλλά και να συμμετάσχει σε εμπορικές και οικονομικές συζητήσεις²¹³.

Το πρώτο καφενείο στην Αγγλία ιδρύεται το 1652, στην Οξφόρδη²¹⁴ και εκτός από μέρος όπου το κοινό μπορούσε να ενημερωθεί για τις νεότερες κοινωνικές και πολιτικές εξελίξεις, αποτέλεσε και πόλο έλξης για ένα νέο είδος «διασκεδαστών», τους «βιρτουόζους» («virtuosi»). Εκείνοι, συνήθως, ήταν μορφωμένοι επιστήμονες και καλλιτέχνες, οι οποίοι κατά την παραμονή τους στα καφενεία παρέθεταν διαλέξεις στους θαμώνες, εκλαϊκεύοντας την οικονομική και πολιτική πραγματικότητα ή αναλύοντας ορισμένα επιστημονικά ζητήματα. Τα συγκεκριμένα άτομα τραβούσαν την προσοχή των θαμώνων με τον χαρισματικό τους λόγο και το

²¹³ Ukers, W. H., *All About Coffee*, New York, The Tea and Coffee Trade Journal Co., 1922, σ. 77

²¹⁴ Cowan, B., *The Social Life of Coffee; the emergence of the British Coffeehouse*, New Haven, Yale University Press, 2005, σ. 90

μορφωτικό τους επίπεδο και έθεσαν τις βάσεις για τη σημαντική θέση που κατέλαβαν τα καφενεία στην αγγλική κοινωνική ζωή, μέχρι το τέλος του 18^{ου} αιώνα, προωθώντας χαρακτηριστικά, όπως, ο ευγενικός λόγος, η επιστημονική περιέργεια και ο «κοσμοπολιτισμός». Χαρακτηριστικά παραδείγματα βιρτουόζων είναι ο Τζων Έβελιν, ο Κρίστοφερ Ρεν, ο Πίτερ Πετ, ο Γουίλιαμ Μπουλ κ. α.. Το γεγονός ότι προκειμένου να εισέλθει κάποιος στο καφενείο έπρεπε να πληρώσει μία πέννα, τους προσέδωσε και το προσωνύμιό τους: «Penny Universities»²¹⁵.

Ωστόσο, παρά το γεγονός ότι τα καφενεία αποτελούσαν μία ακόμα μορφή των «δημοσίων χώρων» («public houses»), όπου το ευρύ κοινό ενημερωνόταν και ψυχαγωγούνταν, ήταν αναπόφευκτο η απουσία αλκοολούχων ποτών να δίνει τη δυνατότητα στους θαμώνες να εμπλέκονται και σε σοβαρές επιχειρηματικές συζητήσεις. Η νέα κουλτούρα της νηφαλιότητας, οι οποία προωθούνταν στο δεύτερο μισό του 17^{ου} αιώνα επέτρεψε τόσο στους βιρτουόζους να ανθίσουν όσο και σε μία πρώιμη αγορά μετοχών να εμφανιστεί. Από το δεύτερο μισό του 17^{ου} αιώνα, όταν η αγγλική οικονομική πολιτική είχε αρχίσει να γίνεται πιο εξωστρεφής, το ενδιαφέρον του αγγλικού κοινού για το εξωτερικό εμπόριο μεγάλωνε. Ωστόσο, το «Royal Exchange» παρέμενε ένας ιδιαίτερα κλειστός κοινωνικά κύκλος στον οποίον δε γίνονταν εύκολα δεκτοί, έμποροι που δεν ανήκαν σε ανώτερες κοινωνικά τάξεις. Εκείνοι, κατέφευγαν στα καφενεία, όπου εμπλέκονταν σε επιχειρηματικές δραστηριότητες, όπως η ανταλλαγή ομολόγων ή σε ασφαλιστικά συμβόλαια για εμπορικές αποστολές²¹⁶.

Τα καφενεία της «Exchange Alley» αποτελούσαν, επομένως, ένα δεύτερο εν δυνάμει «χρηματιστήριο», όπου οι κοινωνικοί περιορισμοί του «Royal Exchange» δεν αποτελούσαν τροχοπέδη για τις εμπορικές και επιχειρηματικές δραστηριότητες του ευρέος αγγλικού κοινού. Αξιοσημείωτο, είναι ότι με το τέλος του Πολέμου της Ισπανικής Διαδοχής και την απόκτηση των «Asientos» από τη Βρετανία, τα καφενεία αποτέλεσαν τον κύριο χώρο όπου το ζήτημα της αγοράς μετοχών της νεοπαγούς SSC, η οποία είχε στην κατοχή της το συμβόλαιο μεταφοράς Αφρικανών δούλων, συζητούνταν, όπως θα αναλυθεί παρακάτω.

---

²¹⁵ Στο ίδιο, σ. 87-91

²¹⁶ <https://publicdomainreview.org/essay/the-lost-world-of-the-london-coffeehouse> (τ. π. 13/9/21)

Τα ίδια καφενεία βρίσκονταν στον πυρήνα του αναπτυσσόμενου χώρου της ασφάλισης των εμπορικών αποστολών, όπως έχει ήδη αναφερθεί. Αυτό εξηγείται από το γεγονός ότι η ισχύουσα, στα τέλη του 17^{ου} και στις αρχές του 18^{ου} αιώνα, αγγλική νομοθεσία δεν συμπεριλάμβανε διατάξεις οι οποίες να ρυθμίζουν την ασφάλιση ενός εμπορικού πλοίου, αλλά και από την τριβή που αποκτούσαν οι επίδοξοι έμποροι, οι χρηματοδότες τους και οι ασφαλιστές στα καφενεία του Λονδίνου,²¹⁷. Από τα πιο γνωστά καφενεία στα οποία συντάσσονταν ασφαλιστήρια συμβόλαια ήταν το «Lloyd's Coffee House» στην «Lombard Street»· σήμερα είναι η πολυεθνική ασφαλιστική εταιρεία «Lloyd's of London»²¹⁸.

Από τα παραπάνω καθίσταται σαφές ότι ο ρόλος που διαδραμάτισαν τα καφενεία στη διαμόρφωση της νέας οικονομικής ζωής της βρετανικής πρωτεύουσας, ήταν ιδιαίτερα σημαντικός. Οι νέοι δημόσιοι χώροι επέτρεπαν τον συγχρωτισμό ατόμων από όλες, σχεδόν, τις κοινωνικές τάξεις, τα οποία αναμειγνύονταν μεταξύ τους για πρώτη φορά στην αγγλική ιστορία, δημιουργώντας τις προϋποθέσεις για το αυξημένο ενδιαφέρον που επέδειξε το ευρύ αγγλικό κοινό για την ενασχόληση με το εξωτερικό και αποικιακό εμπόριο. Το κίνημα των ανεξάρτητων εμπορών, οι οποίοι επιζητούσαν την κατάργηση του μονοπωλίου στο υπερατλαντικό δουλεμπόριο επηρεάστηκε σε μεγάλο βαθμό από την ύπαρξη των συγκεκριμένων σημείων συνάντησης. Το τρίγωνο της οδού Cornhill, της «Exchange Alley» και της «Lombard Street» αποτελούν την ιστορική εστία του οικονομικού κέντρου της πόλης του Λονδίνου, αλλά και το μέρος όπου έλαβε χώρα και η πρώτη χρηματιστηριακή κατάρρευση στην ιστορία της Βρετανίας.

Η «Εταιρεία των Νοτίων Θαλασσών» και ο ρόλος της στην οικονομική επέκταση της Βρετανίας και στο υπερατλαντικό δουλεμπόριο

Κατά τα τελευταία έτη του Πολέμου της Ισπανικής Διαδοχής, το βρετανικό στέμμα αντιμετώπιζε σοβαρά προβλήματα με την ραγδαία αύξηση του δημοσίου

---

²¹⁷ Leonard, A. B., “From Local to Transatlantic; Insuring Trade in the Caribbean” στο Leonard, A. B., Pretel, D. (επιμ.), *The Caribbean and the Atlantic World Economy; Circuits of Trade, Money and Knowledge 1650-1914*, London, Palgrave Macmillan, 2015, σ. 140

²¹⁸ Marcus, G. J., *Heart of Oak; a survey of British sea power in the Georgian era*, London, Oxford University Press, 1975, σ. 192

χρέους της χώρας. Η πραγματικότητα των νέων συγκρούσεων μεταξύ των ευρωπαϊκών δυνάμεων, που πλέον περιλάμβαναν και τη διεξαγωγή υπερπόντιων επιχειρήσεων είτε για την άμυνα των αποικιών τους είτε για την κατάληψη εκείνων των αντιπάλων τους, δημιουργούσε επιπλέον πίεση στους κρατικούς προϋπολογισμούς.

Προκειμένου να αντιμετωπιστεί το ζήτημα της χρηματοδότησης της κυβέρνησης, αλλά και της ανασυγκρότησης του Βασιλικού Ναυτικού, ο Γουλιέλμος Γ' εξέδωσε βασιλική χάρτα, το 1694, στην «Εταιρεία και τον Διοικητή της Τράπεζας της Αγγλίας» («The Company and the Governor of the Bank of England»), μέσω της οποίας οι μέτοχοι της Τράπεζας της Αγγλίας θα δάνειζαν χρήματα στο Στέμμα και θα αποκτούσαν το αποκλειστικό δικαίωμα να εκδίδουν τραπεζογραμμάτια. Για δεκαέξι χρόνια η Τράπεζα της Αγγλίας ήταν σε θέση να χρηματοδοτεί το Γουέστμινστερ, ωστόσο, το αγγλικό δημόσιο χρέος μεγάλωνε, λόγω των δαπανών του πολέμου (το 1710 το Στέμμα χρωστούσε 9 εκατομμύρια λίρες, το 1714 48 εκατομμύρια²¹⁹), ενώ η νέα κυβέρνηση των Συντηρητικών δεν επιθυμούσε να είναι υπόχρητη στην Τράπεζα της Αγγλίας, το διοικητικό συμβούλιο της οποίας κυριαρχούνταν από Ουίγους²²⁰.

Για τον παραπάνω σκοπό και εξαιτίας των συγκεκριμένων λόγων, το 1711, ιδρύεται η «Εταιρεία των Νοτίων Θαλασσών» (SSC). Η ίδρυσή της δεν αποτελεί κάποια οικονομική ή επιχειρηματική καινοτομία: η μορφή των εταιρειών με αμοιβαίο κεφάλαιο ήταν γνωστή από τις αρχές του 17^{ου} αιώνα, με πλέον χαρακτηριστικό παράδειγμα την «Εταιρεία των Ανατολικών Ινδιών» («East India Company»). Η βασιλική χάρτα που παραχωρήθηκε από την Άννα Α' στην εταιρεία της παραχωρούσε το εμπορικό μονοπώλιο των «νοτίων θαλασσών», των ισπανικών αποικιών της κεντρικής και νότιας Αμερικής, ενώ εξαιρούνταν οι πορτογαλικές και οι ολλανδικές κτήσεις²²¹. Η επιλογή των συγκεκριμένων αγορών πραγματοποιήθηκε αφενός για να προσελκύσει επενδυτές από τον επιχειρηματικό και μη κόσμο του Λονδίνου, καθώς η ισπανική Αμερική θεωρούνταν η πλουσιότερη περιοχή στον Νέο Κόσμο και αφετέρου ώστε η κυβέρνηση να αποκτήσει εκ νέου τον έλεγχο του βρετανικού υπερατλαντικού δουλεμπορίου προμηθεύοντας τις ισπανικές αποικίες με Αφρικανούς δούλους. Προκειμένου να το πετύχει αυτό το Λονδίνο χρειαζόταν την

---

²¹⁹ Paul, H. J., ό. π., σ. 43

²²⁰ Στο ίδιο, σ. 36-38

²²¹ Στο ίδιο, σ. 38-39

παραχώρηση των «Asientos», τα οποία βρίσκονταν στην κατοχή της Γαλλίας από το 1702.

Από το 1709 η Βρετανία βρισκόταν σε μυστικές διαπραγματεύσεις με τις Βερσαλλίες, προκειμένου να ολοκληρωθεί η μεταξύ τους σύγκρουση. Ωστόσο, η κυβέρνηση των Ουίγων έθετε όρους, τους οποίους ο Λουδοβίκος ΙΔ' δεν δεχόταν. Η βρετανική στάση μεταστράφηκε όταν στην εξουσία ανέβηκε ο Συντηρητικός Ρόμπερτ Χάρλεϊ (Robert Harley) και σύντομα οι δύο δυνάμεις υπέγραψαν προσύμφωνο ειρήνης²²². Η καινούρια κυβέρνηση ήταν διατεθειμένη να επιστρέψει στη Γαλλία αρκετά από τα εδάφη που είχε καταλάβει η Βρετανία κατά τη διάρκεια της σύγκρουσης ώστε να της παραχωρηθούν τα «Asientos».

Η υπογραφή της Συνθήκης της Ουτρέχτης, την άνοιξη του 1713, συνάντησε την αντίδραση των Ουίγων, οι οποίοι θεωρούσαν ότι οι Συντηρητικοί δεν απέσπασαν αρκετά από τη σύγκρουση. Υπήρχε, επίσης, η περίπτωση η συνθήκη να μην επικυρωθεί από τη Βουλή των Λόρδων, στην οποία οι Συντηρητικοί ήταν μειοψηφία, ωστόσο, έπειτα από ενέργειες του Χάρλεϊ, η βασίλισσα δημιούργησε οκτώ καινούριες βαρονίες και οι ισορροπίες άλλαξαν. Ο πόλεμος τελείωσε και η Βρετανία απέκτησε τα «Asientos», τα οποία ανατέθηκαν στην SSC²²³.

Η εμπλοκή της εταιρείας στο δουλεμπόριο αποτέλεσε και την πλέον προσοδοφόρα δραστηριότητά της, καθώς η διαχείριση του κυβερνητικού χρέους οδήγησε χιλιάδες επενδυτές της στην οικονομική καταστροφή²²⁴. Αντίθετα, το συμβόλαιο που ανατέθηκε στην SSC ήταν παρόμοιο με εκείνο που είχε ανατεθεί στους προηγούμενους κατόχους των «Asientos», ωστόσο υπήρχαν διαφοροποιήσεις: η εταιρεία δεν έλαβε το δικαίωμα της ναυπήγησης πλοίων στον Παναμά, σε αντίθεση με τους Γάλλους. Τα βρετανικά πλοία υποχρεούνταν να προμηθεύουν την ισπανική Αμερική με 4.800 δούλους ετησίως, ωστόσο δασμοί θα πληρώνονταν για τους 4.000. Αυτό συνέβαινε καθώς λαμβάνονταν υπόψη στους όρους του συμβολαίου τόσο τα ποσοστά θνησιμότητας κατά τον διάπλου του Ατλαντικού, όσο και ο κίνδυνος ναυαγίων και πειρατών.

---

²²² Falkner, J., *The War of Spanish Succession 1701-1714*, London, Pen and Sword Books, 2016, σ. 178

²²³ Στο ίδιο, σ. 205

²²⁴ Για τη χρηματιστηριακή καταστροφή του 1720 βλ. Carswell, J., ό. π.

Οι δουλεμπορικές αποστολές της εταιρείας ξεκίνησαν τον Νοέμβριο του 1713, ενώ οι διαπραγματεύσεις μεταξύ των δύο κυβερνήσεων συνεχίζονταν προκειμένου το συμβόλαιο να λάβει την τελική του μορφή. Η SSC πέτυχε την επέκτασή του μέχρι το 1739 και το δικαίωμα να κατασκευάσει γραφεία και χώρους στέγασης των δούλων στα περισσότερα ισπανικά λιμάνια της Αμερικής, μεταξύ άλλων της Καρταχένα, του Μπουένος Άιρες και της Βερακρούζ²²⁵.

Η εταιρεία είχε, κατά κύριο λόγο, υποχρεώσεις απέναντι στους δύο μονάρχες, ωστόσο το συμβόλαιό της ανάγκαζε την SSC να καταβάλλει 7,5% από τα ετήσια κέρδη σε Ισπανούς γαιοκτήμονες. Ο βασιλιάς της Ισπανίας λάμβανε το 10% ενώ στην βασίλισσα Άννα Α' αντιστοιχούσε το 22,5%²²⁶. Με τον καιρό η εταιρεία πέτυχε την διαγραφή των συγκεκριμένων επιβαρύνσεων, ωστόσο, γίνεται σαφές ότι οι απόλυτοι αριθμοί των κερδών ήταν τόσο υψηλοί που ακόμα και η παραχώρηση του 40% των ετησίων κερδών, δεν επηρέασε την οικονομική ευημερία της. Παρά την άρνηση των ισπανικών αποικιακών αρχών να δεχθούν την παραχώρηση των «Asientos» στους Βρετανούς, τις συμφωνίες που έπρεπε να συνάψει με την RAC ώστε να χρησιμοποιεί τους σταθμούς της στη Δυτική Αφρική και προβλήματα κατά τις πρώτες δουλεμπορικές αποστολές στον Ατλαντικό, η SSC διέθετε 200.000 λίρες σε κεφάλαιο, προκειμένου να χρηματοδοτήσει τις δραστηριότητές της, το 1714²²⁷.

Είναι αξιοσημείωτο ότι η SSC διατηρούσε το δικαίωμα να εμπορεύεται στις αγορές της ισπανικής Αμερικής μόνο Αφρικανούς δούλους και τα πλοία της εταιρείας δεν μπορούσαν να μεταφέρουν άλλα εμπορεύματα προς πώληση. Αυτό δημιουργούσε προβλήματα σχετικά με τα εμπορεύματα που χρησιμοποιούνταν για την απόκτηση δούλων και παρέμεναν απούλητα· η ζήτηση για ευρωπαϊκά προϊόντα από τους Αφρικανούς ηγεμόνες άλλαζε διαρκώς, όπως αναφέρθηκε. Η εταιρεία μπορούσε να αποθηκεύει τα απούλητα εμπορεύματά της στις προαναφερθείσες βάσεις της στην ισπανική Αμερική, χωρίς οι ισπανικές αρχές να μπορούν να τα κατασχέσουν, εκτός εάν αποδεικνυόταν ότι προορίζονταν για λαθρεμπόριο. Η εταιρεία διατηρούσε, επίσης, το δικαίωμα να συνοδεύεται από πλοία του Βασιλικού Ναυτικού, για την προστασία των αποστολών της από πειρατές, αλλά τα βρετανικά πολεμικά δεν

---

²²⁵ Paul, H. J., ό. π., σ. 41

²²⁶ Στο ίδιο, σ. 41

²²⁷ Carswell, J., ό. π., σ. 67

μπορούσαν να εισέλθουν στα ισπανικά λιμάνια²²⁸. Το παραπάνω αποτελούσε μόνιμο σημείο τριβής ανάμεσα στους αξιωματούχους της εταιρείας και τους Ισπανούς, οι οποίοι πολύ συχνά επιβιβάζονταν σε πλοία της SSC και προχωρούσαν σε κατασχέσεις προϊόντων που δεν πληρούσαν τους όρους των «Asientos».²²⁹

Συνολικά η εταιρεία μετέφερε περίπου 34.000 Αφρικανούς δούλους, τα 25 χρόνια που διατήρησε το «Asiento». Τα ποσοστά θνησιμότητας ήταν στο 15%, στα επίπεδα, δηλαδή, των υπολοίπων ανταγωνιστών της, συμπεριλαμβανομένης της RAC. Η οικονομική προοπτική, επομένως, της ενεργούς ενασχόλησης με την SSC ήταν ιδιαίτερα θελκτική στο βρετανικό κοινό και κατά τη δεκαετία του 1710 η τιμή της μετοχής της εταιρείας ανήλθε σε δυσθεώρητα επίπεδα. Η παράλληλη δραστηριότητά της, ωστόσο, να διαχειρίζεται το δημόσιο χρέος της Βρετανίας αποδείχθηκε καταστροφική, και το 1720 η SSC κήρυξε πτώχευση και οι επενδυτές της, μεταξύ αυτών το μεγαλύτερο μέρος των μεσαίων στρωμάτων του Λονδίνου, υπέστησαν τεράστια οικονομική ζημιά²³⁰. Ωστόσο, παρά το μειωμένο ενδιαφέρον από το ευρύ βρετανικό κοινό, η εταιρεία συνέχισε τις δουλεμπορικές της αποστολές, μέχρι την κήρυξη του Άγγλο-ισπανικού Πολέμου του 1739, προχωρώντας και στη λαθραία εισαγωγή και άλλων προϊόντων στην ισπανική Αμερική²³¹.

---

²²⁸ Στο ίδιο, σ. 41-42

²²⁹ Hildner Jr, E. G., “The Role of the South Sea Company in the Diplomacy Leading to the War of Jenkins' Ear, 1729-1739”, *The Hispanic American Historical Review*, τ. 18/3 (1938), σ. 323

²³⁰ Στο ίδιο, σ. 50-51

²³¹ Brown, V. L., “The South Sea Company and Contraband Trade”, *The American Historical Review*, τ. 31/4 (1926), σ. 662-678

Επίλογος

Η παρούσα μελέτη επιχείρησε να αναλύσει τον ρόλο που διαδραμάτισε το υπερατλαντικό δουλεμπόριο στην εδαφική και οικονομική εξάπλωση της Αγγλίας / Βρετανίας στην περιοχή της Καραϊβικής και στη δημιουργία της πρώτης (ή Ατλαντικής) Βρετανικής Αυτοκρατορίας, κατά τον ύστερο 17^ο και πρώιμο 18^ο αιώνες. Για τον σκοπό αυτόν η εργασία κινήθηκε σε τρία κύρια πεδία αυτό της ιστορίας του υπερατλαντικού δουλεμπορίου, της οικονομικής και παραγωγικής μεταμόρφωσης της Καραϊβικής κατά τον 17^ο και τον 18^ο αιώνες και της ανάλυσης βασικών οικονομικών παραμέτρων του Ατλαντικού Συστήματος, κατά το πρώτο μισό του 18^{ου} αιώνα.

Το δουλεμπόριο και η βρετανική εξάπλωση στην Καραϊβική είναι άρρηκτα συνδεδεμένα μεταξύ τους. Από τα μέσα του 17ου αιώνα το αυτοκρατορικό όραμα τόσο του Κρόμγουελ όσο και των ισχυρών οικονομικών παραγόντων του Λονδίνου, το οποίο περιλάμβανε εδαφική εξάπλωση, ήταν βασισμένο σε μία αγροτική οικονομία, στην οποία θα απασχολούνταν Ευρωπαίοι υπηρέτες και Αφρικανοί δούλοι. Στο ίδιο όραμα, κεντρικό ρόλο είχε και η εκμετάλλευση (νόμιμη ή μη) του ισπανικού πλούτου. Η παραπάνω ιδέα στηρίχθηκε και από τους Στιούαρτ με την εγκαθίδρυση μονοπωλίου στη μεταφορά δούλων, το οποίο θα πλούτιζε την Αγγλία σε βάρος των ανταγωνιστών της. Ωστόσο, οι οικονομικές προοπτικές του δουλεμπορίου ήταν τέτοιες που οι αντιδράσεις για την κατάργηση του μονοπωλίου πλήθαιναν και η θέση του Ιακώβου Β' απέναντι σε αυτό το ζήτημα, ήταν ένας ακόμη λόγος, μεταξύ άλλων, για την έξωσή του.

Η Ένδοξη Επανάσταση κατήργησε το μονοπώλιο και επέτρεψε στη ραγδαία εξάπλωση του αγγλικού/βρετανικού δουλεμπορίου, ενώ η μεγάλη ζήτηση της αγγλικής αγοράς για προϊόντα που χρειαζόντουσαν εντατική καλλιέργεια (ζάχαρη, κακάο, καφές) πολλαπλασίασε την αντίστοιχη για δούλους.

Στην εποχή όπου η έννοια του ελεύθερου εμπορίου μεταξύ διαφορετικών κρατών δεν υπήρχε, απαραίτητη προϋπόθεση για τη μεταφορά αγαθών από το ένα μέρος στο άλλο ήταν η ύπαρξη ζήτησης για αυτά, δηλαδή της κατάλληλης αγοράς, αλλά και η προοπτική σημαντικού κέρδους, το οποίο θα ήταν μεγαλύτερο από τους δασμούς που θα έπρεπε να καταβληθούν. Στις αρχές του υπερατλαντικού δουλεμπορίου, η Αγγλία δε διέθετε ούτε τα τροπικά νησιά της Πορτογαλίας, ούτε τις χρυσοφόρες και αργυροφόρες εκτάσεις, τις οποίες εξουσίαζε το ισπανικό στέμμα στο δυτικό ημισφαίριο. Επομένως, η ανάγκη για περισσότερο εργατικό δυναμικό εξέλειπε από την Ελισαβετιανή Αγγλία. Επιπροσθέτως, είναι σημαντικό να αναφερθεί πως η ίδια η οικονομία της Αγγλίας παρουσίαζε σημαντικές διαφοροποιήσεις σε σχέση με τα ιβηρικά βασίλεια, αλλά και με τα υπόλοιπα μεσογειακά κράτη.

Η Αγγλία του Μεσαίωνα και των Τυδώρ διέθετε μία αγροτική και κτηνοτροφική οικονομία, η οποία βασιζόταν σε μικρούς καλλιεργητές και κτηνοτρόφους, που όφειλαν εργασία σε φεουδάρχες. Τα αγροτικά προϊόντα προορίζονταν για εσωτερική κατανάλωση, αλλά και για ορισμένες από τις πλέον προσοδοφόρες εξαγωγές του Μεσαίωνα. Το εμπόριο του αγγλικού μαλλιού με τα λιμάνια της Φλάνδρας απέφερε μεγάλα κέρδη στο αγγλικό βασίλειο, οι ανάγκες του οποίου καλύπτονταν από τις υπάρχουσες παραγωγικές δομές.

Επομένως από τη στιγμή που η αγγλική οικονομία δεν χρειαζόταν την εργασία δούλων και ο ίδιος ο θεσμός της δουλείας δεν ήταν διαδεδομένος στα βρετανικά νησιά, ο λόγος της ενασχόλησης των Άγγλων με το υπερατλαντικό δουλεμπόριο, την εποχή της Ελισάβετ Α', γίνεται ιδιαίτερα σαφής: το οικονομικό όφελος. Τα ταξίδια του Τζων Χόκινς στη Δυτική Αφρική και η πώληση των Αφρικανών αιχμαλώτων του στην ισπανική Καραϊβική είχαν ως σκοπό την εξασφάλιση γρήγορου κέρδους χωρίς τους κινδύνους πειρατικών επιδρομών με τους οποίους βρίσκονταν αντιμέτωπα τα ισπανικά πλοία που μετέφεραν πολύτιμα μέταλλα. Αυτές οι ενέργειες είχαν βραχυπρόθεσμο χαρακτήρα, καθώς στόχος τους ήταν η διατάραξη της ισπανικής αποικιακής οικονομίας και η απόκτηση πλούτου για

τους εμπλεκόμενους. Η απουσία, επίσης, αγγλικών αποικιών στο δυτικό ημισφαίριο αποτελούσε τροχοπέδη σε μία πιο ενεργό εμπλοκή των Άγγλων στο δουλεμπόριο.

Ωστόσο, και η απόκτηση αποικιών του Στέμματος στον Νέο Κόσμο δεν ήταν από μόνη της το καταλυτικό γεγονός για την μεγάλης έκτασης αγγλική ενασχόληση με το υπερατλαντικό δουλεμπόριο. Η οικονομία νησιών, όπως τα Μπαρμπάντος και η Αντίγκουα, βασιζόταν στην καλλιέργεια βασικών τροφών και η ανάγκη για εργατικά χέρια καλύπτονταν από υπηρέτες με συμβόλαια αναγκαστικής εργασίας. Ο αποφασιστικός παράγοντας για τη στροφή του Λονδίνου και την προσπάθεια της αγγλικής κυβέρνησης να ελέγξει την υπερπόντια μεταφορά δούλων ήταν η εισαγωγή στα Μπαρμπάντος νέων τεχνολογιών για την καλλιέργεια και την κατεργασία της ζάχαρης.

Η καινούρια οικονομική πραγματικότητα στις αποικίες, αλλά και η ρευστή πολιτική κατάσταση η οποία ακολούθησε τον Εμφύλιο Πόλεμο, ανάγκασε το Στέμμα να αναζητήσει καινούριους πόρους, μέσω του μονοπωλιακού ελέγχου του δουλεμπορίου στις αγγλικές αποικίες. Η ίδρυση της RAC αποτέλεσε την προσπάθεια του Καρόλου Β' να προμηθεύσει τις αγγλικές κτήσεις με εργατικό δυναμικό, ενισχύοντας παράλληλα την προσωπική του εξουσία πάνω σε αυτές. Σε αυτό συνηγορεί και η απαγόρευση της ενασχόλησης με το δουλεμπόριο, οποιουδήποτε δεν σχετιζόταν με την RAC.

Το μονοπώλιο στο αγγλικό υπερατλαντικό δουλεμπόριο αντιμετωπίστηκε με σκεπτικισμό από μεγάλο μέρος της κοινωνίας, τόσο στην Ευρώπη όσο και στις αποικίες, ωστόσο οι αντιδράσεις προέρχονταν κυρίως από τις τελευταίες. Στους γαιοκτήμονες των αποικιών επιβλήθηκε το μονοπώλιο της εταιρείας και οι αντιρρήσεις τους σε αυτό συνεχίστηκαν καθ' όλη τη διάρκειά του. Αντίθετα, τα ανώτερα στρώματα του Λονδίνου στήριξαν τον Κάρολο Β', θέλοντας, ίσως, και να προσεγγίσουν το νέο καθεστώς, αλλά και προσδοκώντας οικονομικά οφέλη.

Η μεταμόρφωση της ατλαντικής οικονομίας κατά το δεύτερο μισό του 17^{ου} αιώνα κατέστησε την ενασχόληση με το υπερατλαντικό δουλεμπόριο πολύ επικερδή και οι αντιδράσεις στο κρατικό μονοπώλιο πλήθαιναν. Η Ένδοξη Επανάσταση αποτέλεσε το επιστέγασμα αυτής της αλλαγής στην πολιτική και οικονομική πραγματικότητα της Αγγλίας και η ανάρρηση του Ολλανδού Γουλιέλμου Γ' στο θρόνο σήμανε το τέλος του μονοπωλίου της RAC. Ωστόσο, το Λονδίνο αναγνώριζε

τη στρατηγική σημασία που κατείχαν οι εμπορικές βάσεις της εταιρείας στην Αφρική και παρά το γεγονός ότι πλέον οποιοσδήποτε έμπορος μπορούσε να ασχοληθεί με την υπερπόντια μεταφορά δούλων, ήταν υποχρεωμένος να καταβάλει το 10% των κερδών του στην RAC, ώστε να διατηρήσει τα οχυρά της στη Δυτική Αφρική²³². Η κατάργηση της υποχρέωσης ήρθε το 1712, όταν το Βασιλικό Ναυτικό βρισκόταν στη θέση να εγγυηθεί την ομαλή προμήθεια Αφρικανών δούλων, λόγω της ισχύος του έναντι των υπολοίπων ευρωπαϊκών δυνάμεων.

Στο τέλος της πρώτης δεκαετίας του 18^{ου} αιώνα η Βρετανία είναι ο μεγαλύτερος προμηθευτής δούλων στο δυτικό ημισφαίριο, ωστόσο, το δημόσιο χρέος της είχε αυξηθεί λόγω της εμπλοκής της στον Πόλεμο της Ισπανικής Διαδοχής. Η ίδρυση της Εταιρείας Νοτίων Θαλασσών στόχευε στην αντιμετώπιση του υψηλού βρετανικού χρέους, αντλώντας πόρους από το δουλεμπόριο με τις πλούσιες αγορές της ισπανικής Αμερικής. Προκειμένου το Λονδίνο να αποκτήσει το συγκεκριμένο μονοπώλιο, τα «Asientos», η κυβέρνηση των Συντηρητικών ήταν διατεθειμένη να επιστρέψει στη Γαλλία και την Ισπανία πολλά από τα εδάφη που είχαν κατακτηθεί κατά τη διάρκεια του πολέμου.

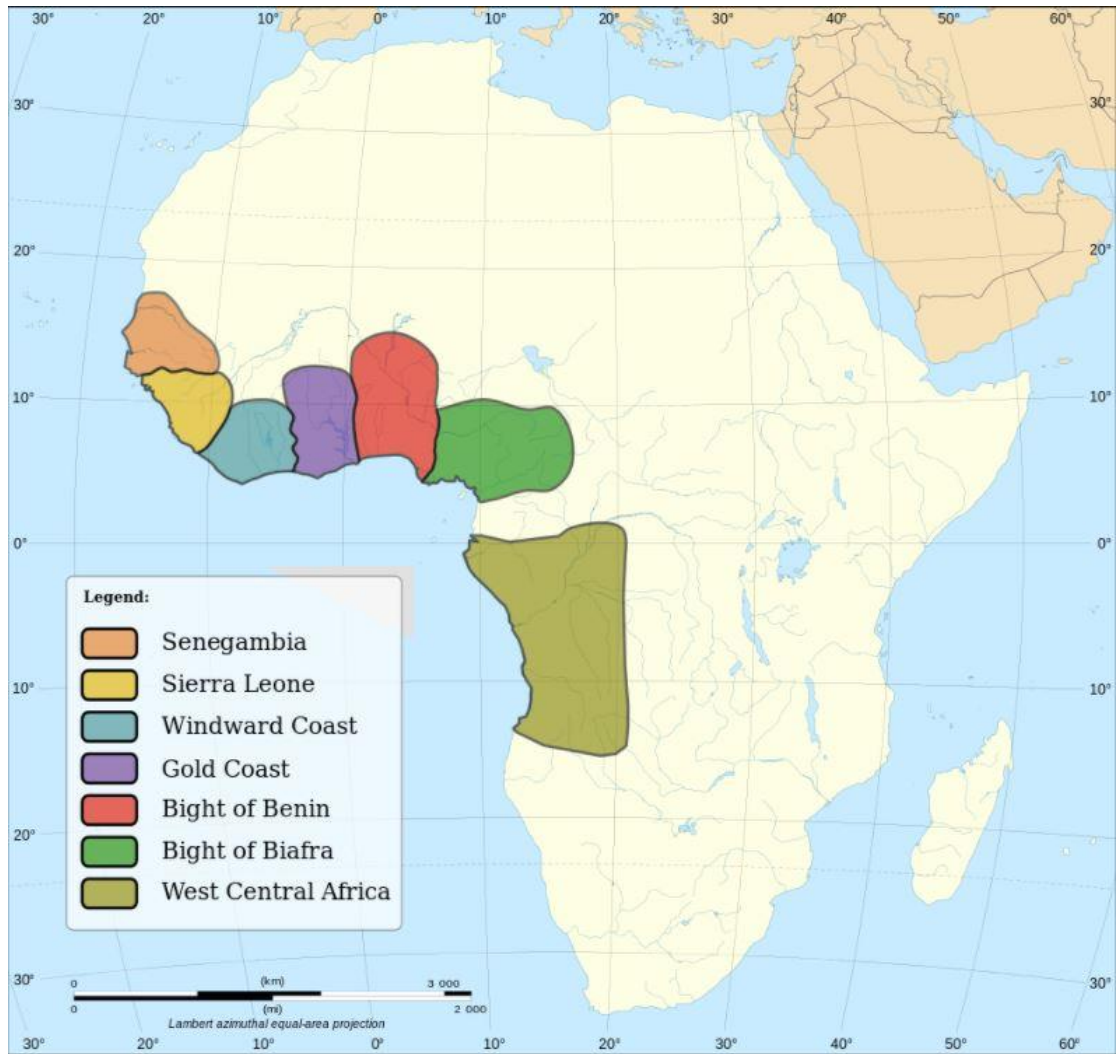
Με την απόκτηση του συγκεκριμένου μονοπωλίου η Βρετανία αποκτούσε πλέον πρόσβαση στο μεγαλύτερο μέρος των αγορών του δουλεμπορίου στο δυτικό ημισφαίριο. Οι ισπανικές αποικίες της Νέας Ισπανίας, του Περού και της Νέας Γρανάδα είχαν διαρκή ζήτηση για Αφρικανούς δούλους, ενώ αυξημένη ήταν και εκείνη των βρετανικών αποικιών της Τζαμάικα και των Μπαρμπάντος. Τα «Asientos» θα παραμείνουν σε βρετανικά χέρια μέχρι το 1739, όταν η κήρυξη πολέμου ανάμεσα στη Βρετανία και την Ισπανία θα τερματίσει το συμβόλαιο. Το βρετανικό δουλεμπόριο θα φθάσει στο απόγειό του το δεύτερο μισό του 18^{ου} αιώνα, ωστόσο οι βάσεις οι οποίες τέθηκαν τα προηγούμενα 80 χρόνια επέτρεψαν στο Γουεστμίνστερ να επεκταθεί εδαφικά και οικονομικά στην Καραϊβική εκτοπίζοντας τους ανταγωνιστές του. Η ανάγκη, επίσης, για τη διαφύλαξη του υπερατλαντικού δουλεμπορίου από εξωτερικές απειλές και πειρατικές επιδρομές οδήγησε στη γιγάντωση του Βασιλικού Ναυτικού, μέσω του οποίου η Βρετανία κυριάρχησε την υφήλιο για τους επόμενους δύο αιώνες.

---

²³² Mitchell, M., «“Legitimate Commerce” in the Eighteenth Century: The Royal African Company of England Under the Duke of Chandos, 1720—1726», *Enterprise & Society*, τ. 14/3 (2013), σ. 545

Το δουλεμπόριο θα καταργηθεί το 1807 και η δουλεία στο σύνολό της το 1833 σε ολόκληρη τη Βρετανική Αυτοκρατορία, όταν εσωτερικές πιέσεις συγκεκριμένων ομάδων (abolitionists) σε συνδυασμό με την άνοδο μίας μηχανοποιημένης παραγωγικής διαδικασίας καθιστούσαν το προηγούμενο οικονομικό και παραγωγικό μοντέλο μη βιώσιμο. Ωστόσο, από τα τέλη του 17^{ου} και τις αρχές του 18^{ου} αιώνων το υπερατλαντικό δουλεμπόριο είχε καταστεί συνώνυμο με την αγγλική/βρετανική επέκταση στο δυτικό ημισφαίριο και απαραίτητο για την οικονομική βιωσιμότητα της Ατλαντικής αυτοκρατορίας του Λονδίνου.

Παράρτημα

Χάρτης 1

Τα μέρη της Δυτικής Αφρικής από όπου οι Ευρωπαίοι δολέμποροι προμηθεύονταν δούλους

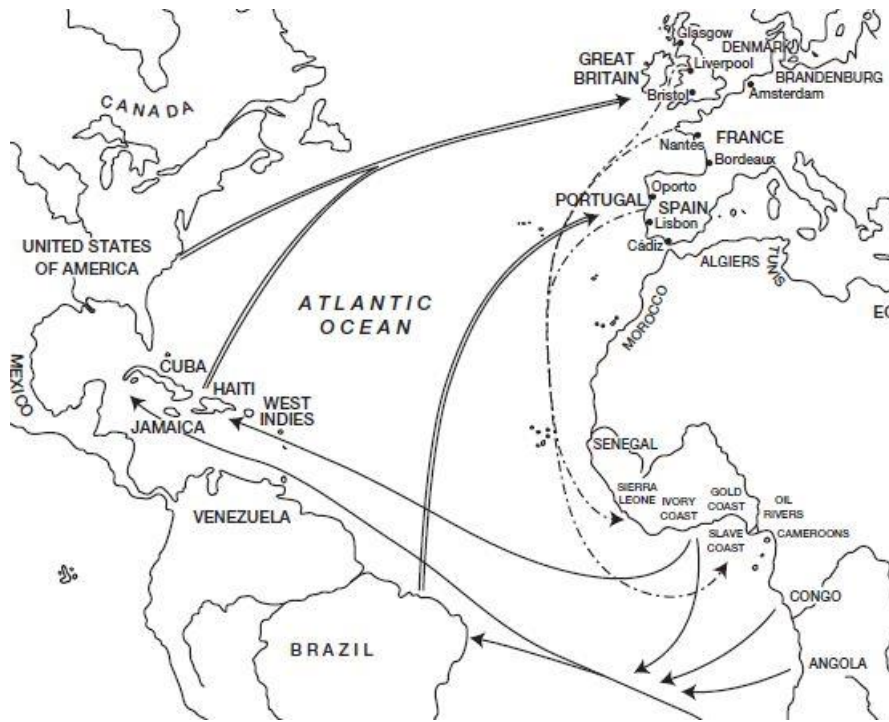
Πηγή: <https://en.wikipedia.org/>

Χάρτης 2

Η Καραϊβική και τμήματα της Κεντρικής και Νότιας Αμερικής

*Πηγή: Swingen, A., *Competing Visions of Empire; Labor, Slavery and the Origins of the British Atlantic Empire*, London, Yale University Press, 2015*

Χάρτης 3

Το Τριγωνικό Εμπόριο στις αρχές του 18^{ου} αιώνα

Πηγή: Morgan, K., Slavery and the British Empire; From Africa to America, Oxford, Oxford University Press, 2007

The Royal African
Comp^a of S^t. Andrew
their **CHARTER**

5
CHARLES the Second

by the Grace of God King of England
Scotland, France, and Ireland Defender of ye Faith
To all to whom these presents shall come
Greeting Whereas all and singular ye Regions,
Counties, Dominions and Territories, Continents,
Coasts and places, now or at any time heretofore,
called or knowne by the name, or names Guiney,
Buiuy, Angola, or South Barbary, or by any
of them, or which are or have been reputed, esteemed
or taken to be parcel or member of any Region,
Country, Dominion, Territory, or Continent called
Guiney, Buiuy, Angola, or South Barbary, and
all and singular Ports and Havens Rivers, Creeks,
Islands, and places in the parts of Africa to them
or any of them belonging, and the sole and only
Trade and Traffique thereof are the undoubted Right
of Us, Our Heires and Successors, and are, and have
been enjoyed by Us, and by our Predecessors, for
many years past, as in Right of this Our Crown
of England. And Whereas the Trade of the said
Regions, Counties, and places is of great advantage
to Our Subjects of this Kingdom, and for the
improvement thereof, divers attempts have been
made, and several Charters granted, by Our Royal
Predecessors, to several persons, with such Powers
and Authorities as were then conceived proper for
the carrying on of the said Trade. But all the
said endeavors have proved ineffectual until Wee by
Letter

(4)

African Compt

to New France

And of Our more especial Grace, certain knowledge, and meer motion We have given and granted, and for Us, Our Heirs and Successors, doe hereby give, and grant unto Our Dearest Brother James Duke of Yorke, ... Anthony Earle of Massesbury, Mr. John Brouncker, Mr. John Banks, John Bruce Esq. William Earl of Craven, Mr. James Fortson, Mr. Samuel Duckworth, Mr. Robert Ford, Mr. Thomas Farrington, Capt. Ferdinando Gorges, Mr. Edward Hoggen, Mr. John Jefferys, Mr. Andrew King, Charles Mordaunt Esquire, Mr. Samuel Ogden, Mr. Peter Crosby, Mr. General Roberts, Mr. John Shaw, Mr. Benjamin Thur, Mr. Robert Turner, Mr. Thomas Vernon, Mr. Nicholas Warren, and Mr. Richard Young, their Executors and Assignes, All and singular the Regions, Countries, Dominions, Territories, Countreys, Casts, and places, lying and being within the limits and bounds hereafter mentioned (that is to say) Beginning at the Port of Sallee in South Barbary inclusive, and extending from thence, to Cape De Vera Sperance inclusive, with all the Islands near adjoining to those Casts, and comprehended within the limits aforesaid. Which Regions, Countries, Dominions, Territories, Countreys, Casts, places, and Islands have been heretofore called or known by the name of South Barbary, Gueny, Biny, or Angola, or by some, or any other names or names which are or have been reputed, claimed or taken to be part, partall, or member of any Countrey, Region, Dominion, Territory, or Countrey within the limits aforesaid. And all and singular Ports, Harbors, Cocks, Islands, Lakes, and places in the parts of Africa to them, or any of them belonging or being under the obedience of any King, State, or Potentate of any Region, Dominion, or Countrey within the limits aforesaid. To Have & to hold

to us

Hubertum

all

African Comp^y (2)

10

All and singular the said Regions Countries Dominions Territories, Continents, Islands, Coasts, and places aforesaid. And all and singular other the premises within ye limits aforesaid to the said James Duke of York, Anthony Duke of Massachusetts, W^{ts} John Buckworth, Sr John Banks, John Bence Esquire, William Earl of Craven, W^{ts} James Cartwright, Mr Samuel Dashwood, Sr Richard Ford, Mr Thomas Farrington, Capt. Ferdinando Gomes, Mr Edward de Quegod, Mr John Jefferies, Sr Anders Lund, Charles of Oxford Esqr, Mr Samuel Moyer, Mr Peter Proby, Mr Gabriel Roberts, Sr John Shaw, Mr Benjamin Shute, Sr Robert Vener, Mr Thomas Vernon, W^{ts} Nicholas Warren, and Mr Richard Young their Executors and assigns from the making of these Our Letters Patents for and during the terme, and unto the full end and terme of One thousand years. **Yielding** and paying Rendering therefore unto us, Our Heirs, and Successors Two Elephants whenever mee, Our Heirs, or Successors or any of them shall arrive, land or come into the Dominions, Regions Countries, Territories, Plantations, and places before mentioned or any of them.

Nevertheless Our Will and pleasure is, and wee doe hereby declare, the true intent and meaning of these presents to bee, That this Our present Grant and Demure of ye Regions Countries, Dominions, Territories, Continents, Islands, Coasts, and places aforesaid. And all the benefit, commodity, profit, and advantage made, and to bee made and gotten out of ye same, or by reason of the terme aforesaid shall bee, and shall bee interpreted to bee, in Trust, and for ye use, benefit, and behoofe of the Royal African Company of England hereafter mentioned and their Successors and after in and by these presents incorporated or mentioned to bee incorporated.

And

The Estate
The Rent.

Our
Seem Little:

Η Βασιλική Χάρτα που παραχώρησε ο Κάρολος Β' στην «Βασιλική Αφρικανική Εταιρεία», το 1672

Πηγή:

https://www.nationalarchives.gov.uk/pathways/blackhistory/africa_caribbean/docs/charter_royal_african.htm

Βιβλιογραφία

- Amussen, S., «Political Economy and Imperial Practice», *The William and Mary Quarterly*, τ. 69/1 (2012), σ. 47-50
- Adams, C., *The Narrative of Robert Adams A Barbary Captive; a Critical Edition*, Cambridge, Cambridge University Press, 2005
- Andrews, C. M., *British Committees, Commissions and Councils of Trade and Plantations 1622-1675*, Baltimore, The John Hopkins Press, 1908
- Armitage, D., *Theories of Empire 1450-1800*, London, Routledge, 1998
- Bickham, T., “Eating the Empire; Intersections of Food, Cookery and Imperialism in Eighteenth-Century Britain”, *Past and Present*, τ. 198 (2008)
- Black, J., *The Atlantic Slave Trade in World History*, New York, Routledge, 2015
- Boxer, C., *The Portuguese Seaborne Empire 1415-1825*, London, Hutchinson & Co., 1977
- Borucki A., Eltis D., Wheat D., “Atlantic History and the Slave Trade to Spanish America”, *The American Historical Review*, τ. 120/2, (2015)

- Brown, V. L., “The South Sea Company and Contraband Trade”, *The American Historical Review*, τ. 31/4 (1926), σ. 662-678
- Carlos, A. M., Neal, L., “The Micro-Foundations of the Early London Capital Market: Bank of England Shareholders during and after the South Sea Bubble 1720-1725”, *The Economic History Review*, τ. 59/3 (2006), σ. 498-538
- Carswell, J., *The South Sea Bubble*, London, Cresset Press, 1960
- Cowan, B., *The Social Life of Coffee; the emergence of the British Coffeeshouse*, New Haven, Yale University Press, 2005
- Daaku, K., *Trade and Politics in the Gold Coast, 1600-1720*, Oxford, Clarendon Press, 1970
- Dartnell, L., *Origins: How Earth’s History Shaped Human History*, New York, Basic Books, 2019
- Dickson-Wright, C., *A History of English Food*, London, RH Books, 2011
- Diffie, B., Winius, G., *Foundations of the Portuguese Empire 1415-1580*, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1977
- Dunn, R. S., Nash, G. B., *Sugar and Slaves; The Rise of the Planter Class in the English West Indies, 1624-1713*, Chapel Hill, The University of North Carolina Press, 2000
- Falkner, J., *The War of Spanish Succession 1701-1714*, London, Pen and Sword Books, 2016
- Gallup-Diaz, I. (επιμ.), *The World of Colonial America; an Atlantic Handbook*, New York, Routledge, 2017
- Govier, M., «The Royal Society Slavery and the Island of Jamaica: 1660-1700», *Notes and Records of the Royal Society of London*, τ. 53/2 (1998), σ. 203-217
- Hatfield, A. L., «Slavery, Trade and the Purpose of Empire», *The William and Mary Quarterly*, τ. 68/3 (2011), σ. 405-408

- Hildner Jr, E. G., “The Role of the South Sea Company in the Diplomacy Leading to the War of Jenkins' Ear, 1729-1739”, *The Hispanic American Historical Review*, τ. 18/3 (1938), σ. 322-341
- Hoppit, J., “The Myths of the South Sea Bubble”, *Transactions of the Royal Historical Society*, τ. 12 (2002)
- Johnson, A., «Slavery on the Gold Coast and African Resistance to Slavery in Jamaica during the Early Colonial Period», *Limina*, τ. 18/2012
- Klein, H., *The Atlantic Slave Trade*, Cambridge, Cambridge University Press, 2010
- Koot, C. J., *Empire at the Periphery British Colonists, Anglo-Dutch Trade, and the Development of the British Atlantic, 1621–1713*, New York, New York University Press, 2011
- Latimer, J., *Buccaneers of the Caribbean; How Piracy Forged an Empire*, Cambridge MA, Harvard University Press, 2009
- Lenman, B., *Britain's Colonial Wars 1688-1783*, London, Routledge, 2014
- Leonard, A. B., Pretel, D. (επιμ.), *The Caribbean and the Atlantic World Economy; Circuits of Trade, Money and Knowledge 1650-1914*, London, Palgrave Macmillan, 2015
- Levine, P., *The British Empire; sunrise to sunset*, London, Routledge, 2013
- Lovejoy, P., *Transformations in Slavery: A History of Slavery in Africa*, Cambridge, Cambridge University Press, 2000
- Marcus, G. J., *Heart of Oak; a survey of British sea power in the Georgian era*, London, Oxford University Press, 1975
- Marshall, P. J. (επιμ.), *The Oxford History of the British Empire Volume II: The Eighteenth Century*, London, Oxford University Press, 1998
- Martin, J. B., *The Grasshopper in Lombard Street*, London, The Leadenhall Press, 1892

- Melitta Weiss Adamson (επιμ.) *Regional Cuisines of Medieval Europe; A Book of Essays*, London, Routledge, 2012
- Mitchell, M., «“Legitimate Commerce” in the Eighteenth Century: The Royal African Company of England Under the Duke of Chandos, 1720—1726», *Enterprise & Society*, τ. 14/3 (2013), σ. 544-578
- Mitchell, M., *The Prince of Slavers; Humphry Morice and the Transformation of Britain’s Transatlantic Slave Trade, 1698-1732*, London, Palgrave Macmillan, 2020
- Morgan, K., *Slavery and the British Empire; From Africa to America*, Oxford, Oxford University Press, 2007
- Newsinger, J., *The Blood Never Dried; a people’s history of the British Empire*, London, Bookmarks Publications, 2010
- Paul, H. J., *The South Sea Bubble; An Economic History of its Origins and Consequences*, London, Routledge, 2011
- Pettigrew, W., “Free to Enslave; Politics and the Escalation of Britain’s Transatlantic Trade 1688-1714”, *The William and Mary Quarterly*, τ. 61/1 (2007)
- Pettigrew, W., *Freedom’s Debt; the Royal African Company and the Politics of the Atlantic Slave Trade 1672-1752*, Williamsburg, The University of North Carolina Press, 2013
- Pincus, S., “Rethinking Mercantilism: Political Economy, The British Empire and the Atlantic World in the 17th and 18th Centuries”, *William and Mary Quarterly*, τ. 69/1 (2012)
- Rawley, J., Behrendt, S., *The Transatlantic Slave Trade; A History Revised Edition*, Lincoln, University of Nebraska Press, 2005
- Roper, L. H. (επιμ.), *The Torrid Zone; Caribbean Colonization and Cultural Interaction in the Long Seventeenth Century*, Columbia SC, The University of South Carolina Press, 2018

- Sandiford, K., *The Cultural Politics of Sugar: Caribbean Slavery and Narratives of Colonialism*, Cambridge, Cambridge University Press, 2000
- Smith, S. D., *Slavery, Family and Gentry Capitalism in the British Atlantic; the world of the Lascelles 1648-1834*, Cambridge, Cambridge University Press, 2006
- Stump, D. W., “An Economic Consequence of 1688”, *Albion: A Quarterly Journal Concerned with British Studies*, τ. 6/1 (1974),
- Swingen, A., *Competing Visions of Empire; Labor, Slavery and the Origins of the British Atlantic Empire*, London, Yale University Press, 2015
- Thorton, J., *Africa and Africans in the Making of the Atlantic World, 1400-1800*, Cambridge, Cambridge University Press, 2011
- Thorton, J., *Warfare and Atlantic Africa, 1500-1800*, London, University College of London Press, 1999
- Tracy, D., (επιμ.), *The Political Economy of Merchant Empires; State Power and World Trade 1350-1750*, New York, Cambridge University Press, 1991
- Ukers, W. H., *All About Coffee*, New York, The Tea and Coffee Trade Journal Co., 1922
- Van Dantzig, A., «Willem Bosman's "New and Accurate Description of the Coast of Guinea": How Accurate Is It? », *History in Africa*, τ. 1, (1974)
- Van der Kiste, J., *William and Mary*, Stroud Gloucestershire, Sutton Publishing, 2003
- Walvin, J., *Sugar; The World Corrupted from Slavery to Obesity*, London, Pegasus Books, 2017
- Zahedieh, N., “Trade, Plunder and Economic Development in Early English Jamaica 1655-1689”, *The Economic History Review*, τ. 39/2 (1986)

Δικτυογραφία

- <https://www.slavevoyages.org>
- <https://www.britannica.com>
- <https://www.nationalarchives.gov.uk>
- <https://www.rmg.co.uk>
- <https://publicdomainreview.org>

Δημοσιευμένες Πηγές

- Defoe, D., *A general history of the pyrates, from their first rise and settlement in the Island of Providence, to the present time. With the remarkable actions and adventures of the two female pyrates Mary Read and Anne Bonny*, London, C. Rivington, 1724
- Bosman, W., *A new and accurate description of the coast of Guinea, divided into the Gold, the Slave, and the Ivory coasts*, London, Ballantyne, 1907